FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBOG FOR 1946

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
OSWALD TERKELSEN
1946

FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBOG FOR 1946

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
OSWALD TERKELSEN
1946

KØBMAND ANDREAS HEEGAARD I SLANGERUP

Af POUL HENRIK HEEGAARD

Poul Henrik Heegaard, der har skrevet efterfølgende Artikel, var født 1834 i Slangerup som ældste Søn af Købmand Andreas Heegaard. Skønt barnefødt paa Landet nærede han Interesse for Søen, og efter nogle Aars Skolegang i Roskilde Kathedralskole kom han til Søs. Han tog Styrmandseksamen og blev senere Lærer ved Navigationsskolen i København, men maatte paa Grund af tiltagende Døvhed tage sin Afsked i en Alder af 53 Aar. Heegaard, der var meget politisk og kirkelig interesseret, kom i Berøring med mange af Datidens ledende Venstrepolitikere, deriblandt C. Berg, med hvem han knyttede et varmt Venskab. Ogsaa i sin Slægts Historie var han dybt interesseret. Som Vidnesbyrd herom foreligger fra hans Haand »Udtog af en Slægtsbog«, Kbh. 1908 med Levnedsbeskrivelser bl. a. af Fabrikant Anker Heegaard, Isenkræmmer Mathias Anker Heegaard og hans Bedstefader Præsten Poul Henrik Heegaard. Endvidere har han ved sin Død (1916) efterladt et Manuskript »Mine Forældres Biografi« (afsluttet 1908), der indeholder mange interessante Skildringer fra Livet, som det levedes i en privilegeret Købmandshandel her i Amtet. Det er et Udtog af dette Manuskript, der aftrykkes her under Titlen »Købmand Andreas Heegaard i Slangerup«.

A. Kjærgaard.

MIN Fader *Andreas Heegaard,* Søn af Pastor *Poul Henrik Heegaard* og Hustru *Helene Sophie Winther-Clausen,* var født 6. April 1808 i Nordby paa Samsø, hvor hans Fader var Sognepræst. At han fik Navnet Andreas gik saaledes til: Hans Fader vilde have, han skulde hedde Anders, Moderen derimod ønskede, det skulde være Andreas, men min Bedstefader vilde ikke føje hende heri. Nu var imidlertid min Bedstemoders Søster, Hedvig Christine Winding, hans Gudmoder og holdt ham

over Daaben, og da Bedstefader, som selv døbte ham, henvendte det sædvanlige Spørgsmaal til Gudmoderen: »hvad skal Barnet hedde«, svarede hun højt og lydeligt med Eftertryk paa Fornavnet: »Andreas Heegaard«. Bedstefader studsede ved det, men gøre Ophævelser i Kirken og i Faddernes Nærværelse gik jo ikke an, og han maatte altsaa døbe ham: Andreas.

Sin Børnelærdom fik Fader i Hjemmet, dels undervist af Bedstefader og dels af sine ældre Søskende, Brødrene Steffen og Anker samt Søsteren Sophie. Efter sin Konfirmation kom han i Aaret 1822 til København og blev dér sat i Lære hos en Urtekræmmer *Gundorf*, hvis Butik var beliggende i en Kælder paa Hjørnet af Kultorvet og Rosengaarden, hvor der i lange Tider har været og vistnok den Dag i Dag findes en Urtebod. Fader har fortalt mig, at da han kom i Lære, var der kun 38 Urtekræmmere i den indre By, nu i 1908, da jeg skriver dette, skal der i hele København være over 1000. Fader har altid omtalt Gundorf med megen Ros, og skønt han i mangt og meget havde det strengt, dog altid med Glæde mindet de 8 Aar, han tilbragte hos ham.

Naar man i vore Dage idelig hører Klager over den ringe Frihed, Personalet i Butikker har, og i det hele taget over de Kaar, hvorunder de lever, hvad mon man da vilde sige, hvis man blev sat tilbage til hine Tider og til de Kaar, under hvilke Butiksfolk dengang levede? Om Lukning paa Søndage var der i de Tider ikke Tale, og det var i hvert Tilfælde kun meget faa af Aarets øvrige Helligdage, der dannede en Undtagelse herfra. Selv om der om Aftenen maaske blev lukket lidt tidligere end nu om Stunder, blev der i alt Fald aabnet langt tidligere om Morgenen. I de Aar, Fader var hos Gundorf, stod Principal, Svende og Drenge op Kl. 6 om Morgenen baade Sommer og Vinter; Butikken blev saa fejet, og paa Gulvet blev strøet et tykt Lag Strandsand. Naar dette var besørget, blev der aabnet, saaledes at man allerede Kl. 6½ var beredt paa at ekspedere Kunder, som ogsaa straks ved Aabningen indfandt sig. Disse Dagens første Kunder

var hovedsagelig Folk fra Landet; thi Gundorf havde en stor Kundekreds blandt Bondestanden i Nordsjælland, og Fader har hos ham gjort mange Bekendtskaber, som senere kom ham til Nytte, da han selv blev Købmand i Slangerup. Efter Lukning om Aftenen var dermed ikke Dagens Gerning endt; der skulde saa vejes Varer af for den følgende Dag, og dengang havde man ikke Fabrikker, som leverede de nu overalt i Urteboder brugte Papirsposer; man maatte selv lave de saakaldte Kræmmerhuse, hvad der ogsaa tog megen Tid. Naar saa Dagen endelig henad Kl. 9 om Aftenen var endt, gik alle som Regel i Seng; thi at tilbringe Aftenen paa Caféer eller Varieteer eller om Sommeren i Tivoli blev man i de Tider ikke fristet til, af den simple Grund, at alt sligt dengang slet ikke eksisterede. Et længere Ophold paa Kamrene om Aftenen skulde man heller ikke fristes til; det var i Almindelighed et Kvistkammer opfyldt af Senge, Kommoder og Klædeskabe; Kakkelovne fandtes der vistnok kun sjældent, saa om Vinteren var der i hvert Tilfælde ikke andet at gøre end hurtigst muligt at ty til Sengen. Heller ikke Butikkerne var i de Tider opvarmede, og om Vinteren var derfor varm Paaklædning en Nødvendighed. Til daglig Brug var ikke Frakker, men Trøjer og udenom dem Forklæder det almindelige, og var det meget koldt, var der intet til Hinder for at ombytte Trøjen med en solid varm islandsk Uldtrøje. Som Fodtøj benyttede Ekspedienterne i Urteboder dengang næsten altid Trætøfler, et Fodtøj, som endnu i min Ungdom var meget almindeligt baade for Mænd og Kvinder, men som nu synes at være næsten helt forsvundet. Jeg gad vidst, hvad Kunderne vilde tænke, hvis de i vore Dage kom ind i en københavnsk Urtebod og der saa Kommiserne, som de jo nu kaldes, i islandske Uldtrøjer og Trætøfler.

Skiftevis paa Omgang med de øvrige i Butikken fik Fader af og til en Fridag; men han har fortalt mig, at det paa saadanne Dage kunde hænde, han knap vidste, hvor han skulde gøre af sig selv. Ganske vist havde Fader i de Aar sine Brødre Hans og Poul i København, som begge var i en Isenkram-Forretning; men

det beroede jo paa en Tilfældighed, om Faders Fridag faldt sammen med deres. Ogsaa en Onkel af Fader boede i København, det var hans Farbroder *Mathias Anker Heegaard*, som i en Aarrække var Københavns største Isenkræmmer; men denne Onkels rige Hjem har vistnok været for fint for Fader, saa ret ofte har han næppe aflagt Besøg der. Min Faders største Fornøjelse paa saadanne Dage var om Aftenen at gaa i det kgl. Teater, det eneste Teater, København dengang havde, og hvortil man ved at henvende sig i de saakaldte Teaterkældere, af hvilke der fandtes flere paa Kongens Nytorv, og hvor der høkredes med Billetter, som oftest kunde skaffe sig Adgang til Teatret for en meget billig Entré. Naar man blot passede at komme i sidste Øjeblik, lige før eller kort efter Ouverturens Begyndelse, kunde man endnu i min Ungdom for 1 Mark (33 Øre), ja, endogsaa for det halve, i disse Kældere slumpe sig til en 2den Etages eller Galleri-Billet; naturligvis maatte det ikke være paa Aftener, hvor der gik Stykker, som der var særlig Rift om. Endnu op i sin høje Alderdom mindedes Fader ofte den Glæde, han i sin Ungdom havde haft, ved paa det kgl. Teater at se optræde Skuespillere som Ryge, Lindgren, Frydendahl, Winsløv og andre.

Saavidt jeg ved, lød Faders Lærekontrakt paa 6 Aar, hvad der nok dengang var det almindelige; men Gundorf maa vistnok have skænket ham det ene Aar; ellers passer det ikke med, hvad Fader flere Gange har udtalt, at han var 8 Aar hos Gundorf og deraf de 3 sidste Aar som Svend. Efter endt Læretid tog han Svendeeksamen; thi i de Tider maatte Urtekræmmere ogsaa tage Svendeeksamen og Kræmmereksamen, uden hvilke man ikke kunde blive optaget i Lavet og faa Borgerskab. Ved disse Eksaminer var som Regel Oldermanden for Lavet Eksaminator og to Urtekræmmere Bisiddere. Fader fortalte mig engang, at han ved denne Prøve bl. a. var bleven spurgt om, hvorledes han kunde skelne søde Mandler fra bitre, og dertil svarede: »ved at smage paa dem«; men dette Svar var ikke fyldestgørende nok. En gammel Urtekræmmer, som baade havde Svende- og Kræmmereksa-

men, meddelte mig engang, at Hovedfagene ved disse Eksaminer var Varekundskab og Bogføring, hvad der jo ogsaa var rimeligt nok.

Da Fader var bleven Svend, maatte han, der som Præstesøn efter den da gældende Værnepligtslov var født fri for al militær Tjeneste, møde for den borgerlige Indrullerings-Kommission og blev ansat i Livjægerkoret, en Tjeneste, hvori han maa have været en Del forsømmelig. Den senere Oberst i Borgervæbningen, Grosserer *Garbrecht*, som i den første Halvdel af forrige Aarhundrede var en kendt Størrelse i København, dels paa Grund af sin Fedme, men særlig for sine hyperloyale Taler og Viser, dem han ved enhver Lejlighed gav til bedste, var dengang Sergent i Livjægerkoret. Af og til viste han sig i Uniform i Gundorfs Butik for at give Fader en Overhaling; men Gundorf, som vel ikke var uden Skyld i Faders Forsømmelser, fik ham saa ind i sit Kontor, og der kom Garbrecht ved et godt Glas Vin snart i sit vanlige gode Humør. Men et Par Gange kunde Fader dog ikke slippe for at betale en Mulkt.

Jeg kommer ved at omtale dette til at mindes, at jeg selv i 15 Aar var ansat ved Københavns gamle Brandkorps, men aldrig nogensinde gav Møde, hvad enten Vægteren peb, eller naar ved større Ildebrande ogsaa Alarmtrommen gik. Jeg er dog aldrig nogensinde kommen i Forlegenhed herfor. Saavidt jeg ved, thi rigtig Rede paa Tingen fik jeg ikke, var jeg, takket være den daværende Brandmajor, Etatsraad *Blom*, bleven ansat ved en Sprøjte, som efter Sigende blev opbevaret paa Christiansborg og kun skulde give Møde, naar Slottet brændte. Da denne Eventualitet i Aaret 1884 virkelig indtraf, var jeg forlængst ude af Brandkorpset. Den eneste Ulempe, jeg havde af denne Tjeneste, var, at der hvert Nytaar mødte en Trommeslager for at ønske mig: »Glædeligt Nytaar«, og da jeg jo ikke var sikker paa, at jeg havde mine Papirer i Orden, fandt jeg det rigtigst, for at sikre mig hans Tavshed, at give ham en Specie i Nytaarsgave. Først da Brandvæsenet blev helt omordnet, og København fik sit faste

Brandkorps, henvendte jeg mig til Brandvæsenets nye Chef, *Schønheyder*, og bad om min Afsked, som jeg ogsaa straks fik, og siden har jeg aldrig set Trommeslageren.

I de 8 Aar, Fader var hos Gundorf, fik han nogle enkelte Gange en Ferie for at besøge sine Forældre. En Rejse fra København til Nordby paa Samsø var dengang adskilligt mere omstændelig end i vore Dage. Først skulde man med kgl. Postdagvogn eller en lejet Vogn fra København over Roskilde og Holbæk til Kalundborg og derfra med en Smakke, som paa Ruten mellem Kalundborg og Aarhus anløb Samsø ved en By, der hedder Koldby og ligger paa den sydlige Del af Øen, og saa atter paa Vogn gennem hele Samsø til Nordby. Om Hurtigkørsel var der ikke Tale; Vejene var ikke dengang som nu om Stunder makadamiserede, men kun belagt med Grus og derfor meget tunge, saa at Dagvognene selv paa Hovedvejene havde reglementeret 2 Timer pr. Mil. Naar man saa endelig havde naaet Kalundborg, var det ingenlunde sikkert, at Smakken afgik, indtraf der haardt Vejr med Modvind, kunde man risikere at komme til at ligge Dage over i Kalundborg, og Sejladsen kunde med Modvind eller i Stille ogsaa tage megen Tid.

Min Farbroder, *Poul Heegaard*, der som ovenfor anført var i en Isenkramforretning i København, vilde engang forsøge en anden Rute, men det kom han meget uheldigt fra. Han havde faaet 14 Dages Ferie til et Besøg hos Forældrene, og en Skipper af hans Bekendtskab, som laa med sit Skib i Helsingør og derfra skulde sejle til Aarhus, tilbød ham fri Rejse og tillige at gaa Norden om Samsø og landsætte ham i en Baad et eller andet Sted i Faderens Sogn. Det var jo et fristende Tilbud, hvorved der sandsynligvis kunde spares megen Tid og i hvert Tilfælde mange Penge, hvorfor Onkel med Glæde gik ind paa det. Starten fra Helsingør foregik en meget tidlig Morgenstund i fint Vejr med god Vind, og alt lovede et godt Udfald. Efter 12 Timers Sejlads var de Samsø saa nær, at Onkel kunde se sin Faders Folk i Høstarbejde paa en Mark ved Stranden. Men Vinden

var nu slaaet om i Sydvest, og tilmed var det begyndt at kule saa haardt, at der ikke kunde være Tale om at landsætte Onkel i en Jolle paa Samsø, saaledes som Aftalen oprindelig var. Han maatte derfor finde sig i at gøre Turen med til Aarhus og derfra søge Lejlighed til Samsø, hvad der næppe vilde blive vanskeligt, da der næsten dagligt ved Sejlbaade var Forbindelse mellem Øen og denne By. Men heller ikke dette skulde lykkes. Om Natten rejste der sig nemlig en fuldstændig Storm af Sydvest, som drev Skibet højt op i Kattegat, hvor det blev omtumlet i et Par Dage, og da Skuden var gammel og tog Vand, maatte der i disse Dage pumpes uafbrudt Dag og Nat for at holde den oven Vande, et Arbejde, Onkel ogsaa skiftevis maatte være med til, da Besætningen foruden Skipperen kun bestod af en ældre Matros og to Drenge. Endelig var de saa heldige at komme i Læ tæt under Land Østen for Læsø, og her tilbragte de atter et Par Dage krydsende for smaa Sejl, ventende paa, at Vind og Vejr skulde bedres. Men om end Stormen lagde sig, vedblev det dog at kule fra Vest, og da nu tilmed Provianten næsten var sluppen op, maatte Skipperen beslutte sig til at sætte Kursen efter Sundet, og netop Ugedagen efter, at de var gaaet ud fra Helsingør, landede de samme Sted. Halvdelen af Onkels Ferie var nu forløben, og slemt medtaget som han var af denne drøje Tur, var der intet andet at gøre end hurtigst muligt at naa tilbage til København. Mange Aar efter, da jeg havde besluttet at gaa til Søs, fortalte Onkel mig om denne uheldige Debut, han nødtvungen havde gjort som Sømand, og Moralen, han heraf uddrog, var naturligvis den: at Pokker skulde være Sømand og ikke han.

Efter et af de Besøg, min Fader havde aflagt hos sine Forældre paa Samsø, gjorde han paa Tilbagerejsen til København et Bekendtskab, han gennem mange Aar vel ikke videre dyrkede, men dog vedligeholdt; det var med den senere bekendte teologiske Professor *Hermansen*. Fader havde til Hjemrejsen lejet en Vogn i Kalundborg, og da han var omtrent midtvejs mellem denne By og Holbæk, saa han forude paa Landevejen en Skik-

kelse iført en lang blaa Vadmelsfrakke og dito Benklæder, hvide Uldstrømper og Træsko, paa Hovedet en strikket Hue med Toplue samt over Skulder og Ryg bærende en stor fyldt Tværsæk. At det var en jydsk Bondekarl, var Fader straks paa det rene med, og han tænkte sig, at han var paa Vej til København for at søge Tjeneste. Da Vognen naaede Karlen, lod Fader holde og spurgte ham, om han vilde køre med, hvad han, da det var en temmelig varm Dag, og han i den varme Dragt og med den tunge Byrde stærkt svedte, med Glæde modtog. Han satte sig saa op hos Kusken, og Fader indledede en Samtale med ham. Under denne gik det op for Fader, at det var en ganske usædvanlig baade belæst og dannet Bondekarl, han her havde for sig. Da Fader spurgte ham om, hvad hans Ærinde var i København, svarede han, at han skulde ind paa Universitetet og tage Artium, hvortil Præsten i hans Sogn, saavidt jeg husker en Pastor Jungersen, havde forberedt ham og til Rejsen givet ham 10 Rbd. samt en god Madpose. Endvidere fortalte han, at han var en fattig Husmandssøn og derfor havde maattet gøre Rejsen gennem Jylland og Fyn til Fods. Paa Faders Spørgsmaal, hvad han vilde leve af i København, svarede han, at han vilde forsøge at blive Lærer ved en Skole eller Huslærer hos en Familie, og naar han havde faaet Examen philosoficum, haabede han at faa Regensen. Fader betalte hans Natteophold i Roskilde, og da de Dagen efter naaede København, tog han ham med til sin Principal. Da Gundorf, som var en godhjertet og tillige meget velhavende Pebersvend, havde hørt Hermansens Historie, tilbød han at underholde ham, til han havde faaet Artium og noget at fortjene, og tillige bødede han paa hans defekte Garderobe, for at han kunde blive mere præsentabel, naar han mødte ved Eksamensbordet. Hermansen tog nu Artium med Glans og fik ogsaa snart ved privat Manuduktion lidt at fortjene, men vedblev dog i længere Tid at nyde sine Maaltider hos Gundorf. Naar Fader og Hermansen senere i Livet af og til mødtes, mindedes han med Taknemlighed den Hjælp, Fader i en for ham saa trang Periode

havde skaffet ham, ligesom han ogsaa viste sin Erkendtlighed ved den Hjælp, han som Professor ydede et Par af Faders Nevøer under deres teologiske Studier.

II.

I Aaret 1830 forlod Fader sin Plads hos Gundorf og flyttede til Slangerup, hvor han gik i Kompagni med sin Broder Poul om en Købmandsforretning. Slangerup havde fra ældgammel Tid været en Købstad, maaske en af de ældste i Landet, men i Aaret 1809 mistede den sine Købstad-Rettigheder, hvad de daværende Borgere i Slangerup godvilligt gik ind paa, dog med det Forbehold, at de selv og deres eventuelle Enker skulde beholde deres hidtil hafte Rettigheder, saalænge de levede.

Der var ved Aaret 1830, da Fader kom til Slangerup, endnu to store Købmandsforretninger i Byen, hvoraf min Morfader *Christen Jensen* var Indehaver af den ene og hans Svoger *Anders Rugaard* af den anden, og begge drev ved Siden af deres Forretning som Købmænd ogsaa et Brændevins-Brænderi og Malteri samt et betydeligt Avlsbrug. Anders Rugaard døde imidlertid snart, og da han var ugift, bortfaldt altsaa helt det Privilegium, hvorpaa hans Forretning hidtil var drevet. Men der boede i Slangerup en endnu temmelig ung Enkemadam Krog, hvis Mand havde været Købmand der, medens Byen endnu var Købstad, hvad der altsaa gav hende for hendes Levetid Ret til Købmandshandel, og det var paa hendes Privilegium, min Fader i en Række af Aar drev sin Forretning. — Oprindelig var det min Farbroder Poul Heegaard, som havde begyndt denne Forretning; men da han var oplært i Isenkramfaget, og her særlig var Tale om en Kolonialforretning, vilde det ikke gaa for ham, og han fik derfor Fader overtalt til at gaa i Kompagni med sig. De købte nu i Fællesskab afdøde Anders Rugaards Ejendom for 5,500 Rbd. Til denne Ejendom hørte foruden Gaarden med Brænderi og Maltkølle en Avling paa over 100 Tdr. Land fortrinlig Jord, som tilmed paa Grund af Brænderiet og den tilhø-

FAMILIEN HEEGAARD

Poul Henrik Heegaard (1766—1835)
Sognepræst i Nordby, Samsø
g. 1793, Helene Sophie Winther-Clausen (1774—1850)

a. Hans Heegaard
(1796—1844)
Isenkræmmer i København
g. Birgitte Harboe

b. Sophie Heegaard
(1798—1834)
Lærerinde

c. Steffen Heegaard
(1799—1880)
Sognepræst, Nordby,
senere Skævinge-Gørløse
g. 1828 Lovise Augustine
Schade

d. Anker Heegaard
(1801—1834)
Sognepræst,
Estvad-Rønbjærg
g. Albertine Dorothea
Wittroch

e. Inger
(f. 1804)
g. Jens Hansen,
Landmand, Samsø

f. *Poul Heegaard*
(1806—1882)

g. *Andreas Heegaard*
(1808—1894)

h. Hendrik Heegaard
(1811—1834)
Møller i Slangerup

i. Helena Heegaard
(1813—1834)

k. Hedvig
(1815—1890)
g. 1832 Andreas Winding
Sognepræst,
Sønderhaa-Hørsted

l. Jesper Heegaard
(1817—1870)
Landmand
Vester-Vandet — Thy
g. Mariane Back

m. Johanne Heegaard
(1819—1834)

Poul Heegaard (1806—1882)
Landmand, Postholder, Sognefoged i Slangerup
g. 1833 Thrine Thomasine Rugaard (1815—1899)

1. Poul Sophus Vilhelm
Heegaard
(1835—1884)
Professor ved Københavns
Universitet
g. 1862 Louise Henriette
Laurenze Fensmark
(1839—1929)

2. Anker Henrik Heegaard
(1837—1905)
Grosserer, København
g. 1. Julie Wagner
g. 2. Louise Rosenstand

3. Christian Heegaard
(1840—1914)
Grosserer, København
g. Sofie Scharff

Andreas Heegaard (1808—1894)
Købmand og Sognefoged i Slangerup, Gæstgiver i Hillerød
g. 1833 Thrine Elisabeth Jensen (1812—1888)

1. Poul Henrik Heegaard (1834—1916) Navigationslærer i København g. 1859 Anna Henrikke Karmark

2. Helene (1835—1882) g. 1859 Emil Fischer (1836—1922) Oberstløjtnant København

3. Hedvig Amanda Heegaard (1839—1898) Hillerød

4. Johanne Franziska Heegaard (1840—1917) Musiklærerinde, København

5. Christen Otto Heegaard (1842—?) Udvandret til Amerika

6. Marie Sofie (1844—1888) g. 1866 Johan Peter Nielsen (1840—1905) Skovfoged, Nordsjælland

7. Valdemar Oscar Heegaard (1846—1932) Gæstgiver, Hillerød

8. Charles Edv. Heegaard (1847—?) Udvandret til Amerika

9. Clara Constance (1848—1912) g. 1869 Niels Christian Kjærgaard (1833—1892) Købmand, Thisted

10. Albertine Ankersine Heegaard (1848—1921) Hillerød

11. Louise Nathalie (1852—1924) g. 1876 Ole Larsen (1844—1932) Sognefoged, Tikøb

FAMILIEN RUGAARD

Rasmus Rugaard
Købmand, Frederikssund

a. Ane Bartholine Rugaard (1780—1826) g. 1799 Christen Jensen (1771—1841) Købmand, Slangerup

1. Dorthea Jensen (d. 1843) g. P. Hvidt Møller, Strø

2. Karen Sofie Jensen g. 1830 Heinrich Lüders Købmand og Avlsbruger, Slangerup

b. Anders Rugaard Købmand, Slangerup

3. Thrine Elisabeth Jensen (1812—1888) g. 1833 Andreas Heegaard (1808—1894)

4. John Wilhelm Jensen (1815—1867) Købmand og Avlsbruger, Slangerup g. 1840 Marie Petersen

c. Thomas Rugaard Købmand, Slangerup

Thrine Thomasine Rugaard (1815—1899) g. 1833 Poul Heegaard (1806—1882)

rende Fedestald var i udmærket Gødningstilstand. Det syntes altsaa at være en fordelagtig Handel, saa meget mere som Fader hurtigt fik Forretningen i en ypperlig Gænge; men det var dog nær gaaet galt for dem. Sagen var, at Fader og Onkel tilsammen kun raadede over 2000 Rbd., som deres Fader laante dem; men da det var et Dødsbo, de havde købt af, var de resterende 3,500 Rbd. ogsaa snarlig forfaldne til Udbetaling, og at opdrive disse Penge paa en 1. Prioritet i Ejendommen viste sig at være en Umulighed; saa daarlige var Penge- og Kreditforholdene dengang her i Landet. For at skaffe Penge blev de nødt til at sælge Størstedelen af Avlingen til en *Lyders*, som var Svend hos Købmand Christen Jensen og blev gift med en af dennes Døtre. Lyders blev senere min Onkel, da Fader et Par Aar efter ægtede en Søster til hans Hustru. Men Fader og Onkel Poul manglede endnu 2000 Rbd., som var forfaldne til Udbetaling i den paafølgende Termin, og at skaffe disse Penge syntes at blive en Umulighed for dem. De var derfor allerede belavet paa at maatte gaa fra hele Ejendommen; men i sidste Øjeblik var der en efter de Tider rig Bonde, *Jørgen Nielsen* fra Sperrestrup, en Landsby, der ligger ½ Mil fra Slangerup, som kom dem til Hjælp. Fader havde gjort Jørgen Nielsens Bekendtskab, medens han var hos Gundorf, og da Fader i sin Nød henvendte sig til ham, viste han sig villig til at laane ham disse 2000 Rbd. paa et personligt Gældsbevis, som Fader i sit Navn maatte udstede til ham; thi at sætte disse Penge i en 1. Prioritet i Ejendommen vilde han ikke indlade sig paa.

Fader og Onkel Poul drev nu i Kompagni Forretningen i et Par Aar, i hvilke deres Søster Helene bestyrede Huset for dem. Men Onkel Poul havde aldrig haft synderlig Lyst til Handelen; han vilde hellere være Landmand, og da der viste sig en gunstig Lejlighed til at faa dette Ønske opfyldt, greb han den. I Slangerup var der en Broder til Anders Rugaard ved Navn *Thomas Rugaard*, som ogsaa tidligere havde været Købmand. Onkel Poul var nu blevet forlovet med Thomas Rugaards Datter, og

da Rugaard kort efter døde, giftede han sig og overtog samtidig Rugaards Ejendom, hvortil ogsaa hørte en større Avling. Onkel traadte saa ud af Forretningen, som Fader altsaa blev Eneindehaver af, ligesom han ogsaa overtog deres tidligere fælles Ejendom med den paa samme hvilende Gæld, og tillige skulde han fremtidig, saalænge han fortsatte Forretningen, svare Onkel 200 Rbd. aarligt. Som ovenfor sagt, var det nu paa Madam Krogs Privilegium, at Fader fortsatte Forretningen, men for dette Privilegium maatte han svare hende 800 Rbd. aarligt, saaledes at den aarlige Afgift til hende og Onkel blev 1000 Rbd., ganske vist en stor Sum paa de Tider, men det var nu ogsaa bleven en god lukrativ Forretning, rigtignok takket være Fader selv.

Til Købmand egnede Onkel Poul sig ikke, vel særlig fordi han manglede Lyst dertil, men ogsaa fordi han i alt, hvad der vedrørte Pengespørgsmaal, var for ængstelig og paaholdende og derfor stadig modsatte sig, eller i alt Fald kun modstridende gik med til al Spekulation og enhver Udvidelse af Forretningen, som Fader mente vilde være nødvendig og fordelagtig. Men iøvrigt var Onkel en velbegavet Mand, som paa forskellige andre Omraader udviste stor Dygtighed og indlagde sig megen Fortjeneste. Han blev hurtigt en dygtig Landmand, som ikke alene drev sin egen Avling fortrinligt, men ogsaa grundigt satte sig ind i mange Spørgsmaal vedrørende Landbovæsenet, hvad der medførte, at han blev udnævnt til, og i en Række Aar fungerede som Landvæsens-Kommissær i Frederiksborg Amt. Ligeledes var han i mange Aar Formand for Sogneraadet i Slangerup og samtidig Sognefoged, en Stilling, som paa Grund af de mange farlige Forbrydere, Slangerup og Omegn dengang husede, krævede en Mand med et klart og hurtigt Omdømme og af en resolut og energisk Karakter. Jeg var en god Ven af den for flere Aar siden afdøde bekendte Opdagelsesbetjent *Søller*, som i sin Virksomhed adskillige Gange havde arbejdet sammen med Onkel Poul, og naar Onkel kom paa Tale mellem os, roste Søller ham altid som en af de dygtigste Politimænd, han havde haft med at gøre.

Blandt andre Fortjenester, Onkel indlagde sig paa dette Omraade, var det ham, som efter et Rovmord, der var begaaet paa en Mand, der tjente som Kusk paa Raavad, først fik Mistanke til Gerningsmanden, den i sin Tid meget berygtede Morder og Falskmøntner Ole Kollerød. Samme Dag, Onkel havde faaet Meddelse om Mordet, var der Marked i Slangerup, og paa dette havde Ole Kollerød faaet vekslet en 100 Rigsdaler-Seddel. Da Onkel kom til Kundskab herom, var det ham klart, at Ole ikke paa nogen ærlig Maade kunde være kommet til saa mange Penge, og da han var underrettet om, at der ved Mordet var stjaalet flere 100 Rigsdaler-Sedler, anholdt han ham og transporterede ham til Hillerød, hvor han blev sat i Arrest og senere overført til København. Ved Siden af disse forskellige Tillidshverv var Onkel Poul ogsaa Postekspeditør og Postholder i Slangerup, hvortil der daglig ankom en Postvogn paa Ruten mellem Roskilde og Hillerød, og som ikke alene medførte Postsager til Slangerup, men ogsaa til Frederikssund, til hvilken By Onkel saa daglig afsendte Befordring.

At Onkel Poul ved denne sin mangesidige Virksomhed blev en kendt Mand i en vid Omkreds, er en Selvfølge, og vistnok har dette været Aarsag til, at han i Almindelighed hvert Efteraar blev tilsagt til Audiens hos Christian VIII, naar denne Konge i Jagttiden residerede paa Frederiksborg. Det er jo en bekendt Sag, at Christian VIII ved Siden af, eller maaske rettere sagt, bag Ryggen af sine officielle Raadgivere havde andre, endogsaa helt nede blandt Almuen, som han jævnlig tilkaldte, og hos hvem han søgte Oplysninger om de Krav og de Stemninger, der rørte sig i Folket.

Efter Onkels Død blev der blandt hans Efterladenskaber fundet et Ridderkors eller Dannebrogskors, som laa indesluttet i det Brev fra Ordenskapitlet, hvori Udnævnelsen meddeltes ham. Hvorvidt Onkels nærmeste har været vidende om dette, er mig ikke bekendt; men at han aldrig har baaret det Kors uden maaske de enkelte Gange, han var til Audiens hos Kongen, er sik-

kert nok. Ligeledes blev, efter at han i 25 Aar havde været Landvæsens-Kommissær, Kammeraads-Titlen ham tilbudt, men da han af denne Titel skulde betale 12 Rigsdaler aarlig i Rangskat, betakkede han sig. At Onkel Poul ikke paatog sig alt dette offentlige Besvær uden Vederlag, men benyttede den formaaende Stilling, han i mere end en Menneskealder indtog baade i Sognet og i Amtet, ogsaa til egen Fordel, er jo ikke mere end rimeligt, og da han ved Siden heraf var en god Økonom, kunde han, da han i Aaret 1871 solgte sin Ejendom og flyttede til København, forlade Slangerup som en velhavende Mand.

Den sidste halve Snes Aar af sit Liv levede Onkel Poul i København, hvor han døde i Aaret 1882. Hans Hustru *Thrine*, født *Rugaard*, overlevede sin Mand i 17 Aar, hvilke hun tilbragte som Pensionær i Diakonisse-Stiftelsen paa Frederiksberg. Her døde hun 1899 i en Alder af 84 Aar. Onkel Poul og Tante Thrine ligger begge begravet paa Slangerup Kirkegaard. Deres ældste Søn var den bekendte Professor i Filosofi ved Københavns Universitet, *Sophus Heegaard*.

III.

Efter at Fader og Onkel Poul havde hævet deres Kompagniskab, blev altsaa Fader Eneindehaver af deres tidligere fælles Forretning. Under deres Kompagniskab havde de vistnok hverken drevet Brænderiet eller Malteriet. Fader forpagtede nu Brænderiet til en Mand ved Navn *Lassen;* hvorvidt det ogsaa var Tilfældet med Malteriet, ved jeg ikke. Grunden hertil har sikkert været den, at Fader manglede den fornødne Driftskapital; men hertil kom da ogsaa, at alt, hvad der vedrørte et Brændevins-Brænderi, var noget, han slet ikke tilstrækkeligt var inde i. Lassen var en dygtig Mand, som fik Brænderiet i en god Gænge og blev i sit Fag en god Læremester for Fader, saaledes at Fader, da Lassen efter nogle Aars Forløb forlod Slangerup og overtog Nyholte Kro, selv var i Stand til at lede ogsaa denne Del af Forretningen; dog maatte han til det stadige Opsyn, Brænderiet krævede, altid sørge for at have en dygtig Forkarl.

Den daglige Omsætning i Butikken var, siden Fader traadte til, bleven betydelig større. Særlig var det Egnens Bondebefolkning, som afgav den faste Kundekreds, og her kom Bekendtskabet og vel ogsaa Venskabet, Fader allerede hos Gundorf havde stiftet med mange af Slangerupegnens Bønder, ham til gode. I Butikken forhandledes alle Slags Varer henhørende til Urtekram, Hørkram og tildels Spækhøkerfaget, medens der af Isenkram kun fandtes lidt og af Manufakturvarer saa godt som intet. Ogsaa af Tobak omsattes meget i Form af Skraa, Snus og Røgtobak; Cigarer fandtes vel ogsaa, men da de i Reglen kun benyttedes som Tilgift, var de heller ikke af 1. Kvalitet; Salgsprisen for dem var kun 1 Skilling (2 Øre) pr. Stk. Af Urtekramvarer var det fornemlig Sukker, Kaffe og Risengryn, af Hørkramvarer Spegesild, Klipfisk og Tjære, som ved Siden af Brændevin udgjorde den væsentligste Del af den daglige Omsætning; dog ogsaa af Jern, Læder, mindre Tovværk, Smør og Ost samt Tællelys solgtes der meget.

I de Tider fandtes der vistnok intet Steds i Landet Kaffebrænderier, ligesom heller ikke de nu overalt i Urtebutikker benyttede Maskiner til at male Bønnerne. Kunderne kunde derfor ikke dengang, saaledes som det nu alle Steder er Tilfældet, købe Kaffe i brændt og formalet Tilstand, men fik Bønnerne udleveret, som Naturen havde skabt dem, og maatte saa selv sørge for at faa dem brændt og malet. Brændingen kunde besørges paa en af de almindelige flade Stegepander, og i ethvert, selv det fattigste Hjem, fandtes dengang en lille Haandkværn, paa hvilken de brændte Bønner blev malet, og som udelukkende benyttedes til dette Brug og derfor kaldtes en Kaffemølle. Som Kaffesurrogat benyttedes altid paa Landet Cikorie, og til at søde Kaffen brugtes i min Barndom, ved Siden af Puddersukker, meget det haarde brune Kandissukker, eller for Fattigfolks Vedkommende vel mest Sirup.

At Spegesild i hine Tider paa Landet forbrugtes i saa store Kvantiteter, skyldtes Omstændigheder, som nu ikke længere er

tilstede. Det var nemlig dengang en ufravigelig Skik i det mindste i Nordsjælland, at enhver Tjenestekarl straks om Morgenen paa fastende Hjerte skulde have en Spegesild med behørigt Rugbrød og ovenpaa Silden et Fad Mælkegrød, og blandt Bønderne blev det som Regel ogsaa for Husbonden Dagens første Maaltid. Naar der paa en Gaard tjente flere Karle, kunde der altsaa nok aarligt medgaa en Tønde Sild eller mere til Stedets Forbrug. For Resten mindes jeg fra min Barndom, at man dengang jævnlig tvang Køerne til at sluge en Spegesild; om det var af sanitære Grunde eller for at faa dem til at tørste og altsaa drikke og malke mere, er jeg ikke paa det rene med. Nu er denne underlige Skik sikkert helt forsvunden. Saltsten lagt i Krybben, som Koen efter Behag kan slikke, eller Salt blandet i Foderet er vel ligesaa formaalstjentligt og i hvert Tilfælde for Dyret mere behageligt.

Ogsaa af Klipfisk blev der solgt meget i Faders Butik; thi vilde man i de Tider have en Ret Fisk udover den daglige Spegesild, maatte man som Regel holde sig til Klipfisk. Fersk Fisk var nemlig en Sjældenhed; kun et Par Gange om Efteraaret og Vinteren kunde en Fisker vise sig med en Kurv paa Ryggen, hvori der var nogle Smaatorsk, fanget i Kattegat eller Øresund, og en enkelt Gang om Foraaret og Efteraaret blev der i Slangerup falbudt et Læs fersk Sild eller Hornfisk. Jeg mindes fra min Barndom, at en Ret Torsk baade af mine Forældre og os Børn blev regnet for en stor Delikatesse, og naar jeg derfor et eller andet Sted i Byen opdagede en Mand, som falbød Torsk, skyndte jeg mig hjem for at meddele Moder det af Frygt for, at han skulde faa udsolgt, inden han naaede op til os. En Omstændighed, som særlig bidrog til, at der i Faders Butik omsattes saa meget baade af Klipfisk og tillige ogsaa af Risengryn, var den, at ved Gilder paa Landet var i de Tider paa Slangerupegnen Risengryn og Klipfisk altid Hovedretterne. Baade Bryllupper, Daabsgilder eller, som de kaldtes: »Barselgilder«, og da ogsaa Begravelser, blev dengang hos Landbefolkningen fejret ved store Gilder, der som oftest fortsattes 2 à 3 Dage, og til hvilke omtrent

hele Omegnens Befolkning blev indbudt. Naar nu som Regel hver Gæst mødte med god Appetit, vil man kunne forstaa, at det Kvantum Spise- og Drikkevarer, som ved saadanne Lejligheder gik med, kunde løbe op til noget meget betydeligt.

Naar der i Faders Forretning omsattes saa megen Tjære, laa det for en væsentlig Del deri, at Tjære dengang havde saa stor Anvendelse til Vognsmørelse. I de Tider var nemlig Hjulakslerne i Almindelighed af Træ og ikke som nu af Jern, og maatte, naar Vognen var i Brug, jævnlig smøres, for at de ikke ved Gnidningen skulde antændes. Trangen til at smøres meldte sig iøvrigt af sig selv; thi naar Akslerne paa en saadan Vogn løb tørre, kunde de levere en ørelidende Piben. Til enhver Vogn, som var i Brug, hørte derfor en Tjærekande, der anbragtes mellem Baghjulene. Til Nutidens svære Vogne vilde det ikke lade sig gøre at benytte Hjulaksler af Træ; men Datidens Vogne var ogsaa meget mindre og af en langt lettere Konstruktion. Jeg kan endnu mindes de saakaldte Pindevogne, der manglede baade For- og Bagsmæk og paa hvilke Sidefjælene var af lodret stillede Pinde, indfattet i en smal Ramme. De fire svære Jernfjedre, paa hvilke Fadingen nu almindeligvis hviler, var i min Barndom noget helt ukendt. Naturligvis kunde man paa saadanne Vogne kun køre smaa Læs, hvad der ogsaa egnede sig bedst for Datidens gennemgaaende mindre Heste ligesom ogsaa for de daarlige og tunge Veje. Kultjære, som nu overalt benyttes, kendte man ikke i de Tider; Tjæren kom dengang hovedsagelig fra Finland og det nordlige Sverige, hvor den udkogtes af Naaletræer.

Men den mest kurante Vare i Faders Forretning var dog Brændevin, af hvilken der i de Tider, i det mindste paa Egnen om Slangerup, konsumeredes langt mere, end tjenligt var. En Snaps eller to til hvert Maaltid hørte sig til, og et Snapseglas rummede dengang ¼ Pægl, altsaa var det af betydelig større Dimensioner end nu om Stunder. Selv om Antallet af virkelige Drankere var begrænset, var ganske vist Tallet paa dem, som helt afholdt sig fra Spiritus, langt mindre. Jeg kommer herved til

at mindes et Par Mundhed, jeg jævnlig har hørt i min Barndom; det ene lød saaledes: »Til en Bøf hører 7 Snapse«, og det andet: »Man skal drikke en Snaps saa ofte, at man altid har Smagen«. Naar der sikkert i vore Dage drikkes mindre Brændevin pr. Individ her i Danmark end tidligere, maa man dog ikke glemme, at der nu gennem bajersk og andre undergærede Ølsorter tilføres Befolkningen en stor Mængde Alkohol. Men i hine Tider var al den Slags Øl saa godt som aldeles ukendt her i Landet; det Øl, som dengang blev drukket, i det mindste af Landbefolkningen, var vistnok absolut alkoholfrit.

Da ovennævnte Lassen, Forpagteren af Brænderiet, i Aaret 1839 var flyttet fra Slangerup, drev Fader i en lang Aarrække selv Brænderiet og i Forbindelse hermed en Fedestald, hvori der kunde opstaldes 30 Kreaturer, som Fader købte magre for en billig Penge dels paa Markeder og dels hos Landmænd, og som han, efter at de i nogle Maaneder havde været opstaldet og var blevet fedede ved Bærmen fra Brænderiet, solgte med god Avance til Slagtere, som søgte til ham, særlig fra København. I den sidste halve Snes Aar, Fader handlede i Slangerup, forpagtede han Fedestalden og med den Brænderiet til en ung Bonde ved Navn *Peter Isaksen*, som ejede en Gaard i Jordhøj, en lille Landsby, der ligger tæt udenfor Slangerup og hører med til Sognet. Det meste Brændevin, som Brænderiet producerede, blev solgt i Butikken; men der blev dog ogsaa jævnlig leveret et større Parti til en eller anden Kro paa Landet. Af Brænderiet maatte Fader selvfølgelig svare en betydelig Afgift til Staten, en Afgift, som under Navn af Consumption blev opkrævet af Toldvæsenet i Frederikssund, men som ikke, hvad der nu er Tilfældet, og hvad der er rimeligt, blev beregnet efter det Kvantum Spiritus, der produceredes, men efter det Kubikindhold, Mæskekarrene rummede, en gammel uheldig Maade, som tilmed gav Toldvæsenet Lejlighed til stadig at blande sig i Brænderiets Indretning og Drift.

Toldbetjente fra Frederikssund aflagde derfor jævnlig Besøg

i Brænderiet, og var der i dette foretaget selv den mindste Forandring, som kunde have Indflydelse paa Driften, blev der som Regel gjort Indsigelse af den visiterende Betjent. Til Faders Protest blev der saa godt som aldrig taget Hensyn, skønt han vistnok ofte havde Retten paa sin Side. Men engang fik han ganske uventet en mægtig allieret paa det Omraade. Hvis jeg husker ret, var det en ny Slags Køleapparat, Fader i Aaret 1842 havde anskaffet til Brænderiet, og hvoraf han lovede sig megen Fordel. Men da dette Apparat i nogle Dage havde arbejdet til hans Tilfredshed, kom en Toldbetjent, som erklærede det ulovligt og fordrede det fjernet. Fader blev naturligvis ærgerlig herover og kom i temmelig heftig Disput med Betjenten. Under denne Disput kom der en fin Vogn rullende ind i Gaarden, og ud af den sprang en ganske ung Mand, som straks gik ind i Brænderiet, og efter en flygtig Hilsen uden at sige, hvem han var, og kun med en kort Meddelelse om, at han ønskede at se sig om i Brænderiet, gav han sig til at gaa rundt, idet han kastede et opmærksomt Blik paa alt. Fader og Toldbetjenten fortsatte imidlertid deres Skænderi uden at tage videre Notits af den fremmede. Men pludselig kom han hen til dem og henvendende sig til Toldbetjenten sagde han: »Hvad er det for Snak, De her kommer med; vil De forbyde i dette Brænderi at indføre, hvad der allerede mange andre Steder lovlig er i Brug.« Derpaa vendte han sig til Fader med de Ord: »Benyt De kun ganske roligt den Maskine; det vil De have Fordel af. Mit Navn er *Sponneck*, jeg er udsendt af Generaltoldkamret for at visitere Land-Brænderierne, og Anledningen hertil er nærmest den, at der jævnlig indløber Klager fra Brændevinsbrænderne om Overgreb og Fejltagelser fra Toldvæsenets Side; her har jeg atter faaet et Bevis for, at disse Klager ikke er helt ubegrundede«. Den unge Mand, som dengang nylig var bleven udnævnt til Sekretær i Generaltoldkamret og Commercekollegiet, var altsaa Sponneck, som i en Aarrække ikke alene var den højeste Autoritet, men vistnok ogsaa den mest sagkyndige paa Toldvæsenets Omraade. Toldbe-

tjenten blev naturligvis meget flad og myg ved denne Overhaling, og naar der senere opkom Stridsspørgsmaal mellem Fader og Toldvæsenet, i hvilke Fader mente at have Ret, kunde det undertiden straks hjælpe, naar han truede med at indanke Sagen for Sponneck.

Men havde Toldvæsenet et Øje paa hver Finger i alt, hvad der vedrørte Brænderiet, var dets Opmærksomhed mindre henvendt paa, hvad der foregik i Butikken, og her vilde Toldbetjentene dog let have kunnet opdage i det mindste een ulovlig Artikel, og det var Spillekort. I de Tider kostede Stempelmærket paa hvert Spil Kort 4 Mark, altsaa 1,33 Kr. i Nutidens Penge, en fiscal Dumhed, som hævnede sig, idet den medførte, at der fra Tyskland blev indsmuglet en Mængde ustemplede Kort. Jeg tror ikke, jeg overdriver saa grumme meget, naar jeg paastaar, at af 100 Spil Kort var i min Barndom de 90 indsmuglede og ustemplede, og det gjaldt ikke alene min Fødeegn, men hele Landet maaske med Undtagelse af København. Fader solgte, saavidt jeg ved, ikke Kort, men anvendte aarligt en Mængde Spil som Tilgift. Det var nemlig almindelig Skik, at enhver Bonde og da ogsaa andre, som til Stadighed handlede i Butikken, ved Juletid fik blandt andet 1 eller 2 Spil Kort forærende, og det samme var Tilfældet, naar der blev gjort Indkøb til større Gilder. Faders aarlige Forbrug af Kort blev paa den Maade meget stort, og skulde han købe de dyre stemplede danske Kort, vilde han næppe have været saa rundhaandet med den Artikel; men han og sikkert de fleste Købmænd her i Landet hjalp sig paa anden Maade.

Der levede her i Landet en Mand ved Navn *Frelsen*, som oprindelig havde været Købmand i Stege, men var falleret der. Nu havde han givet sig til at være Smugler, og særlig var det Spillekort fra Tyskland, som var Genstand for denne hans Trafik, og som han i flere Aar indførte her i Landet i Tusindvis af Spil. Hvorledes det kunde lykkes ham i saa lang Tid at undgaa Opdagelse fra Toldvæsenets Side, var dengang en Gaade for alle;

man maatte næsten tro, at Toldvæsenet havde hemmelig Ordre til at lukke Øjnene for denne Affære; thi Frelsens Kort kunde man i de Aar finde snart i ethvert Hjem, og hans Navn saavel som hans svigagtige Færd var godt kendt af mange Mennesker. Stadigt rejste han Landet rundt, og et Par Gange aarligt kom han da ogsaa til Fader, som gav ham sin Ordre, der altid prompte blev effektueret. Disse tyske Kort var iøvrigt noget simpelt Kram, men Prisen var ogsaa derefter; saavidt jeg erindrer, var den 2 Rbd. pr. Dusin Spil. Men til sidst gik det dog Frelsen og hans Kunder galt. En skønne Dag mødte Toldforvalteren fra Frederikssund og en Betjent i Butikken for at visitere efter disse ulovlige Kort; men hos Fader gik de rigtignok forgæves. Sagen var den, at der til Slangerup betids var kommet Underretning om, at Frelsen var arresteret, og at der var foretaget Visitationer paa andre Steder; som Følge deraf var Kortene fra Butikken bragt i sikker Forvaring hos en eller anden Nabo eller Genbo. Fader og de øvrige Købmænd i Jurisdiktionen maatte dog en Dag møde i Forhør paa Herredsfoged-Kontoret i Hillerød. Den daværende Herredsfoged, vistnok Justitsraad *Arboe*, var en god Bekendt af Fader, og paa hans Raad og for at undgaa al videre Vrøvl om den Sag gik Fader ligesom ogsaa de øvrige Købmænd ind paa hver at betale 20 Rbd. i Mulkt. Hvad Straf Frelsen fik, ved jeg ikke; men han er næppe sluppen saa billigt. Nu da Stempelafgiften er bleven reduceret til 35 Øre eller saa omtrent pr. Spil, findes sikkert ikke mere et eneste Spil ustemplede Kort her i Landet.

Til Faders Forretning hørte ogsaa et temmelig betydeligt Malteri, hvis Produkt til Dels blev benyttet i Brænderiet, men hovedsageligt afsat til Egnens Befolkning. I de Tider bryggede mange, vel de fleste Familier paa Landet, selv deres Øl, og Malt var derfor overalt en nødvendig Artikel, hvad der gav Anledning til, at der dengang blev fabrikeret Malt paa mange Steder i Landet. Nu til Dags, da det er de store Dampbrænderier og Ølbryggerier i København og de større Købstæder, som næsten udeluk-

kende forsyner Landet med alt det Brændevin og Øl, der forbruges, findes der ikke mere noget Brændevinsbrænderi og vistnok ogsaa kun meget undtagelsesvis noget Malteri paa Landet. Til Ølbrygning er jo ogsaa Humle en Nødvendighed, en Vare, Fader derfor var forsynet med, og hvoraf han aarligt afsatte meget.

Omsætningen af Maltet foregik almindeligt som en Byttehandel; for en Td. Malt leverede man en vægtig Tønde Byg og desuden 4 Mark i Byttepenge. Da der af hver Td. Byg blev 9 Skp. Malt, var det altsaa en indbringende Forretning, selv om der til Folkehold og Brændsel medgik en ikke ringe Del Driftsomkostninger, ligesom jo ogsaa Lagringen af Maltet og Sæden krævede stor Plads og omhyggelig Pasning.

Til sit Brændevinsbrænderi og Malteri forbrugte Fader aarligt mindst 2000 Tdr. Sæd, mest Byg, men dog ogsaa i Brænderiet en Del Rug. I de Tider benyttedes ogsaa Kartofler meget til Brændevinsbrænding; men Kartoffelbrændevin blev, jeg ved ikke af hvilken Grund, anset for et ringere Produkt. Hos Fader brugtes aldrig Kartofler til Brændevin; men hans Brænderi var vistnok heller ikke indrettet derpaa. Majs var dengang en aldeles ukendt Vare her i Landet; først i Midten af Tredserne i forrige Aarhundrede begyndte Amerika i større Omfang at eksportere denne Sædart, hvoraf der nu her i Landet ikke alene til Brænderier, men ogsaa til Fodring aarligt forbruges saa store Masser.

Faders aarlige Opkøb af Sæd var dog ikke saa lidt større, end hvad der medgik til hans eget Forbrug; thi i de Tider, hvor man ikke kendte til de for Landmanden saa fordelagtige Andelsforetagender, solgte Bonden en stor Del af sin Sæd i Stedet for som nu at fodre den op, og vilde en Købmand dengang have Bondens Handel, maatte han ogsaa købe hans Sæd. Fra April til Oktober blev der ikke hos Fader fabrikeret Malt, og i den varmeste Tid paa Aaret ophørte ogsaa Brændevinsbrændingen; men der var da sørget for et betydeligt Oplag af begge Dele til For-

bruget i den mellemliggende Tid. Ved Sommerens Begyndelse havde Fader i Almindelighed paa sine Lofter liggende mellem 1200 og 1500 Tdr. Sæd, som han maatte realisere, inden den nye Høst indtraf. Det var da gerne til en eller anden af Københavns Korngrosserere, han solgte hele Partiet mod Aflevering i Frederikssund, hvor et Skib, fragtet af vedkommende Grosserer, til den aftalte Tid laa klart til at modtage det for som Regel at føre det til England eller Norge. For ikke at opholde Skibet mere end højst nødvendigt skulde hele Partiet leveres ved Havnen i Løbet af 3 à 4 Dage, og da dertil krævedes en Mængde Heste og Vogne, var det Skik, at de Bønder, som Fader til Stadighed handlede med, paa en af disse Dage frivilligt mødte med Heste og Vogne for hver at køre et Læs fra Slangerup til Frederikssund.

Egentlig Kornhandler var Fader imidlertid ikke. For at have Bøndernes Handel købte han, som sagt, deres Sæd, naar de falbød ham den, dog i Reglen kun Byg; men at have Oplag af Sæd udover, hvad han i sin Forretning selv forbrugte, var noget, han i Grunden kun nødig indlod sig paa. Jeg har i min Ungdom ofte hørt Fader sige, at Kornhandel var en farlig Handel, hvorved der ganske vist til sine Tider kunde tjenes gode Penge, men hvorved man ogsaa løb stor Risiko for, at det modsatte kunde blive Tilfældet. Men Risiko var der i de Tider sikkert i højere Grad end nutildags ikke alene ved Sædhandel, men vel ogsaa noget nær ved Handel med alle andre Varer, naar der handledes en gros; thi man havde jo dengang ikke de gode Efterretningsmidler, som i vore Dage staar til enhver Handelsmands Raadighed, og hvorved han er i Stand til naarsomhelst at skaffe sig Underretning om Markedets Tilstand for en hvilkensomhelst Vare saa at sige hele Jorden over. I tidligere Tider, da man ikke havde Telegraf eller Telefon og heller ikke saa hurtige Færdselsmidler som i vore Dage, kunde der af og til, særlig naar Spekulation slog sig paa en eller anden enkelt Vare, i Handelsverdenen indtræffe Overraskelser, som nu vilde være helt utænkelige. Jeg skal som et lille Eksempel herpaa meddele en af mine Erindringer fra den Tid, min Fader var Købmand i Slangerup.

I sit Brænderi brugte Fader aarligt nogle Tdr. Kommen, hvoraf der kun avles lidt her i Landet; men der blev dog jævnligt om Efteraaret tilbudt ham adskillige Smaapartier avlede rundt om i Egnen, og var dette ikke tilstrækkeligt, maatte han købe Resten hos en eller anden Grosserer i København, som handlede med finsk eller norsk Kommen; thi Finland og Norge var dengang og er maaske endnu de Lande, der producerer den meste Kommen. Prisen pr. Td. laa omkring 15 Rbd.; men ved i al Hemmelighed at opkøbe al Kommen, Finland og Norge det Aar kunde præstere, lykkedes det Spekulanter at drive Prisen op til mellem 40 og 50 Rbd. pr. Td. Brændevinsbrænderne kunde jo ikke undvære Kommen og har altsaa maattet betale den opskruede Pris; men noget Tab derved har de dog maaske ikke lidt; thi der var i de Tider godt Sammenhold mellem dem, og de forstod ypperligt altid at lade Prisen paa Brændevin rette sig efter Forholdene.

Ogsaa Prisen paa Sæd kunde i hine Tider fluktuere meget mere, end det i vore Dage er muligt, nu da Amerika og andre oversøiske Lande kan udføre saa store Mængder. Dette viste sig i min Barndom, særligt i Foraaret 1847, da Prisen paa alle Sædarter naaede en Højde, som den siden aldrig har haft. Høsten her i Danmark havde i Aaret 1846 været god, og Fader havde tidligt det Efteraar opkøbt en Mængde Byg meget billigt, straks efter Høst endogsaa til saa lav en Pris som 2 Rbd. (4 Kr.) pr. Td. Men i flere Lande havde der i 1846 været daarlig Høst eller ligefrem Misvækst, og navnlig blev det et højst ulykkeligt Aar for Irland, særligt fordi omtrent hele Kartoffelhøsten, som afgav Irlændernes vigtigste Næringsmiddel, baade i 1845 og 1846 var bleven ødelagt af den da første Gang i Europa optrædende Kartoffelsvamp. En frygtelig Hungersnød rasede i 1846 og Begyndelsen af 1847 i det ulykkelige Land, som i disse Aar dels ved Hungersdød og dels ved Udvandring mistede over 2 Millioner af sin Befolkning. Prisen paa Sæd steg derfor i Slutningen af 1846 betydeligt i England og samtidig da ogsaa i andre Lande,

og værre blev det i de første Maaneder af 1847, da Vinteren lagde Hindringer i Vejen for Eksport fra Rusland, som dengang var det mest kornudførende Land. Selvfølgelig mærkedes dette ogsaa i Danmark, hvor Prisen paa Sæd allerede i Slutningen af 1846 begyndte en stærk Stigning, som vedblev til hen i April 1847, da den naaede sit Maksimum; men da kostede ogsaa en Td. Byg her i Landet 10 Rbd., altsaa 5 Gange saa meget som straks efter Høsten 1846, og i Forhold hertil stod Prisen paa alle andre Sædarter. I Faders Ejendom var der Lofter, som ikke altid blev benyttede, og paa hvilke der fra tidligere Tid henlaa Rester af forskellig Slags Sæd, som, naar Lofterne atter skulde tages i Brug, ellers blev fejet ud og kastet paa Møddingen eller i det højeste brugt som Hønsefoder. Paa disse Lofter lod Moder en Dag i den Periode sine Piger feje alt sammen, og dette Sammenskrab indbragte hende 15 Rbd. Da Vandene ud paa Foraaret blev aabnede, og Udførselen fra Rusland ret tog Fart, dalede Sædpriserne hurtigt og kom, selv om de lige til Høst vedblev at være høje, dog snart indenfor rimelige Grænser. Fader havde som sagt tidligt om Efteraaret 1846 til en lav Pris opkøbt en Mængde Sæd og havde deri omtrent tilstrækkeligt Oplag til sit Forbrug. Da som Følge af de høje Sædpriser Brændevin, der i almindelige Aar kostede omkring 1 Mark Potten, nu steg til 3 Mark pr. Pot, blev det i pekuniær Henseende et særdeles godt Aar for ham, det bedste, han overhovedet i sit lange Forretningsliv havde; men af Fattigfolk blev af modsatte Grunde Aaret 1847 sent glemt.

Faders Avling var ikke stor; den overvejende Del af den Avling, der oprindelig havde hørt til Ejendommen, var jo, som ovenfor omtalt, solgt til Onkel Lyders. Der var nu kun en Lod paa 16 Tdr. Land Agerjord tilbage, men tillige en stor Tørvemose. I de Tider, og vel til Dels endnu, var Tørv det almindelige Brændsel paa Landet. Kul blev kun benyttet i Smedjer, og Koks kendte man slet ikke. Faders Forbrug af Tørv var meget stort, vistnok mindst en 500 Tdr. aarligt, hvoraf en stor Del gik

med til Brænderiet og Resten til Husholdningen. Den Tørvemose, som oprindelig hørte til Ejendommen, blev derfor i Aarenes Løb saa opskaaren, at Fader maatte købe en anden. Ogsaa af Brænde blev der aarligt forbrugt mange Favne; thi til Maltkøllen kunde der kun benyttes Brænde; det var det simplere saakaldte Knudebrænde, som ikke blev savet og hugget, men kløvet ved Kiler; til Husholdningen derimod benyttedes det almindelige Favnebrænde eller Fagotter. Brændet blev købt paa Skovauktioner, og da der findes flere Skove i Nærheden af Slangerup, blev Hjemkørslen derved betydelig lettet.

Paa Avlingen blev der holdt 4 Malkekøer, hvad der var tilstrækkeligt til Husets Behov af Mælk, ligesom der ogsaa af og til blev kærnet lidt Smør; men Smørforbruget var dog langt større; thi ogsaa i Butikken blev der forhandlet meget baade af Smør og Ost. Det var ganske almindeligt, naar en Bonde kom i Butikken, at han medførte til Salgs en større eller mindre Krukke Smør, og var dette af særlig god Kvalitet, blev det brugt i Husholdningen. Ogsaa af Oste leverede Bønderne en Del, men kun af ringe Kvalitet. Den langt overvejende Del af Ost blev købt af de holstenske Skippere, som dengang til Stadighed besejlede København og importerede en Mængde Ost, en Trafik, som først ophørte, da vi selv lærte at lave Ost her i Landet. Af røget Flæsk og Svinefedt blev der ogsaa omsat en Del i Butikken.

Foruden de 4 Malkekøer holdt Fader ogsaa til Stadighed 2 gode Heste, som altid var i ypperlig Foderstand; men desuden maatte han hvert Foraar købe et Par gamle Heste til Brug ved Tørveskæret og Brændekørslen; disse solgte han saa igen om Efteraaret, selvfølgelig med Tab; men det kunde jo ikke betale sig at fodre dem Vinteren over, naar man i hele den Aarstid slet ingen Brug havde for dem. Ogsaa af Faar holdt Fader stadig nogle, dog ikke mange, men derimod en Del Svin og meget Fjerkræ, hvortil der jo var Foder nok i Affaldet fra den store Husholdning ligesom ogsaa fra Brænderiet.

IV.

Jeg er i Besiddelse af et Brev, dateret 3. November 1839, fra *Orla Lehmann* til Fader, af hvilket det fremgaar, at Fader paa den Tid har indgivet en Ansøgning til Generaltoldkammeret og Commercekollegiet om selv at faa Privilegium til at drive et Landbrænderi og en Købmandshandel i Slangerup. Lehmann meddeler Fader, at denne Ansøgning er bleven afslaaet; dog skriver han, at i Tilfælde af Madam Krogs Død vilde sikkert det Privilegium, paa hvilket Fader nu drev sit Brænderi og sin Købmandshandel, blive forlænget for hans Levetid. Brevet viser iøvrigt, at Lehmann har gjort sig megen Umage og Ulejlighed for hos forskellige Autoriteter at tale Faders Sag, og i det hele taget fremgaar det af denne Skrivelse, at Fader allerede den Gang, altsaa endnu i Frederik VI's Regeringstid, har staaet i et meget venskabeligt Forhold til Lehmann. Hvorfra dette nøjere Bekendtskab og Venskab mellem dem oprindeligt stammer, ved jeg ikke; men at Lehmann nogle Gange har været Faders Gæst i Slangerup, og at disse Besøg et Par Gange har strakt sig over flere Dage, mindes jeg fra min tidlige Barndom. Rimeligvis er det Politikken, som oprindelig har ført dem sammen. Orla Lehmann var jo i Slutningen af Frederik VI's og hele Christian VIII's Regeringstid en glødende Frihedsmand og ivrig Agitator for at skaffe Danmark en konstitutionel Forfatning, og heri har han fundet fuld Sympati ikke alene hos Fader, men ogsaa hos mine Onkler Poul Heegaard og Lyders.

Et af mine tidligste Barndomsminder knytter sig til et af disse Besøg, som Orla Lehmann aflagde hos mine Forældre, og da det er ret karakteristisk for Lehmann, som han var dengang, og et Bevis for det Had, han i sin Ungdom nærede til den suveræne Kongemagt, skal jeg meddele det. I Faders Have var der et tæt Lindelysthus; i dette sad en smuk Sommerdag Orla Lehmann, Fader og mine ovennævnte Onkler og drak Kaffe, hvad jeg, som vel dengang har været højst 6 Aar gammel, overværede. Under denne Kaffedrikning kom en Oldenborre krybende henad

Dugen og nærmede sig Lehmann, som greb den, med et arrigt Ryk drejede Hovedet af den og kastede den fra sig med de Ord: »Saaledes vilde jeg ønske, jeg kunde behandle alle Oldenborre«. Jeg fattede jo ikke den underforstaaede Mening heraf, og da jeg senere spurgte Fader, hvorfor den fremmede Mand blev saa vred paa den stakkels Oldenborre, vilde han naturligvis ikke gøre mig Rede herfor, men svarede blot: »Manden kan ikke lide Oldenborre«.

Senere blev Orla Lehmann ganske vist mere loyal; men naar man har bebrejdet ham, Hall, Ploug og flere andre af det nationalliberale Parti, at de i en ældre Alder svigtede Frihedens Sag og brød med deres Ungdoms Idealer, tror jeg, at man i det mindste til Dels gjorde dem Uret. Det, de Mænd vilde og i deres Ungdom under det suveræne Kongedømme modigt kæmpede for, var at skaffe det danske Folk en konstitutionel Forfatning, og for at naa dette Maal bragte de ikke alene deres Arbejdskraft som Indsats, men løb ogsaa den Risiko at paadrage sig Forfølgelse fra Regeringens Side, hvad der stedse burde bevare Mindet om dem i Folkets taknemlige Erindring. Men det gaar vel i Politikken altid saa, at man vil Frihed kun til en vis Grænse, og er dette Maal naaet, bliver man konservativ. Da det nu viste sig, at Folket vilde ud over dette Maal, og ved Benyttelsen af den frie Valgret indlod sig paa, hvad Lehmann i en Tale kaldte: »den falske Folkeligheds begyndende Udskejelser«, forsøgte de Nationalliberale at stemme op mod Frihedens yderligere Udvikling, og da de ikke magtede dette, blev det for dem af Partiet, som levede længe nok, den sørgelige Lod at ende i Reaktionen og gaa miskendte i deres Grav.

Det politiske Venskab mellem Orla Lehmann og Fader har dog ikke holdt i ret mange Aar; thi Fader sluttede sig tidligt til Bondevennernes Parti og blev senere en ivrig Venstremand. Som saadan kom han i personligt Venskabsforhold til flere af Venstres Førere og da særlig til *C. Berg*, hvad jeg paa sit Sted nærmere skal omtale.

V.

Min Faders yngste Broder, *Jesper Heegaard*, kom efter sin Konfirmation i Aaret 1831 i Handelslære hos Fader i Slangerup, hvor han dog kun forblev i et Par Aar. Til Handelen egnede han sig slet ikke; dette Dag ind og Dag ud at staa bag en Disk og taalmodigt ekspedere Kunder stemmede kun daarligt med hans lystige, overgivne Sind, og for at faa Tiden bedre til at gaa havde han den slemme Uskik ved enhver given Lejlighed at drive kaad Spas med Kunderne, hvorved han ofte grovt fornærmede dem, hvad Fader naturligvis strengt irettesatte ham for, men uden at det frugtede. Tilslut blev Fader nødt til at sende ham hjem til Forældrene paa Samsø, og nu kom Jesper til Landvæsenet, hvad der viste sig at være hans rette Hylde. Med Tiden blev han en dygtig Landmand, og endnu i en temmelig ung Alder blev han Ejer af en stor Gaard, »Vester Vandet« i Thy. Denne Ejendom arbejdede han op og drev saa fortrinligt, at han i Aarenes Løb blev meget velhavende og tillige ved sin hele Færd en kendt og formaaende Mand i en vid Kreds. I en noget ældre Alder giftede han sig med sin Husholderske, en Bondepige ved Navn Mariane Bak, og da dette Ægteskab var barnløst, kom min Søster, *Clara Heegaard* som Plejedatter i Huset hos dem. Jesper Heegaard døde 17. Marts 1870, Dagen efter han havde fyldt sit 53de Aar.

Ogsaa Faders næstyngste Broder, *Hendrik Heegaard*, tilbragte nogle Aar paa Slangerupegnen. Han var Møllersvend og tjente som saadan paa Udesundby Mølle ved Frederikssund. Onkel Hendrik skal have udmærket sig ved store fysiske Kræfter, og ligesom sin Broder Jesper var han af et meget lystigt Sind, der altid gjorde ham oplagt til gale Streger. At disse undertiden kunde være af en meget grovkornet Art, skal jeg anføre et Eksempel paa, som tillige viser, hvad man i hine Tider ustraffet kunde tillade sig. Der boede paa Egnen en Maler ved Navn Møller, almindeligt kaldet den lille Møller eller Snuse-Møller. Samme Møller var af et meget irritabelt Sind, der let bragte ham

i Konflikt med andre, og af en eller anden Grund var han da ogsaa raget uklar med Onkel Hendrik. I nogen Tid kom han, naar han gik til eller fra sit Arbejde, daglig forbi Udesundby Mølle, og naar han da saa Hendrik staaende paa Møllens Omgang, drillede han ham ved at spytte og raabe op til ham: »Føj, siger den lille Møller«. Men en Dag havde han selv Ærinde paa Møllen, og til alt Uheld for ham traf han der kun Hendrik, med hvem han straks kom i Klammeri. Møllen stod just stille, og Hendrik greb da Møller, surrede ham ved Hjælp af nogle Stykker Reb med Arme, Ben og Krop fast et Stykke oppe paa den ene Vinge, satte saa Møllen i Gang og lod Vingerne med samt den lille Møller, hylende i vilden Sky, gøre et Par Omdrejninger, førend han igen standsede den og lod saa Møller løbe med det. Hvor utroligt dette lyder, maa det dog være sandt; thi jeg har i min Barndom flere Gange hørt Beretningen herom af forskellige og blandt andre da ogsaa af Møller selv.

I Begyndelsen af Aaret 1834 havde Onkel Hendrik forpagtet Strølille Mølle, som ligger omtrent 1½ Mil fra Slangerup. Det er dog tvivlsomt, om han nogensinde kom til at tiltræde denne Forpagtning; thi i de første Dage af Marts Maaned samme Aar blev han under et Ophold i mine Forældres Hjem angreben af en ondartet Halssyge, som i Løbet af nogle faa Dage bortrev ham.

VI.

Den 4. December 1833 blev min Fader i Slangerup Kirke viet til Thrine Elisabeth Jensen, som var født i Slangerup 26. September 1812 og var en Datter af Købmand og Brændevinsbrænder *Christen Jensen og Hustru Ane Bartholine f. Rugaard.* Min Bedstefader, *Christen Jensen,* var en Jyde, født i Nørre-Sundby ved Aalborg i Aaret 1771 vistnok af meget fattige Forældre; men om hans Slægt har jeg iøvrigt aldrig hørt noget; ogsaa min Moder og hendes Søskende var paa dette Omraade helt uvidende. Bedstefader har rimeligvis allerede fra Dreng maattet

sørge for sig selv; men hvor han har tilbragt sin Ungdom, og hvad han i den har beskæftiget sig med, ved jeg intet om. I Handelslære maa han dog sikkert have været, muligvis enten i Slangerup eller Frederikssund; i hvert Tilfælde har han været Handelsbetjent hos Købmand *Peter Rugaard* i Slangerup, og i dennes Hjem blev han 8. Februar 1799 viet til Rugaards Broderdatter Ane Bartholine, en Datter af afdøde *Rasmus Rugaard*, som havde været Købmand og Brændevinsbrænder i Frederikssund; hendes Moder, som efter Mandens Død levede mange Aar i Slangerup, hed Kirstine. Anders og Thomas Rugaard, som ogsaa begge var Købmænd i Slangerup, og som jeg tidligere har nævnt, var min Bedstemoders Brødre. Samtidig med mine Bedsteforældres Bryllup opgav Peter Rugaard sin Forretning i Slangerup og flyttede til den tæt udenfor Roskilde beliggende Kro »Roskilde Hvile«, som han ogsaa ejede. Bedstefader overtog nu hans Forretning og tillige hans Ejendom i Slangerup, hvortil hørte Købmandshandel, Brændevinsbrænderi, Malteri og en stor Avling. Denne Ejendom, som er beliggende paa Torvet, er den eneste af de gamle Gaarde i Byen, der er tilbage efter de forskellige Ildebrande, som senere er overgaaet Slangerup; den ejes nu af Bager og Sognefoged *Lehbahn*. Hvorfra Bedstefader har faaet den fornødne Kapital til denne Ejendomshandel samt Driftskapital til den temmelig store Forretning, er mig ubekendt. Nogen Medgift har sikkert Bedstemoder bragt ham; thi hendes Fader, Rasmus Rugaard, skal have været en velstaaende Mand, og hendes Onkel, Peter Rugaard, som ogsaa var meget velhavende, har rimeligvis heller ikke været streng i sine Fordringer med Hensyn til Udbetaling og Afdrag paa Købesummen.

At Bedstefader har været en dygtig og stræbsom Forretningsmand, er der ingen Tvivl om; men naar han i Aarenes Løb blev en efter de Tider ligefrem Rigmand, skyldes det sikkert for en meget væsentlig Del det store Held, som ved forskellige Lejligheder fulgte ham. Den første Grundvold til sin Rigdom skal han have lagt i Aaret 1807 ved den Forretningsforbindelse, han

i det Aar fik med den engelske Flaade, som under Englændernes Okkupation af Sjælland i et Par Maaneder laa opankret i Øresund. Anledningen til denne Forbindelse var følgende:

Til Bedstefaders Brænderi hørte ogsaa en stor Fedestald, og deri stod, da Englænderne i Midten af August 1807 landede ved Vedbæk, en Snes store Stude tilstrækkelig fede til Slagtning, hvad Englænderne paa en eller anden Maade havde faaet Underretning om. Et Par Dage efter Flaadens Ankring i Sundet kom der en engelsk Officer, ledsaget af 2 Menige, ridende til Slangerup og henvendte sig til Bedstefader med Anmodning om at overlade det Fedekvæg, han havde paa Stalden, til den engelske Flaade, naturligvis mod Betaling. Bedstefader nægtede dette med den Motivering, at han ikke kunde indlade sig i Handel med Landets Fjender. Officeren og hans Ledsager red saa bort med den Besked. Men Dagen efter kom han tilbage, ledsaget af en hel Deling Kavalleri, og nu lod han Bedstefader vide, at hvis han ikke godvilligt vilde sælge sine Fedestude, tog han dem med Magt og det uden Betaling. Bedstefader, som indsaa, at Modstand var en Umulighed, indvilligede da i at lade Studene drive til Vedbæk, og selv fulgte han med paa Officerernes Opfordring. Ved Ankomsten til Vedbæk blev han ført ud til selve Admiralskibet og fik der Foretræde for den Øverstbefalende for Flaaden, *Admiral Gambier*, som tog venligt imod ham og straks spurgte, hvad han forlangte for den Drift Kreaturer, han havde ført med sig. Bedstefader, som vidste, at Kødpriserne i England var meget højere end her i Danmark, opgav da en Pris, som efter engelske Forhold kunde være billig og rimelig nok, men rigtignok betydelig højere, end hvad han kunde have opnaaet her i Landet. Admiralen var imidlertid tilfreds med Forlangendet og udbetalte ham straks hele Summen i engelsk Guldmønt. Han bød nu Bedstefader et Glas Vin, og der udspandt sig en længere Samtale mellem dem, under hvilken Admiralen opfordrede ham til at være Kødleverandør til den engelske Flaade, saa længe den laa i Sundet. Bedstefader vred sig

jo ved det, men da Admiralen bemærkede, at han efter Reglementet, naar Flaaden laa ved Land, mindst et Par Gange ugentlig skulde skaffe ferske Kødrationer til mere end 15.000 Mand og derfor var nødt til at gribe til Plyndring, hvis han ikke kunde faa til Købs, indsaa Bedstefader, at han i Virkeligheden gavnede sit Fædreland og sine Landsmænd ved at paatage sig dette Hverv, og at han selv vilde have stor Fordel deraf, var han jo efter den Handel, han allerede havde sluttet med Admiralen, fuldstændig paa det rene med. Det kom derfor til en Akkord mellem dem, og Admiralen lod nu udfærdige forskellige Lejdebreve til ham, for at han kunde drive Kreaturhandel rundt om i Landet, uanfægtet af engelske Krydsere og den engelske Okkupationshær. Bedstefader, som havde et udbredt Kendskab særlig til Brænderierne her i Landet, lod nu Sjælland, Fyen og Lolland-Falster berejse og opkøbte alt det Fedekvæg, han kunde faa. Samtidig havde der dannet sig en Komite, som havde paataget sig et noget lignende Hverv for den engelske Hær som Bedstefader for Flaaden. I Spidsen for denne Komite stod Grev *Schulin* til Frederiksdal, Etatsraad *de Coninck* til Dronninggaard og Pastor *Rønne* i Lyngby. Til at undersøge og dømme disse Herrers Færd under Okkupationen af Sjælland blev der i Begyndelsen af Aaret 1808 nedsat en Kommissions-Domstol, for hvilken de som Højforrædere stod anklagede paa Ære, Liv og Gods. Denne Domstol frikendte dem imidlertid fuldstændigt, og samme Udfald skal Sagen ogsaa have faaet ved Højesteret. Hvorvidt der blev rejst Anklage mod Bedstefader, ved jeg ikke. Den Betænkning, ovennævnte Kommissions-Domstol afgav, har jeg gennemlæst, men deri nævnes han slet ikke, og i Retsprotokollerne for de Aar fra Frederiksborg Birk, hvor han havde sit Værneting, har jeg heller ikke kunnet finde ham; det synes altsaa, at han er gaaet helt fri for Paatale. Bedstefader skal ved sine Transaktioner med Admiral Gambier have tjent adskillige Tusind Daler tilmed i Form af engelsk Guldmønt, altsaa bedste Valuta, en Sjældenhed her i Landet i de Tider. Det er derfor ikke saa un-

derligt, at han trods sit Had til Englænderne dog bevarede Mindet om Admiralen i sin velvilligste Erindring.

Et andet stort Held, som ogsaa skaffede Bedstefader en betydelig pekuniær Fordel, skal han have haft derved, at han i god Tid fik Nys om den Reduktion af Kursen paa Kurantbankens Sedler — i Virkeligheden en Statsbankerot —, som blev iværksat ved Forordningen af 5te Januar 1813, og som blev til Ruin for mange andre. Efter hvad der er blevet mig fortalt, skal Bedstefader nogle Maaneder, før Forordningen udkom, have været i Selskab med en højtstaaende Embedsmand, som var nøje inde i de finansielle Planer, der var i Gære. I en Samtale, Bedstefader i Selskabet havde med bemeldte Embedsmand, skal denne være fremkommen med følgende Ytring: «der er et godt gammelt Ordsprog, Jensen, som siger: »Den, som betaler sin Gæld, formerer sit Bo«. Denne halvkvædede Vise opfattede Bedstefader som et Vink og skal med stor Fordel have benyttet sig af det.

Efter en Del Aars Forløb var Bedstefader bleven saa velhavende, at han, vistnok i Aaret 1820, ved en Auktion over Svanholm Gods var højstbydende med et Bud paa 100,000 Rbd. Sølv, et Bud, som ogsaa skal have faaet Approbation. Dette Gods er beliggende i Hornsherred og havde, i det mindste dengang, et Tilliggende af 3 Herregaarde og meget Bøndergods, i det hele ca. 600 Tdr. Hartkorn foruden adskillige Konge- og Kirketiender. Oprindelig tilhørte dette Gods Familien Svanenskjold, men det var gaaet denne Familie som mange andre Godsejere, at de i disse for Landet og særlig for Landbostanden saa ulykkelige Aar var bleven ruineret. Bedstefader kom dog ikke til at tiltræde denne Besiddelse, hvortil Grunden skal have været en utidig Indblanding fra hans Hustrus Side, som gjorde ham ked af det, og han overlod da de Krav, som han efter Auktionsbudet og Approbationen havde paa Godset, til en Grev *Bille Brahe*, saaledes at han dog uden Tab kunde trække sig ud af denne store Forretning, der sikkert kunde være bleven meget fordelagtig for ham.

Jeg var kun lidt over 6 Aar gammel, da Bedstefader døde; men jeg mindes ham dog som en middelhøj, kraftig bygget, men af Alderdommen noget krumbøjet Mand med helt skaldet Isse og en stor kroget Næse. Han holdt meget af sine Børnebørn, og naar vi besøgte ham, skulde vi altid banke haardt paa hans Dør og raabe: »Luk op for den lille Pilot«, saa vidste han, hvem vi var. Naar vi saa kom ind til ham, aabnede han et gammelt, stort Chatol, i hvis Skuffer han altid havde Oplag af Æbler, Nødder og andre Rariteter i Beredskab til os.

Iøvrigt var Bedstefader i flere Retninger ikke saa lidt af en Original. Naar han i sine yngre Aar gik sine daglige Ture, var han tit ledsaget af en stor Tyr og en Gase, der fulgte ham som et Par Hunde, og som begge efter Sigende skal være bleven over 20 Aar gamle. Tyren var et fredsommeligt og kælent Dyr, som aldrig gjorde Mennesker eller Dyr Fortræd; men Hærværk kunde den dog nok af og til øve. Saaledes stod der i min Barndom paa Slangerup Torv ud for den nuværende Præstebolig to Lindetræer, men oprindelig havde der været et Par til, som Bedstefaders Tyr i sin Tid havde knækket ved at gnubbe sig op ad dem. Gasen derimod var et arrigt Bestie og derfor en Skræk for Byens Børn og Hunde, som den for et godt Ord fløj paa. Overtroisk var Bedstefader ogsaa i høj Grad. Naar han saaledes skulde paa en Rejse, og den første, han mødte efter at være kørt ud af sin Gaard, var en gammel Kone, tog han det for et slet Varsel, skældte hende trods hendes fuldstændige Uskyldighed Huden fuld, og vendte straks om uden den Dag paa nogen Maade at ville fortsætte Rejsen. Mødte han derimod en gammel Mand, fik han altid en god Dusør af ham. Det tydeligste Minde, jeg har bevaret af Bedstefader, var en stor Glæde, han skaffede mig ved at tage mig med paa en Rejse et Par Maaneder før sin Død. Anledningen til denne Rejse var, at hans Søn, *Wilhelm Jensen*, skulde have Bryllup med en Datter af Kroejer *Poul Petersen* i Søborghus. Da det var meget om at gøre, at der ikke indtraf Forstyrrelser for denne

Rejse, havde man været saa forsynlig at holde en gammel Mand i Beredskab til at vise sig straks, naar Bedstefader kørte ud af sin Port, og af Glæde over dette Møde og gode Varsel for Rejsen gav Bedstefader ham 1 Rbd.

I Aarenes Løb fik Bedstefader ikke faa Sorger, og selv om han til sin Død vedblev at være en meget velhavende Mand, gik det dog i hans senere Aar en hel Del tilbage for ham. Den 22. Januar 1826 mistede han sin Hustru 45½ Aar gammel. I deres Ægteskab havde mine Bedsteforældre haft 13 Børn, 7 Sønner og 6 Døtre.

I sine sidste Leveaar ophørte Bedstefader helt med sin Forretning og drev kun den temmelig store Avling, som hørte til hans Ejendom i Slangerup. Brænderiet og Malteriet blev helt nedlagt, og sit Privilegium til at drive Købmandshandel overlod han sin Søn Wilhelm. Bedstefader døde 16. Januar 1841, da han gik i sit 70de Aar. Hans Bo blev nu skiftet mellem hans 10 efterladte Børn, 5 Sønner og 5 Døtre. Sønnerne fik hver noget over 7000 Rbd., og da ifølge den dagældende Arvelov Døtre kun arvede ½ Lod, fik hver af de 5 Døtre godt 3,500 Rbd. Naar Hensyn tages til Arveafgift og Skifteomkostninger, maa altsaa Bedstefaders hele efterladte Bo være blevet opgjort til omkring 55.000 Rbd. Det er blevet mig fortalt, at da Bedstefader gjorde sit ovennævnte Bud paa Svanholm Gods, skal han samtidig have tilbudt at udbetale hele Købesummen, altsaa 100.000 Rbd., kontant. Hvis saa er, maa det i den sidste Snes Aar af hans Liv være gaaet ikke saa ganske lidt tilbage for ham. Ved Bedstefaders Død ophørte det Privilegium, hvorpaa min Onkel Wilhelm drev sin Forretning, og min Fader blev nu i en Aarrække eneste Købmand i Slangerup.

VII.

Min Moder, *Thrine Elisabeth*, født *Jensen*, som ved en Forkortelse af Navnet Elisabeth altid blev kaldet Lise, var, som

sagt, født den 26. September 1812 og var altsaa, da hun 4. Decbr. 1833 havde Bryllup med Fader, kun lidt over 21 Aar gammel. Endnu før sin Konfirmation havde hun mistet sin Moder, og da hendes ældre Søstre alle tidligt blev gift og kom fra Hjemmet, blev hun i en meget ung Alder Husbestyrerinde hos sin Fader og fik saaledes før sit Giftermaal god Lejlighed til at sætte sig ind i alt, hvad der vedrører en stor Landhusholdning. Iøvrigt havde hun som ganske ung Pige gennemgaaet Kursus i Madlavning hos en Restauratrice i København. Af Naturen var Moder i en sjælden Grad flittig, driftig og virksom anlagt; hun blev derfor ogsaa en dygtig Husmoder og god Hustru for Fader ligesom ogsaa en god Moder for os Børn.

Mine Forældres Hjem i Slangerup var i flere Retninger meget tarveligt. Faders Ejendom var beliggende midt i Byens Hovedgade og var som almindeligt paa Landet en sammenbygget Gaard med 4 Længer, meget rummelig, men ogsaa meget gammel, eftersom den var opført i Aaret 1730. I Faders Gaard vendte Stuelængen mod Øst og rummede foruden Beboelseslejligheden tillige Butikken, et Pakrum for Varer og Indkørselsporten, samt Køkken, Spisekammer og en saakaldt Borgestue, hvori Tjenestekarlene nød deres Maaltider og 2 Tjenestepiger havde deres Seng. Bag Butikken havde Fader et tarveligt Kontor med Vinduer til Gaarden; det var et langt, men smalt Værelse, i hvis Ende Fader havde sin Seng, som jeg i Barnealderen i flere Aar delte med ham. Brænderiet og Maltkøllen var i den nordre Længe, paa hvis Loft hovedsageligt Sæd og Malt blev lagret. Denne Længe rummede ogsaa den store Fedestald, som hørte til Brænderiet, medens Gaardens Heste og Malkekøer havde Stald i den søndre Længe, i hvilken der tillige fandtes Mælkestue, Bryggerhus, Vognskur, Rullestue og et mindre Pakrum. I denne Længe var der ogsaa et Værelse med Vindue til Haven, som først blev benyttet af Moders Husjomfruer; senere da mine ældste Søstre voksede til og fik en Guvernante, blev det Værelse for hende samt Skolestue. Den vestre Længe, som var den af Tiden mest

medtagne, indeholdt Karlekammer, Tørveskur, Hønse- og Svinehus. Paa denne Længe var der ogsaa en Port, kaldet Bagporten, som førte ud til en rummelig Baggaard, der hovedsageligt benyttedes som Møddingplads.

Mine Forældres Have stødte op til Gaardens søndre Længe og gik paa sin østre Side langs Gaden, adskilt fra denne ved et Stengærde; paa den vestre Side begrænsedes den af Kirkegaardsmuren. Ved Enden af Haven var der et Vænge, som dels blev benyttet som Stakkeplads, dels til Køkkenhave. I dette Vænge stod der en Bygning, som fra gammel Tid blev kaldet: »Stenhuggerladen«; men hvorfra dette Navn stammede, var der ingen i min Tid, som vidste Besked om; Fader benyttede denne Bygning som Stænge og Tærskelo.

Andreas Heegaard.

Den egentlige Beboelseslejlighed i mine Forældres Hjem bestod oprindelig kun af 4 Værelser, hvoraf til daglig Brug endda kun to var optagne: en Dagligstue, som tillige var Spisestue, og et Sovekammer for Moder og mine yngre Søskende; disse Værelser fandtes i en ind i Gaarden opført Tilbygning til Stuelængen. Det 3die Værelse som kaldtes: »Salen«, var et rummeligt tofags Værelse med Vinduer til Gaden; men denne Stue benyttedes kun ved mere højtidelige Lejligheder, ellers var Adgangen til den strengt forbudt. Ved Siden af Salen var der et lille etfags Gæstekammer, som næsten helt blev optaget af en dobbelt Himmelseng. Dette Værelse blev ogsaa benyttet i svæ-

rere Sygdomstilfælde, og her har jeg og alle mine Søskende første Gang set Dagens Lys. Bag dette Kammer var der et mørkt Pulterkammer, opfyldt af store Skabe og gamle jernbeslagne Kister. Møblementet var gennemgaaende meget tarveligt; kun i Salen var Møblerne af Mahognitræ nærmest i Empire-Stilen; ligeledes var Himmelsengen i Gæsteværelset af fuld Mahognitræ og vistnok det kostbareste Stykke Møbel, mine Forældre ejede. Af denne Seng var Moder stolt, ikke for Sengens egen Skyld, men for de Gæster, der til sine Tider havde ligget i den. Jeg mindes saaledes, at da ved et Missionsmøde i Slangerup min afdøde Ven Pastor *Frimodt* var mine Forældres Gæst og skulde overnatte hos dem, præsenterede Moder ham Sengen med de Ord: »Ja, Hr. Pastor, der har før ligget berømte Personer i den Seng«. Paa Frimodts Spørgsmaal: »Hvem da?« erindrer jeg, at Moder nævnede Orla Lehmann og Fru Heiberg, hvortil Frimodt bemærkede, at det jo saa næsten var en Ydmygelse for Sengen, at han nu skulde ligge i den. Bordservicet, mine Forældre ejede, var ligesom Møblementet ogsaa tarveligt. Af Sølvtøj havde de kun lidt; Søbemaden spiste mine Forældre og vi Børn med Nysølvskeer, Tjenestefolkene med Horn- eller Træskeer. Gaflerne var tregrenede og af Jern indfattede i Træskafter, i min Barndom fandtes der ikke en Sølvgaffel i hele Slangerup.

Da Børneflokken hos mine Forældre hurtigt tiltog, blev Lejligheden for indskrænket, og en Del af Butikken blev derfor i min Barndom omdannet til et rummeligt tofags Værelse, som blev kaldet: »den nye Stue« og beholdt dette Navn, saalænge jeg kan mindes. Da mine Forældre fik et Fortepiano, blev dette anbragt i denne Stue, og her fandtes ogsaa et Hjørneskab, et meget nyttigt og hensigtsmæssigt Møbel, men som man nu kun sjældent ser. Saavel i denne Stue som ogsaa i Salen var der ved hvert Fag Vinduer anbragt en saakaldet: »Forhøjning» til at anbringe Stole paa, en Nødvendighed i de Tider, da Vinduesfagene var meget mindre end nuomstunder og derfor anbragt

for højt fra Gulvet, til at man derfra siddende kunde have fri Udsigt gennem Ruderne.

Til Erstatning for den Del af Butikken, som gik med til Anlæget af den nye Stue, blev det Pakrum, som stødte op til Butikken, nu lagt til denne, hvorved Butikken blev lidt større, end den tidligere havde været, og tillige kom i en direkte og bekvem Forbindelse med Porten. I den søndre Længe var der, som sagt, ogsaa et Pakrum, kun ved Porten adskilt fra Butikken, men da Fader altid af flere Varer havde temmelig betydelige Oplag, var dette Pakrum for lille, og en Del Varer blev da anbragt paa et Loft oven over Butikken, som ved en Trappe stod i Forbindelse med denne.

Thrine Elisabeth Heegaard.

Paa dette Vareloft indtraf der i min Barndom et Tilfælde, som let kunde have voldet en stor Ulykke, ja, muligvis kostet Menneskeliv. Paa Loftet, som var under Reparation, arbejdede en Dag en Murer, som henad Aften kom ned i Butikken for at hente noget. Paa Faders Spørgsmaal, om han endnu kunde se at arbejde, svarede han: »Ja, jeg maatte nu tænde et Lys deroppe«. Fader anmodede ham om at være meget forsigtig med, hvor han satte Lysestagen; men hertil svarede han: »Stage har jeg ikke, men jeg har stukket Lyset fast i en Fjerding med Vikker«. Ved denne Ytring blev Butikssvenden, som stod ved Siden af Fader, ligbleg, og med Raabet: »Gud Fader bevares« styrtede han op ad Trappen og kom lidt efter, rystende af

Angst, ned med Lyset. Det, Mureren havde antaget for Vikker, var nemlig 70 Pund Sprængkrudt, hvis grove sorte Korn let kunde forveksles med Vikker. Svenden havde netop kort forinden solgt noget af det, men glemt straks at skaffe denne farlige Vare under forsvarligt Dække. Var Lyset, som var en almindelig Tællepraas, brændt lidt længere ned, eller var blot en Smule Tande faldet af, vilde der jo være sket en voldsom Eksplosion. Af Sprængkrudt solgte Fader ikke saa lidt; thi i de Tider fandtes der endnu rundt om paa Markerne en Mængde store Rullesten, der, efterhaanden som man lærte at pløje dybere, maatte fjernes, og som efter at være udgravet blev sprængt for at lette Transporten. De blev saa benyttet til Grundsten for Bygninger eller til Stengærder, og vel ogsaa for en Del hugget til Skærver; thi i de Aar gjorde man her i Landet den første Begyndelse med at makadamisere de almindelige Amtsveje.

Mine Forældre maatte holde mange Tjenestefolk. I Butikken var der altid en Svend og en Dreng, som havde deres tarvelige Kammer paa Loftet over Butikken. Brænderiet og Malteriet krævede en Forkarl, 2 andre Karle og en Maltgører. Til at passe Gaarden og Besætningen var der en Karl og en Dreng samt i de Aar, min Fader selv drev Fedestalden, ogsaa en Røgter. Til Husets Behov var der altid mindst 2 Piger og tillige i min Barndom næsten altid en Amme, ellers en Barnepige. Skulde der være Storvask eller foretages en anden større Husgerning, maatte der stedse fremmed Hjælp til, hvad Høsten, Tærskning og Tørveskæret ogsaa krævede. Naar Talen er om disse mange Tjenestefolk, maa det dog ikke overses, at Folkelønnen dengang var adskillige Gange lavere end nutildags. I min Barndom fik en Tjenestepige 12 Rbd. (24 Kr.) aarligt, altsaa ikke stort mere, end hvad mangen Pige nu faar i maanedlig Løn. For Karlene var Lønnen ganske vist større, men dog langt under, hvad den er i Nutiden. Hos Fader havde imidlertid Karlene en god Bifortjeneste i de mange Drikkepenge, der faldt af i Forretningen. Saaledes oppebar Karlene i Brænderiet og Maltgøreren ifølge

fast Takst 8 Skilling (16 Øre) af hver Td. Sæd, de maatte bære fra Vogne i Gaarden op paa Loftet, en Udgift, Bønder og andre Landmænd, som solgte Sæd til Fader, maatte udrede; da her er Tale om en 2 à 3000 Tdr. Sæd aarligt, blev det ikke saa helt ringe en Fortjeneste. Ogsaa for Gaardskarlen faldt der mange Drikkepenge af for at passe Heste og Vogne for Folk, som holdt i Gaarden. Den daglige Betaling til de løse Arbejdsfolk var ogsaa meget lille. Saaledes boede der i Slangerup en Arbejdsmand ved Navn *Niels Jensen*, som i mange Aar tærskede for Fader om Vinteren og iøvrigt gennem hele Aaret jævnligt hjalp til med et og andet i Forretningen. Hans Dagløn var foruden Kosten en Rigsort (50 Øre). Samme Niels Jensen var iøvrigt Bedstefader til den bekendte Slagtermester og Direktør *Anders Jensen*, Ejeren af Marienlyst og Hotel »Kongen af Danmark«, og som for Tiden lader opføre det store nye »Paladshotel«. Svenden i Butikken og Forkarlen i Brænderiet fik naturligvis en højere Løn.

Naar til dette store Antal Tjenestefolk kom mine Forældre og vi mange Børn, kan man forstaa, at Moder havde et anstrengende Liv med at lede og passe denne Husholdning, og siges skal det til hendes Ros, at hun aldrig sparede sig, men altid var i fuld Aktivitet fra tidlig Morgen til sen Aften. I et Par Aar forsøgte Moder at holde en Husjomfru; men at overlade en saadan Tilsyn med og Kommando over Tjenestepigerne og i det hele taget indrømme hende noget Fortrin fremfor det øvrige Tyende laa ikke for Moder, og som Følge heraf blev disse Jomfruer hurtigt misfornøjede med Tjenesten og skiftede hvert Øjeblik. Moder opgav saa at holde Husjomfru og fæstede en Tjenestepige mere, som jo ogsaa under disse Forhold kunde gøre samme Nytte og stillede mindre Fordringer.

Det daglige Liv i mit Barndomshjem, som vel i ethvert Hjem paa Landet i de Tider, var meget ensformigt. Om Sommeren Kl. 5 Morgen, om Vinteren lidt senere, var alle, ogsaa vi Børn, oppe. Tjenestepigerne maatte altid ud af Sengen noget tidligere end

vi andre for at fyre op og sørge for Dagens første Maaltid. Dette Maaltid kaldtes :»Davren«, og var for mine Forældre, os Børn, Butiksfolkene og Tjenestepigerne en Kop Kaffe med Hvedebrød, for Karlene de obligate Retter: en Spegesild med bart Rugbrød og et Fad Mælkegrød. Nu passede hver sin Gerning til Kl. 8, da indtoges det andet Maaltid, kaldet: »Halgomitte«, skulde vel være halvgaaende Middag, som nærmest svarede til det, vi nu kalder Frokost. Det bestod for os alle udelukkende af skaaret Smørrebrød eller Fedtebrød med Paalæg, til hvilket for Mandfolkenes Vedkommende hørte en Snaps, som Karlene, med Forkarlen i Spidsen og Gaardsdrengen som Halen vandrende i Gaasegang fra Borgestuen over Gaarden til Porten, dér fik udskænket af Butikssvenden, som mødte med en Flaske og et enkelt Glas, der rummede nær ½ Pægl, det enhver af dem fik fyldt og efter Rang skiftevis tømte. Saa toges der igen fat paa Arbejdet til Kl. 12, da Middagsmaaltidet indtoges. For mine Forældre, Butiksfolkene og os ældre Børn var der til dette Maaltid dækket Bord i Dagligstuen, Pigerne spiste i Køkkenet, Karlene i Borgestuen. Middagen bestod altid af 2 Retter, finere for os i Stuen, simplere for Tjenestefolkene, men alt godt tillavet og af gode Varer. Folkene fik deres Søbemad i et fælles Lerfad, som de alle langede til med deres Horn- eller Træskeer. Kød og Flæsk, som gik under Fællesnavnet »Sul», fik Karlene serveret paa et saakaldet Langbræt, et høvlet Fyrrebræt, paa hvilket Sulet, som Regel af Moder selv, blev lagt portionsvis og meget rigeligt. Af Middagssulet blev som oftest af Karlene noget gemt som Reserve til andre Maaltider, eller, da i Almindelighed nogle af dem var gifte, bragt til deres Hjem. Kartofler fik de uskrællede i et Lerfad, Skrællingen besørgede de med deres Lommeknive. Saucen, som de kaldte: »Dyppelse«, var i en fælles Skaal, hvori hver dyppede sin Kartoffel anbragt paa Knivspidsen; Gafler fandtes dengang ikke i Borgestuer. Rugbrødsskiver stod der altid i en Kurv paa Folkenes Bord, og i Borgestuen laa der ogsaa altid et Anker

Øl, hvoraf der kunde tappes efter Behag. Oven paa Middagen var der en Times Hvil, som de fleste i Huset benyttede til en Lur, Fader ufravigelig ogsaa. Efter dette Hvil fik hele Huset, Folkene ogsaa, en Kop Kaffe, som vi alle sødede ved at holde et Stykke af det haarde brune Kandissukker i Munden; kun Fader brugte hvidt Sukker. Efter fortsat Arbejde til Kl. 4½ Eftm. var der atter et Maaltid, kaldet Midaften, som for Folkenes Vedkommende bestod af en tyk Skive Smørrebrød med Paalæg og dertil en Snaps; vi andre drak The med smurt Surbrød eller andet fint Brød til. Kl. 7 blev Butikken lukket, og samtidig ophørte ogsaa saavidt muligt Arbejdet i hele Gaarden. Saa kom Dagens sidste Maaltid: Nadveren (udtales »Nadre«); hertil serveredes for Folkene et Fad Melgrød kogt af Rugmel og dertil et andet Fad med Mælk; Fader holdt ogsaa af at slutte Dagen med en Tallerken Mælkegrød. Kl. 8, højst 8½, indtraf Sengetiden for Fader og Folkene; forinden Pigerne gik i Seng, maatte de nøje passe paa, at Ilden var forvaret, det vil sige: der blev i Komfuret eller i en Bilæggerovn, som med Fyrsted fra Køkkenet opvarmede Dagligstuen, lagt nogle Tørv paa Gløder og dækket med Aske, for at man om Morgenen straks kunde have Ild til Rede. Hændte det undertiden i et eller andet Hjem, at Ilden i Nattens Løb var gaaet ud, maatte en Pige i et Fyrfad »laane Ild« hos en Nabo eller Genbo. I min tidligste Barndom kendte man endnu ikke Tændstikker. Jeg gik vistnok i mit 8de Aar, da de første Tændstikker kom til Slangerup; dengang kaldtes de »Svovlstikker« og var emballerede i Trææsker med Skydelaag. I hver Æske skulde der være 100 Stk., og da Prisen paa en saadan Æske i Begyndelsen var 12 Skilling, gjorde Folk i Almindelighed sig den Ulejlighed at tælle dem, og var der ikke 100, forlangte Køberen dem supplerede af en anden Æske. Prisen paa dem faldt dog hurtigt, samtidig med at Emballagen ogsaa blev simplere, idet de nu leveredes fra Fabrikken i Papirstutter. Disse Svovlstikker kunde fænge ved at stryges paa en Væg eller anden ru Flade; man saa

jævnligt Folk bruge Bagdelen af deres Bukser som Strygeflader. Moder holdt nok af at sidde lidt længere oppe; Aftenen var jo den eneste Tid paa Dagen, hun havde Ro, og for at vi Børn ikke skulde forstyrre hende, kom vi tidligt i Seng, som Regel allerede Kl. 6. Følgen heraf var, at vi ingen synderlig Appetit havde til Aftensmaden, og for at bøde herpaa blev der udenfor vore Senge sat en Tallerken Smørrebrød og en Skaal med Mælk, som vi kunde lange til, hvis vi vaagnede om Natten og var sultne.

Til en saa stor Husholdning gik der selvfølgelig meget med; men Prisen paa de vigtigste Fødevarer var da ogsaa i de Tider meget lavere end nuomstunder. Jeg hørte engang Moder hæftig disputere med en Slagter, fordi han forlangte 6 Skilling (12 Øre) for Pundet af Lammekød, hun havde aldrig tidligere givet mere end 5 Skilling. Men naar særlig Lammekød i senere Aar er steget saa højt i Pris, er Grunden sikkert først og fremmest den, at Faareholdet her i Landet er saa betydelig aftaget. Medens man i gamle Dage om Sommeren overalt paa Markerne saa græssende Faar og Lam, kan man nu gaa milevidt paa Landet uden at opdage et eneste. For bedste Smør blev der i min Barndom givet 10 à 12 Skilling pr. Pund; Bønderne fik for deres Oste kun 4 à 5 Skilling Pundet, men det var ganske vist ogsaa meget simple Varer; Prisen paa Flæsk og Brød stod i samme Forhold. Disse to sidste Artikler leverede iøvrigt Huset selv. Fader holdt altid en Del Svin, hvoraf nogle aarligt blev slagtet til Husets Behov. Dengang havde man Raad til at slagte Pattegrise, naar de var 4 à 5 Uger gamle, som stegt hele og til Stads serveret med en Citron i Gabet ydede en meget lækker Steg, men som man nu, da en saadan Gris koster 10 à 12 Kr., maa renoncere paa. Rugbrød bagte man ogsaa i de Tider almindeligt i Hjemmene, hvad der naturligvis krævede, at Huset maatte være forsynet med en stor Bagerovn. Hos mine Forældre blev der bagt engang hver 14de Dag; men vistnok er det, at selv om Rugbrødet blev de 14 Dage gammelt, var det ikke

saa tørt som det Brød, Bagerne nu leverer, selv naar dette kun er et Par Dage gammelt. Hjemmebagt Brød af sigtet Rugmel, kaldet Sigtekager, blev af mange holdt for mest velsmagende, naar det var 2 à 3 Uger gammelt. Hvad Grunden var til, at dette hjemmebagte Brød kunde holde sig saa godt og velsmagende i saa lang Tid, ved jeg ikke; til Dels laa det maaske i, at man i de Tider udelukkende benyttede Rugmel, medens Bagerne nu sikkert blander det med Mel af andre Kornsorter. For Kolonialvarers Vedkommende var der vistnok ikke stor Forskel paa Prisen dengang og nu. Selskabelighed var der ikke meget af i Slangerup og da heller ikke i mine Forældres Hjem. Gensidige Besøg mellem Byens Familier fandt kun sjældent Sted, særlig for Kvindernes Vedkommende. Min Moder og Onkel Pouls Hustru var foruden at være Svigerinder ogsaa kødelige Kusiner; men jeg mindes ikke, at de kom meget sammen, selv om der ikke var noget Uvenskab imellem dem. Kun et Par af Moders Søstre og deres Mænd kom jævnligt i Besøg hos os, men som tilrejsende; thi de havde ikke deres Hjem i Slangerup. Af Moders Brødre kom Onkel Wilhelm næsten daglig i Butikken, men indenfor Stuedøren naaede han kun sjældent. Derimod var Faders Kontor flittigt besøgt af Byens og Omegnens Honoratiores, og da her jævnligt blev sluttet en Del Handler og foregik Pengetransaktioner i det smaa, blev dette Kontor kaldet »Børsen«. Større Selskaber hos mine Forældre mindes jeg fra mine tidligste Aar kun ved Barnedaab; men en saadan Højtidelighed indtraf da forresten ogsaa noget nær hvert Aar, og da der altid ved saadanne Lejligheder foruden Gudmoder og Jomfrufadder var en halv Snes mandlige Faddere og andre indbudte Herrer, blev et saadant Selskab ikke saa lille endda. Traktementet var ved disse Gilder iøvrigt ikke overdrevent; i Reglen begyndte man Festmaaltidet med en kogt røget Skinke og dertil en Gemyse, som kaldtes Grønlangkaal; derpaa fulgte en Steg, og naar det skulde være meget fint, ofrede Moder paa denne et Par af sine Kalkuner. Til Dessert mindes jeg aldrig

andet end en stor Kransekage, som kegleformigt tronede midt paa Bordet med en Sukker-Engel eller Blomst i Toppen. Af Drikkevarer fandtes kun Rødvin og Punch. Kaffe blev ved saadanne Lejligheder ombudt flere Gange, og da man i de Tider kun havde det simple Hvidtøl, og Sodavand slet ikke kendtes, var ved alle Gilder paa Landet Kaffe en Drik, som under hele Festen stadigt stod til Gæsternes Raadighed, og som meget ofte blev krydret med en Snaps Rom eller hos simplere Folk Brændevin og saaledes udstyret kaldtes en »Kaffeknægt«. Vore Dages Middagsselskaber med deres lange Menuer og mange forskellige Slags Vine kendte man i hine Tider ikke, hverken paa Landet eller i Byerne. Denne Uskik (thi som saadan har jeg altid betragtet det) begyndte, i det mindste i borgerlige Huse, først henimod Midten af forrige Aarhundrede, samtidig med at Tiden for Middagsmaaltidet blev lagt flere Timer senere paa Dagen.

Min Fader ligesom ogsaa de øvrige gode Borgere i Slangerup og Omegn holdt meget af jævnligt at faa sig en L'hombre; ogsaa blandt de mere fremmelige Bønder begyndte i min Ungdom dette Spil at faa Indpas. Som Følge heraf var der i mine Forældres Hjem ikke saa sjældent et L'hombreparti, og da jeg ved saadanne Lejligheder altid var en meget interesseret Tilskuer, lærte jeg tidligt dette Spil, som jeg gennem mange Aar ivrigt har dyrket og da ogsaa haft megen Fornøjelse af. Men det fine Spil, L'hombre var i min Ungdom, er det ikke mere. Grandissimo er forlængst drevet ud af Spillet, Maar nu omtrent ogsaa; ja selv Kasko kommer man mere og mere bort fra. Ren Nolo kendte man vel nok dengang; men dette Spil var dog endnu ingenlunde godkendt af alle. Købenolo, som nu snart dominerer Spillet, er først opkommet langt senere og er ret godt paa Veje til at gøre L'hombre nærmest til et rent og bart Hasardspil. I Aaret 1843 blev der oprettet en selskabelig Klub med en ugentlig Mødeaften i Vintersæsonen for Slangerup og Omegn. Denne Klub, hvoraf Fader var Medlem, havde sit Lokale

paa Byens Gæstgivergaard, og nu blev de tidligere Spillepartier i Hjemmene hovedsagelig overførte hertil.

VIII.

Samtidig med mig, som var den ældste af mine Forældres mange Børn, opvoksede der i Slangerup og Omegn en Del Ungdom, der som al Ungdom krævede Adspredelse. Naar derfor vi, som gik i Latinskolerne i Hillerød eller Roskilde, kom hjem i Ferierne, var der jævnligt ungt Selskab snart hos en snart hos en anden Familie, og selvfølgeligt maatte mine Forældre ogsaa heri følge Trop. Særligt i Juleferien gik det lystigt til i de Aar; næsten hver Dag i denne Ferie var vi »Latinere« indbudt til Bal et eller andet Sted. Mødetiden var gerne Kl. 6, og efter at vi havde nydt en Kop The, begyndte Dansen, som ofte fortsattes til Morgenstunden og altid endte med en animeret Frokost, for at vi kunde blive afkølede til Hjemturen. Det meste af Dagen benyttedes saa til Søvn, for at samle Kræfter til den næste Nats Anstrengelser. At vi mangen Gang maatte køre ½ eller en hel Mil i Frostvejr, ja, undertiden i forrygende Snevejr, naar vi skulde til eller fra Gildeshuset, generede hverken os eller vore Damer. Den gennemgaaende Tarvelighed, som var karakteristisk for den Tid, prægede ogsaa disse vore Ungdomsballer. Musikken var begrænset til et Fortepiano, som fandtes i ethvert bedre Hjem, og paa hvilket en af de tilstedeværende Damer eller Herrer skiftevis spillede. Særligt havde vi i min Fætter *Sophus Heegaard*, den senere Professor i Filosofi ved Københavns Universitet, en udmærket Klaverspiller, og da han ikke satte synderlig Pris paa at danse, paatog han sig gerne Musikantens Rolle; som oftest mødte dog ogsaa en af Omegnens professionelle Musikanter med en Violin. Traktementet var altid skaaret Smørrebrød og til Dessert en eller anden Budding og hjemmebagte Kager. Drikkevarerne var Rompunch, afbrændt Rødvin og Limonade samt naturligvis Kaffe og The. For at

lette Værtinden Arbejdet var det Skik og Brug, at nogle af de nærmestboende indbudte Damer mødte mellem 2 og 4 Eftm. for at smøre Smørrebrød og iøvrigt hjælpe med Forberedelserne til Festen. Nutidens Skik at indlede selv Børneballer med en udsøgt Middag paa flere Retter og forskellige Slags Vine kendte den Tid ganske vist ikke, men jeg tør dog paastaa, at vi i vor Ungdom trods al Tarvelighed forstod at more os adskilligt bedre, end hvad de blaserte og forvænte unge Mennesker i Nutiden formaar.

Det Hjem i Slangerup, vi unge Mennesker satte mest Pris paa, og hvor vi ogsaa altid var velkomne, var hos min Onkel Wilhelm. Moders Broder, *John Wilhelm Jensen*, var født 29. Septbr. 1815. Som Dreng maatte han, ligesom sine andre Brødre, nøjes med den Undervisning, han kunde faa i Byens Almueskole, der iøvrigt dengang havde en dygtig Lærer ved Navn *Ibsen*, hos hvem ogsaa jeg fik min første Børnelærdom. Efter sin Konfirmation kom Onkel Wilhelm i Handelslære hos Faderen, hvis Købmandsforretning han i 1837 selv overtog, men allerede 1841 igen maatte opgive, da Privilegiet bortfaldt ved Bedstefaders Død. Ved Skiftet i Bedstefaders Bo blev Onkel Wilhelm Ejer af Faderens Gaard, hvortil hørte en Avling paa henved 100 Tdr. Land udmærket Jord, som han nu i en Aarrække drev. 1853 solgte Onkel sin Gaard, men ikke Avlingen, til Bager Lehbahn, hvis tidligere Ejendom ogsaa laa paa Slangerups Torv, der hvor Præsteboligen nu er; men denne Ejendom samt en større Del af Byen var i det Aar afbrændt. Onkel lod nu opføre paa sin Avling en ny stor Gaard lidt udenfor Byen. I November 1840 havde Onkel i Gentofte Kirke haft Bryllup med *Marie Petersen*, Datter af Kroejer Poul Petersen i Søborghus, et Bryllup, jeg som 6aarig Dreng overværede. Onkel Wilhelm og Tante Marie var begge sjældent elskværdige Mennesker, dertil muntre og livsglade. Bedst befandt de sig i ungt Selskab, i hvis Fornøjelser de livligt tog Del, og som Onkel ved sit altid slagfærdige tørre Humør ofte bidrog til at oplive. Mange

af mine bedste Ungdomsminder knytter sig derfor til dem og deres Hjem.

Et andet Hjem, hvori jeg i min Ungdom ogsaa har tilbragt mange fornøjelige Timer, var hos min Farbroder *Steffen Heegaard*, Præst i Skævinge og Gørløse. Onkel Steffen var født i Nordby paa Samsø 8. Decmbr. 1799 og var den næstældste af min Faders Brødre. Sammen med sin godt 1 Aar yngre Broder Anker blev han i Hjemmet undervist af Faderen og senere optaget i Aarhus Latinskole, hvorfra han dimitteredes i Aaret 1819. Den 16. Oktober 1823 tog han teologisk Embedseksamen med Karakteren haud, og efter i et Par Aar at have været Huslærer blev han 9. Marts 1827 kaldet til Sognepræst paa Thunø. Medens han var i dette Kald, blev han 28. Januar 1828 gift med *Lovise Augustine Schade*, som var født i Esrum Kro 21. Aug. 1808; hendes Fader hed *Jens Tang Schade*, Moderen *Lovise Christiane*, født *Stokmark*. Efter Bedstefaders Død blev Onkel Steffen hans Eftermand som Sognepræst i Nordby paa Samsø, hvortil han blev kaldet 26. Januar 1836. Min Bedstemoder havde i hele sin Enkestand Ophold hos ham og opnaaede saaledes den Lykke lige til sin Død at blive i sit gamle Hjem. I August Maaned 1846 aflagde min Fader paa Bedstemoders og Onkel Steffens indstændige Anmodning sit sidste Besøg i Nordby og havde paa dette Besøg min ældste Søster Helene og mig med. Paa denne Rejse fik Fader og vi Børn første Gang Lejlighed til at blive befordret ved Damp, idet Smakken, som tidligere havde besørget Forbindelsen mellem Kalundborg og Aarhus, nu var bleven afløst af en lille Hjuldamper, som ogsaa anløb Samsø.

Efter Bedstemoders Død i Aaret 1850 søgte Onkel Steffen et større Kald, som han ogsaa fik, idet han 8. Juli 1851 blev kaldet til Sognepræst i Skævinge og Gørløse i Frederiksborg Amt. Til dette Kald hørte der en usædvanlig stor Avling paa, hvis jeg husker ret, 136 Tdr. Land, og da Onkel havde megen Lyst til Landvæsenet, kunde han altsaa her faa denne Lyst styret.

Iøvrigt tror jeg nok, at han var en mere ivrig end egentlig dygtig Landmand; efter Faders og Onkel Pouls Mening vilde han have haft betydelig større Fordel af at bortforpagte hele eller en større Del af Præstegaardsavlingen end ved selv at drive den; men deres Raad i den Retning tog han ikke Hensyn til. Under Onkels Formand var ved et Lynnedslag Præstegaarden afbrændt, og da Onkel tiltraadte Kaldet, var der kun 3 Længer paa Gaarden. I en Ende af den ene af disse Længer var der indrettet en meget beskeden og alt for kneben Beboelseslejlighed, hvorfor Onkel straks ved Tiltrædelsen af Kaldet ansøgte om Tilladelse til at optage et større Byggelaan, hvad der ogsaa blev ham bevilget. Han lod nu opføre en meget rummelig og bekvem Stuelænge til Præstegaarden; men i al den Tid, han forblev i Kaldet, maatte han da ogsaa svare Renter og betale Afdrag af dette Byggelaan.

Onkel Steffen var en munter og livlig Mand, dertil i høj Grad gæstfri og i alle Maader en udmærket Vært. Hos ham var man derfor altid en kærkommen Gæst, i Særdeleshed naar man kunde tage Del i en L'hombre, et Spil, han ligesom min Fader satte megen Pris paa. Da Skævinge kun ligger en lille Mil fra Slangerup, blev gensidige Besøg mellem Onkels og mine Forældres Hjem hyppige. Ikke langt fra Præstegaarden boede en anden Onkel af mig ved Navn: *Hvidt*, som ejede Strø Mølle, og som havde været gift med Moders ældste Søster Dorthea, der i Aaret 1843 var afgaaet ved Døden. Onkel Hvidt var senere blevet gift igen; men det Venskab og gode Forhold, som der altid havde været mellem ham og mine Forældre, blev ikke derved forstyrret, da mine Forældre ogsaa kom til at sætte megen Pris paa hans anden Hustru. Mellem mine Onkler Steffen og Hvidt udviklede der sig ogsaa snart et varmt Venskab, som næsten dagligt førte dem sammen. I deres Haver havde begge disse mine Onkler en Flagstang, som de gensidig fra deres Vinduer kunde se, og kom nu Fader eller andre Gæster i Besøg hos en af dem, blev Flaget straks hejst, hvad der var Signalet

til den anden om hurtigst at indfinde sig. Manglede de en 4de Mand til L'hombren, sendte de et ridende Bud til en anden fælles Ven af dem, Møller *Reith* paa Strølille Mølle, som da heller ikke lod vente længe paa sig.

Hvad Onkel Steffen har været som Sjælesørger for sine Menigheder, ved jeg intet om; selv har jeg aldrig hørt ham prædike eller som Taler udøve anden gejstlig Virksomhed. Men at han var meget afholdt af sin Menighed, det ved jeg, ligesom ogsaa at han i mange Retninger tog sig ivrigt af og havde gavnlig Indvirkning paa sine Sognes Anliggender. Samtaler om religiøse Materier indlod han sig kun sjældent paa; men de enkelte Gange, jeg er kommen ind med ham paa dette Omraade, har jeg faaet det Indtryk, at han nærmest hørte til den saakaldte højkirkelige Retning, hvorimod han var en afgjort Modstander af Grundtvigianismen. Overfor den indre Mission stod han tydeligt nok uforstaaende; men det var jo ogsaa først i hans fremrykkede Alder, at denne Retning begyndte at gøre sig gældende i den danske Kirke.

I Slutningen af Aaret 1866 søgte Onkel Steffen sin Afsked, som ogsaa den 22. December d. A. blev ham bevilget. Ved Fratrædelsen af Kaldet modtog han fra Beboerne i Skævinge og Gørløse Sogne smukke Gaver og andre Beviser paa den Agtelse og Hengivenhed, de nærede for ham. Hans gamle Sognebørn i Nordby sendte ham ved denne Lejlighed en Adresse, som blev publiceret i »Samsø Avis«. Den lyder saaledes:

»Beboerne i Nordby Sogn paa Samsø føle Trang til offentlig at bevidne Dem vor forrige Sognepræst Hr. Pastor emerit. St. Heegaard vor velmente og hjerteligste Tak for de nyttige Foretagender her i Sognet, De under Deres Ophold her saa beredvillig fremmede, og i Særdeleshed for Deres kraftige Medvirken til Baadhavnen Maarupvigs Anlæg og Bygning. Dengang denne vor lille, nu for os saa vigtige Havn blev anlagt, som vi vel nok tør sige ene skyldes Deres bestemte Optræden som daværende Havnekommissær, anede og forudsaa vi ikke

den store Nytte den i Aarenes Løb er bleven for os, men nu først indse vi tilfulde, hvor indbringende den har været og er, ikke alene for de mange Baadeiere, som herved have Erhverv og finde Sikkerhed og Tryghed efter endt Fart, men ogsaa for saa godt som alle Sognets Gaard- og Huseiere, som ved den større Handelstrafik, der alene ved dens Anlæg og senere Udvidelse er kommen i Gang, have faaet deres Produkter godt betalte, og især har dens Anlæg fremmet Kartoffel-, Heste- og Kvægudførselen her fra Sognet meget betydelig. Modtag derfor gode Hr. Pastor Heegaard disse faa Linier som et ringe Bevis paa vor Agtelse, Kjærlighed og Taknemlighed, med Ønsket om, at De endnu i mange Aar maa leve mange glade og lykkelige Alderdomsdage«.

Efter sin Afskedigelse tog Onkel Steffen Ophold i Slangerup, hvor han forblev til Aaret 1870, da han samtidig med min Fader flyttede til Hillerød, hvor han henlevede de sidste 10 Aar af sit Liv. Baade i Slangerup og Hillerød fik han jævnlig Besøg af sine tidligere Sognebørn, som hos ham søgte Raad og Vejledning i et eller andet Anliggende. En Omstændighed, som i ikke ringe Grad bidrog til, at de Skævinge og Gørløse Bønder haardt kom til at savne deres gamle Præst, var denne, at Onkels Eftermand i Kaldet ikke forstod at gøre sig afholdt og idelig havde Stridigheder særlig med Medlemmerne af Sogneraadene. Efter at han havde været et Par Aar i Kaldet, indgav, mod Onkel Steffens indtrængende Advarsel, en stor Del af Beboerne i begge Sognene en Ansøgning til Kongen om at faa ham afskediget eller forflyttet til et andet Kald; men dette Skridt havde til Følge, at Kultusministeriet beordrede Sagsanlæg mod Underskriverne paa Ansøgningen. Denne Sags endelige Udgang blev denne, at en større Del af de mest formaaende Mænd i Sognene blev idømt Bøder, hvad der næppe har bidraget til at gøre Forholdet mellem Præsten og Menigheden bedre. I første Del af: »Hørup i Skrift og Tale« kan man i en Artikel, som i sin Tid stod i »Morgenbladet« og havde til

Overskrift: »Et Bønskrift«, faa nærmere Underretning om hele denne Sag, der naturligvis vakte megen Forargelse paa Egnen.

Den 18. Juli 1880, da han gik i sit 81de Aar, døde Onkel Steffen i Hillerød og blev under stor Deltagelse fra sin tidligere Menigheds Side begravet 24. Juli paa Skævinge Kirkegaard. I »Samsø Avis« for 16. Aug. 1880 findes en lang Nekrolog over ham, hvori bl a. siges: »Pastor Steffen Heegaard passede sit Embede godt, og samtidig virkede han meget for Agerbrugets Fremme i Nordby Sogn, navnlig ved at hjælpe Beboerne med at indføre den senere saa vigtige Kartoffeldyrkning i det store, som i en lang Aarrække har indbragt Sognet saa store Pengesummer. Dernæst lærte han Bønderne at udkjøre Gjødningen om Vinteren for at spare paa Arbeidskraften om Sommeren, især paa de langt bortliggende bakkede Strækninger, Noget som dengang var aldeles ukjendt og derfor mødte megen Modstand, men senere er bleven almindelig. For Fiskeriets Fremme virkede han ved at oprette et stort Aktieselskab, som talte Medlemmer overalt paa Øen. Aktieselskabet virkede i flere Aar med Held under Pastor Heegaards Bestyrelse, det eiede foruden 2 større Baade et Salteri og 20 Bundgarn pladserede ved Sognets østre Strand. Men Glandspunktet i hans Virksomhed udenfor Embedet var dog Anlæggelsen af den smukke Havn i Maarupvig, ved hvilket Foretagende han støttedes af nu afdøde Toldforvalter Tofte, hvorfra Baadfarten til Aarhus stadig har været livlig og bidraget meget til Omsætningen af Sognets Produkter især Kartofler, og denne Omstændighed er Aarsag til, at Velstanden gjennemgaaende er større og mere almindelig i Nordby Sogn end paa den øvrige Ø. Det skyldes ogsaa hans Energi og faste Villie, at Nordby Sogn nu har saa smukke Gader og fortrinlige Veie, da disse før laa i et Morads, og hvorvel han mødte megen Modstand imod det forøgede Arbeide, der var forbunden dermed, takkes han nu i sin Grav baade af Ældre og Yngre i Nordby for hvad han har virket til Gavn for Efterslægten, og hans Navn nævnes med Agtelse og Taknemlighed«.

Onkel Steffen havde 5 Børn: 4 Sønner og 1 Datter. De to ældste Sønner, Tvillingbrødrene *Poul* og *Janus Heegaard*, var Landmænd. Den 3die Søn, *Sophus*, udvandrede til Amerika. Den yngste, *Johan*, var Handelsrejsende for et af de største Firmaer i Hamborg, men døde som ung i 1857. Onkel Steffens eneste Datter *Helene* blev gift med sin Fætter *Andreas Winding*, Præst til Vridsted og Fly i Fjends Herred. Han var Søn af min Faders Fætter, Pastor *Andreas Winding*, hans Moder, *Hedvig*, var Søster til min Fader.

IX.

I Aaret 1854 havde Onkel Poul faaet Privilegium til at drive Gæstgiveri i Slangerup; men da hverken han eller hans Hustru egnede sig hertil, og da det viste sig, at der ogsaa for at drive denne Forretning krævedes Opførelse af passende Bygninger, ansøgte han om og fik ogsaa Tilladelse til at overdrage dette Privilegium til min Fader, for hvilken Overdragelse Fader betalte ham 4000 Rbd. I Aaret 1855 lod nu Fader i den østre Side af sin Have, som vendte ud til Hovedgaden, opføre en Bygning til Gæstgiveri og tillige i det til Haven stødende Vænge en rummelig Rejsestald. Det var dog ikke Faders Mening selv at drive dette Gæstgiveri, men straks efter at disse Bygninger var rejst, fik han til denne Forretning en Lejer ved Navn *Nielsen*, som et Par Aar senere afkøbte Fader denne Ejendom med samt Privilegiet for 12000 Rbd. Ved den store Ildebrand, som i Aaret 1902 overgik Slangerup, afbrændte ogsaa Gæstgivergaarden, som Nielsen nu maatte lade opføre helt paany. I Aaret 1907 solgte han sin Ejendom for 60.000 Kr. Denne høje Pris skyldes naturligvis Slangerupbanen, som ogsaa har gjort min gamle Fødeby til en søgt Turistby, hvad selvfølgelig Gæstgiveriet særlig profiterer af.

Faders Privilegium som Gæstgiver skaffede i Aaret 1857 mine Forældre et interessant Besøg, som af dem og mine Sø-

skende, der var i Hjemmet, længe med Glæde mindedes. Den 3. Juli d. A. fejrede Præsten i Slangerup, Consistorialraad *Hansen* og Frue, deres Guldbryllup. Pastor Hansen havde i sin Tid været Huslærer for *Johan Ludvig Heiberg*, og fra den Tid stammede et intimt Venskab mellem dem, hvad der bl. a. foranledigede, at da Heiberg i Aaret 1831 ægtede Skuespillerinden *Johanne Luise Pätges*, stod deres Bryllup i Slangerup Kirke, hvor Hansen viede dem, ligesom de ogsaa i Aaret 1856 fejrede deres Sølvbryllup hos Præstefamilien i Slangerup. For at glæde de gamle Præstefolk vilde Etatsraad Heiberg og hans Frue overraske dem med et Besøg paa deres Guldbryllupsdag, og i den Anledning skrev Heiberg et Brev, adresseret til Gæstgiveren i Slangerup, hvori han anmoder om, at der 2. Juli om Aftenen for ham og hans Hustru maatte staa 2 Værelser til Rede, det ene, skriver han, med 2 Senge helst med Madrasser, i alt Fald uden Overdyne, med Tæpper eller Hestedækkener. Iøvrigt ønsker han, at hans Ankomst ikke bliver omtalt for Præsten eller andre. Brevet blev afleveret til Nielsen, som jo var Lejer af Gæstgiveriet; men da han kun raadede over eet, tilmed temmelig tarveligt, Gæsteværelse, og da hans Forretning i det hele taget ikke var anlagt paa at huse saa fornemme Folk som Etatsraader, henvendte han sig til Fader om Raad. Mine Forældre tog da den Beslutning at tilbyde Heiberg og hans Frue Ophold hos dem, et Tilbud, de med Glæde modtog. De tilbragte nu Ankomstaftenen hos mine Forældre, og særlig Fru Heiberg vandt straks alle i Huset med den Elskværdighed, hun saa godt forstod at udfolde. Det er jo en bekendt Sag, at Heiberg tilbragte mange Nætter med astronomiske Observationer og overhovedet ikke holdt af at gaa tidligt i Seng. Da Fader var vidende om dette, havde han sørget for, at et Par af mine Onkler kom senere paa Aftenen, og sammen med dem tilbragte Heiberg og Fader, efter at de øvrige i Huset var gaaet til Ro, et Par behagelige Timer af den smukke lyse Sommeraften i Haven med en Pibe Tobak og et Glas Toddy, begge Dele noget Heiberg satte Pris paa.

Den følgende Dag — Guldbryllupsdagen — indbød de gamle Præstefolk mine Forældre til Middag, hvorved kun de Gamles nærmeste Familie, Heiberg med Frue og mine Forældre var til Stede. Fader har fortalt mig, at han var helt stolt af at spadsere gennem Byen til Præstegaarden med den store Kunstnerinde under Armen og foran sig se Moder ført paa lignende Maade af den berømte Digter. Middagen var meget livlig, hvad da navnlig Heiberg og Fru Heiberg bidrog til. Særlig blev der opfrisket Minder fra disses Bryllup, som ogsaa begge mine Forældre 26 Aar tidligere i Kirken havde overværet. Bl. a. mindedes følgende pudsige lille Episode fra dette Bryllup: Da Vielsen var fuldendt, bød Pastor Hansen af misforstaaet Galanteri den nygifte Frue Armen, som hun smilende modtog og gik nu ført af Præsten fra Alteret gennem Kirken over Kirkegaarden og Torvet til Præstegaarden, medens Heiberg ensom traskede bagefter. Ved Indgangsdøren til Præsteboligen stod Fru Hansen for at modtage dem, og da hun saa dette Optog, slog hun af Forbavselse Hænderne sammen og udbrød: »Men Hansen dog! kommer Du med Fruen under Armen, det tilkom da virkeligt Heiberg«. Hertil bemærkede Heiberg: »Ja, syntes jeg ikke nok, det maatte være min lovlige Ret; maa jeg alvorligt anmode dig om, Hansen, at Du ikke oftere tillader dig at gøre Indgreb i mine ægteskabelige Rettigheder«. Sent paa Eftermiddagen forlod Heibergs Slangerup, og i et Brev fra Fader til mig, hvori han omtaler dette Besøg, skriver han, at Afskeden fra begge Sider var meget hjertelig. At Heiberg og hans Frue havde befundet sig vel under Opholdet hos mine Forældre, viser følgende Brev, som Fader modtog et Par Dage senere:

Kjøbenhavn 6 Juli 1857.

Høistærede!

Efter at være kommen hjem fra Touren til Slangerup, kan jeg ikke undlade paa min Kones og egen Vegne, at bringe Dem, Deres Frue og ærede Familie vor hjerteligste Tak for den gjæst-

frie Modtagelse vi fandt i Deres Huus, og som maatte glæde os saa meget mere, som den var os ganske uventet.

I Fredags Aftes Kl. 10 kom vi til vort Hjem efter at være kjørt den smukke Vei over Farum, som vi med Lethed fandt efter Deres Anviisning.

Naar De ser Consistorialraad Hansens og Andre, hvis behagelige Bekjendtskab vi gjorde i Slangerup, beder jeg Dem bringe dem vor Hilsen. Men først og fremmest maa jeg bede Dem selv, Høistærede, med Familie, at modtage min Kones og min venlige Hilsen og oprigtige Tak.

Deres ærbødigste
J. L. Heiberg.

X.

I Aaret 1857 indlod Fader sig paa en større Ejendomshandel, da han det Aar af Enken efter en Gæstgiver og Brændevinsbrænder Andreas Petersen købte den hende tilhørende store Ejendom i Hillerød (nu Slotskroen) for 22.000 Rbd. Til denne Ejendom hørte foruden Gaarden med Brænderiet en bag Gaarden liggende større Have samt et Jordtilliggende paa 8 Tdr. Land, som til Dels egnede sig til Byggegrunde, hvortil ogsaa enkelte Tdr. Land i Aarenes Løb er blevet udparcelleret. Gaarden, som er den yderste Ejendom i Hillerød, inden man kommer til Nabosognet: Nyhusene, er bygget en Snes Alen tilbage fra Gaden, hvorfra den er adskilt ved en rummelig brolagt Plads, der ogsaa hører til Ejendommen. Overfor denne Plads paa den anden Side af Gaden og med Adgang fra denne ligger en mindre Have, som er anlagt paa en lille Halvø, omflydt af Slotssøen, og hvorfra der er en smuk Udsigt til Slottet. Efter Sigende skal denne Halvø være bleven dannet derved, at Ejere af Gaarden i Fortiden, da man ikke tog det saa nøje med sligt, benyttede Søen som Losseplads for al Slags Affald og senere fik Hævd paa det Terræn, der derved var indvunden fra Søen. En af Faders Formænd paa Ejendommen fik saa den gode Ide her at

anlægge en Have, hvorved denne Plet paa Grund af sin Beliggenhed, omgiven som den er af Slottet samt Skov og Sø, i al sin Lidenhed er bleven et af de smukkeste Anlæg i Hillerød.

Et Par Aar efter at Fader havde købt denne Ejendom, vilde Hillerød Byraad gøre gældende, at denne Have samt den store Plads foran Gaarden var offentlig Ejendom, som tilhørte Byen, og truede i den Anledning med Proces. Et Forlig, som Fader tilbød paa den Betingelse, at Pladsen forblev i hans Eje, medens Haven fremtidig skulde tilhøre Byen, blev afslaaet. Fader henvendte sig da til Overretsprokurator *Herforth* i København, som i de Aar var Medlem af Københavns Borgerrepræsentation, og bekendt som en Mand, der var meget nøje inde i alle kommunale Sager. Herforth vægrede sig først ved at blande sig i denne Sag, og som Grund hertil angav han, at det næsten altid viste sig, at naar en Borger i en eller anden By klagede over Byens Kommunalbestyrelse, var Retten paa dennes og Uretten paa Klagerens Side. Paa Faders indstændige Anmodning indvilgede han dog i at komme en bestemt mellem Fader og ham aftalt Dag til Hillerød for at sætte sig ind i Sagen og lovede tillige fra Matrikulkontoret at medbringe et nøjagtigt Grundrids over Ejendommen. Nogle Dage senere mødtes saa han og Fader i Hillerød, og Herforth kom straks til den Erkendelse, at baade Pladsen og Haven med fuld Ret hørte til Faders Ejendom, og at Byen ikke i den Retning kunde gøre nogetsomhelst Krav gældende. Fader bad ham saa ogsaa at tage Syn paa et andet Overgreb fra Kommunens Side, idet ved en Restauration af Brolægningen Gaden ud for Faders Gaard var bleven hævet saaledes, at Porten til Rejsestalden hverken kunde aabnes eller lukkes; Faders Klage herover var der ikke taget noget Hensyn til. Herforth indsendte nu en meget skarp Skrivelse til Byraadet i Hillerød, hvori han bl. a. bemærkede, at han aldrig havde tænkt sig Muligheden af, at en Kommunalbestyrelse kunde gaa saa hensynsløst til Værks overfor en Privatmand, som Tilfældet her havde været, og hvis Byraadet ikke frafaldt Kravet paa

Pladsen og Haven samt tillige som snarest fik Brolægningen i Gaden omlagt saaledes, at Heegaard kunde faa fri og uhindret Raadighed over sin Rejsestald, skulde han sørge for, at det blev Byen en dyr Historie. Da Byraadet havde faaet den Besked, blev Sagen hurtigt ordnet baade i den ene og den anden Retning til Faders Tilfredshed. Særlig var Fader glad over, at hans tidligere Tilbud om at forlige Sagen dermed, at han afstod Haven til Byen, var blevet afslaaet, og denne lille Have har da ogsaa senere været til megen Fordel for Ejendommen, nu da Hillerød efter Nordbanens Anlæg er bleven en stærkt besøgt Turistby, og som Følge deraf Gæstgiveriet i Aarenes Løb mere og mere er gaaet over til at blive en Restaurations-Virksomhed.

I Aaret 1858 hævede Fader sin Købmandsforretning i Slangerup, og samtidig blev ogsaa Brænderiet og noget senere Malteriet nedlagt. Den nærmeste Grund til dette Skridt var den nye Næringslov af 29. Decbr. 1857. Ifølge § 55 i denne Lov kunde enhver uberygtet Mand, som boede i en Mils Afstand fra nærmeste Købstad faa et Næringsbevis, der hjemlede Ret til at handle med noget nær alle Slags Varer, som hører til en Kolonialhandel, ligesom ogsaa med Spækhøkervarer, ja selv til Handel med Brændevin og andre Drikkevarer kunde der let skaffes Tilladelse. Denne frie Adgang til at drive Købmandshandel var der mange, som benyttede sig af, og særlig i Slangerup og Omegn blev der løst ikke faa af disse Næringsbeviser. Min Fader havde jo overfor Madam Krog og Onkel Poul indgaaet Forpligtelse til at svare dem en betydelig aarlig Afgift, saalænge han handlede i Slangerup, og denne Afgift mente han Forretningen i Længden ikke kunde bære, nu da han fik flere Konkurrenter i det Opland, der hidtil havde ydet ham hans fleste og bedste Kunder.

Hertil kom vel ogsaa, at Fader, som nu i 36 Aar havde ført et meget anstrengende Forretningsliv, følte sig træt og længtes efter et mere roligt Liv. Hans Formueomstændigheder var da

ogsaa saaledes, at selv om han helt ophørte med Forretningen, vilde han dog have tilstrækkeligt at leve af, naar han blot altid kunde sikre sig en dygtig og redelig Lejer til Ejendommen i Hillerød; men heri var han, som det senere viste sig, meget uheldig.

Efter at Fader havde hævet sin Forretning, tilbragte mine Forældre endnu henved 12 Aar i deres gamle Hjem i Slangerup, de roligste Aar, de i deres lange Levetid havde. Til Ejendommen i Slangerup hørte jo kun en mindre Avling, hvis Drift Fader kunde bestride med en enkelt Karl, som samtidig kunde passe de 2 Heste og 4 Køer samt enkelte Svin og Faar, hvortil Gaardens Besætning var indskrænket. Til den mindre Husholdning krævedes ogsaa kun en Tjenestepige, tilmed da mine Søstre efterhaanden blev voksne og kunde hjælpe til. Af os 11 Søskende var iøvrigt allerede nogle komne fra Hjemmet, og i Løbet af disse Aar blev det Tilfældet med de fleste af os.

Da Fader i Aaret 1857 købte Ejendommen i Hillerød, havde han forud sikret sig en Lejer til den; det var den af mig tidligere nævnte Gaardejer Peter Isaksen i Jordhøj, som i en Aarrække havde været Lejer af Fedestalden, der hørte til Faders Brænderi i Slangerup. Denne Mand drev nu i nogle Aar Gæstgiveriet og Brændevinsbrænderiet i Hillerød, men dette Lejemaal blev til Tab baade for ham selv som ogsaa for Fader. Peter Isaksens Eftermand som Lejer af Ejendommen var en Svoger af ham ved Navn Jacob Frølund, men med denne Lejer var Fader endnu mere uheldig. Han endte endogsaa med at stikke Ild paa Gaarden, hvorved dog kun en mindre Del af den nedbrændte.

Fader, som jo havde faaet en dyrekøbt Erfaring for det uheldige i at have Lejere paa Ejendommen i Hillerød, tog nu den Bestemmelse selv at drive den. Sin Ejendom i Slangerup solgte han i Slutningen af Aaret 1869 for en Sum af 7.000 Rbd. til en Bonde *Christian Isaksen*, en Broder til ovennævnte Peter Isaksen. Samtidig fratraadte Fader sin Bestilling som Sognefoged i Slangerup. Denne Stilling havde han i Aaret 1863 over-

taget efter min Onkel Wilhelm Jensen, som et Par Aar tidligere havde afløst min Onkel Poul Heegaard, der i henved 30 Aar havde været Sognefoged i Slangerup. Ved Nytaarstid 1870 flyttede mine Forældre fra deres mangeaarige gamle Hjem til Hillerød, og med dem fulgte de af mine Søskende, som endnu var i Hjemmet; ogsaa Onkel Steffen tog kort efter Ophold i Hillerød. I Aaret 1871 solgte Onkel Poul sin Gaard og flyttede til København. Med ham forlod den sidste Heegaard gamle Slangerup, der i 40 Aar havde været Hjemstavn for en større Del af vor Slægt, og hvor saa mange af os første Gang havde set Dagens Lys. Ved den store Ildebrand, som i Aaret 1902 overgik Slangerup, afbrændte ogsaa Faders gamle Ejendom, og ved de nye Bygninger, der er opførte paa Grunden, samt ved de mange Forandringer, der er foregaaet med Omgivelserne, er mit Barndomshjem blevet i den Grad forandret, at det paa mig gjorde et helt fremmed Indtryk, da jeg i Aaret 1906 aflagde mit rimeligvis sidste Besøg i min Fødeby.

Mine Forældre drev altsaa fra Nytaar 1870 selv baade Gæstgiveriet og Brændevinsbrænderiet paa deres Ejendom i Hillerød. Driften af Brænderiet medførte dog vistnok kun Tab, og Fader nedlagde det ogsaa efter faa Aars Forløb, da det viste sig mere og mere umuligt for ham, som da ogsaa for alle andre mindre Brændevinsbrændere at konkurrere med de store Dampbrænderier. Nutildags drives Brændevinsbrænding her i Landet jo udelukkende som Storindustri. Det Rum i Gaarden, Brænderiet tidligere havde optaget, blev lejet ud til en Snedker, der her indrettede et Værksted, der benyttes den Dag i Dag som saadant.

Med Gæstgiveriet gik det heldigvis bedre. Det var fornemlig Bondestanden, som i disse Aar afgav og i mange tidligere Aar havde afgivet den faste Søgning til Gæstgiveriet. Hillerød er jo en By, hvor Befolkningen i en stor Del af Frederiksborg Amt stadig har Ærinde. Her er der hver Mandag og Torsdag Torvedag med Sæd, og foruden 4 store aarlige Markeder er der

den 1ste og 3die Onsdag i hver Maaned Marked med Heste og Kreaturer. Hertil kommer, at flere af Amtets juridiske Embedsmænd som Amtmand, Amtsforvalter og Herredsfoged her har Bopæl og Kontorer, hvad der ogsaa til Stadighed giver Befolkningen Ærinde i Byen. Gæstgiveriet fortsattes altsaa i de første Aar, mine Forældre boede i Hillerød, ganske i den gamle Form; men med Aarene forandrede dette sig en Del. De to ugentlige Torvedage, paa hvilke Gæstgiveriet tidligere havde haft saa god Søgning, fik Aar for Aar mindre Betydning, efterhaanden som Landmændene lærte det fordelagtige i at fodre deres Sæd op i Stedet for at sælge den. Søgningen fra Bondestandens Side paa disse Dage tog derfor efterhaanden af, selv om den dog vedblivende og det lige til Dato maa kaldes god, hvortil den store Rejsestald med udmærket Plads til mange Heste og Vogne ikke mindst bidrager. Særlig paa de mange Markedsdage har der altid været stærkt Rykind af Landboere, og paa saadanne Dage kan baade Rejsestalden og ogsaa den store Plads mellem Gaarden og Gaden være opfyldt af Heste og Vogne.

Men takket være Nordbanen, Slottet og den smukke skovrige Omegn er Hillerød i senere Aar bleven en af de mest søgte Turistbyer i Landet. I hele Sommertiden strømmer der daglig og da navnlig om Søndagene en stor Mængde Lystrejsende til Byen. At Faders Gæstgiveri ogsaa profiterede heraf er en Selvfølge. Ved sin Beliggenhed overfor Slottet og ved sine Haver, hvoraf den ene jo er anlagt saa at sige i selve Slotssøen, maatte Faders Ejendom henlede de Tilrejsendes Opmærksomhed paa sig. Mine Forældres Forretning blev da ogsaa i Aarenes Løb ved Siden af Gæstgiveriet mere og mere en Restaurant-Forretning, til hvilken navnlig den jævnere Middelstand afgav Søgningen. I nogle Aar havde mine Forældre i hele Sommertiden københavnske Familier i Pension for længere Tid, men da Ulejligheden hermed var for stor, og det ogsaa indvirkede forstyrrende paa den øvrige Forretning, ophørte de dermed, tilmed da

Fortjenesten derved næppe var stor. Blandt disse Sommergæster mindes jeg Digteren *Sophus Schandorph* med Frue, Generalinde *Holten* o. fl.

XI.

I en hel anden Retning fik mine Forældres Hjem i Hillerød en ikke ringe Betydning. Fader havde altid interesseret sig for Politik og lige fra sin Ungdom været meget frisindet. Først sluttede han sig til Bondevennernes Selskab, og da i Begyndelsen af 70erne i forrige Aarhundrede »det forenede Venstre« blev stiftet, var han selvskreven i dette Parti. Frederiksborg Amt var jo længe, efter at Størstedelen af det øvrige Land havde sluttet sig til Venstre, stedse højresindet, af de 5 Folketingskredse i Amtet var det kun 5te Kreds med Valgsted i Frederikssund, hvor en Venstremand jævnlig blev valgt, fordi Hornsherred, som hører til denne Kreds og afgiver Flertallet af Vælgerne, altid i Modsætning til det øvrige Amt havde været frisindet. Ganske vist fandtes der ogsaa i de øvrige Kredse i Amtet ikke faa Venstremænd, saaledes bl. a. de fleste Medlemmer af den vidt forgrenede og velhavende Bondeslægt »Sylvesterne«, der sad inde med en stor Del af Amtets bedste Ejendomme; men om noget Sammenhold eller Samvirken i politisk Henseende havde der hidtil ikke været Tale. Der trængtes altsaa haardt til en Organisation og fremfor alt til et lokalt Dagblad, som kunde forfægte Venstres Sag og i politisk Henseende optage Kampen med de lokale Højreblade, der hidtil havde været eneraadige i Amtet. Fader ligesom andre formaaende Venstremænd dels i Hillerød og dels i Omegnen var paa det rene med, at Sagen snarest muligt burde sættes i Værk; men der manglede en dygtig Politiker med et anset Navn, som kunde lede Sagen ind i den rette Gænge, og om hvem Venstre i Amtet med fuld Tillid kunde samle sig. Heri blev det mig, som kom til at bringe Hjælpen, idet jeg efter et Ferieophold 1872 i Hillerød, hvor jeg havde haft Lejlighed til at drøfte dette Spørgsmaal med forskellige, tog den

Beslutning at henvende mig til *C. Berg*, som jeg havde personlig Bekendtskab til, og anmode ham om at træde hjælpende til.

I Faders store Gaard blev der nu af og til holdt politiske Møder, i hvilke ikke alene Berg deltog, men ogsaa andre fremragende Politikere af Venstrepartiet i Rigsdagen som *J. A. Hansen, Alberti, Balthasar Christensen, Holstein-Ledreborg, Hørup* o. a. Paa et Møde hos Fader 29. Juli 1874, hvortil man kun efter speciel Indbydelse fik Adgang, stiftedes et Aktieselskab til Oprettelse af et Lokalblad for Frederiksborg Amt, og til Forretningsfører for dette Selskab blev Berg valgt. Han sørgede nu for, at en passende Ejendom i Hillerød blev købt og et Trykkeri deri installeret. Her udkom saa 1. Oktober 1874 det første Nummer af »Frederiksborg Amts Avis«, der snart blev det mest udbredte Lokalblad i Amtet, en Stilling, det har bevaret til Dato. Paa Faders Tilskyndelse blev Aktieselskabet Aaret efter opløst og Aktierne skænket til C. Berg, som derved blev eneraadig over Bladet og snart efter fra Bogø flyttede til Hillerød.

Mellem Berg og Fader havde der i disse Aar udviklet sig et varmt Venskab, der først ophørte, da Døden adskilte dem, og jeg tør paastaa, at der ikke udenfor hans allernærmeste har været nogen, Fader i sit lange Liv har holdt mere af og sat større Pris paa end Berg, som da ogsaa fra sin Side var ham en sjælden trofast, hengiven og hjælpsom Ven. Førend Berg tog fast Ophold i Hillerød, var han under sine hyppige Besøg i Byen stadig en kærkommen Gæst i mine Forældres Hjem, og da han selv var bleven bosiddende i Hillerød, udviklede der sig hurtigt et livligt Samkvem mellem begge Hjem, da mine Forældre og Søskende ogsaa kom til at sætte megen Pris paa Bergs i høj Grad elskværdige Hustru og Børn. Naar jeg i disse Aar af og til besøgte Hillerød, saa jeg daglig Bergs Børn færdes hos mine Forældre, ganske som om de der var hjemme. De yngste Medlemmer kaldte Fader for Bedstefader, og jeg er overbevist om, at alle Bergs Børn fra de Aar har bevaret mangt et Minde

fra »den gamle hvide Gaard«, som de kaldte Faders Ejendom paa Grund af dens hvidkalkede Mure. En Sommer havde Moder, som raadede for alt sligt, ladet disse Mure overstryge med en graa Kalkpuds, der gav Gaarden et helt fremmed og iøvrigt alt andet end tiltalende Udseende. Men da Berg nogle Dage efter kom i Besøg, tog han dette i høj Grad fortrydeligt op og slog sig ikke til Taals, førend den graa Farve var skrabet af og Murene igen havde faaet deres hvide Kalkpuds.

Til Faders nærmeste politiske Venner hørte ogsaa *J. A. Hansen*, kongevalgt Landstingsmand *Peter Jensen-Stengaarden* og *Gamle Alberti*. Denne sidste var Fader behjælpelig med at faa bedre ordnede Prioritetsforhold i Ejendommen, og ligeledes anordnede han som Formand for »Sjællandske Bondestands Sparekasse«, at denne fremtidig for en Del af Frederiksborg Amts Vedkommende skulde holde sine Kontordage hos Fader, hvad der bragte en Del Søgning til Stedet. Fader blev iøvrigt valgt til at være en af de saakaldte Tillidsmænd i denne Sparekasse.

XII.

Mine Forældre begyndte nu at ældes, og selv om de trods deres fremrykkede Alder holdt sig forholdsvis raske og rørige, var dog Tiden ingenlunde gaaet sporløst hen over dem, hvad der jo heller ikke kunde ventes efter alt det Arbejde og Slid, de i tidligere Aar havde haft. Gæstgiveriet og Restaurant-Virksomheden i Hillerød havde de iøvrigt lige fra første Begyndelse ikke taget sig stort af; det var min Broder *Valdemar Heegaard* og mine Søstre *Amanda* og *Albertine*, som her maatte trække Læsset, selvfølgelig med behørig Hjælp af Tjenestefolk. Rejsestalden blev til Stadighed passet af en Staldmester, som maatte svare en aarlig Afgift af de mange Drikkepenge, der her faldt af. Fader gav sig nærmest kun af med at underholde Gæsterne; men dertil egnede han sig ogsaa ypperligt. Ved sit udstrakte Bekendtskab til Befolkningen i hele Amtet og dertil agtet og

afholdt, som han var af alle, der kendte ham, blev han en god Attraktion for Forretningen. I Samtale var han altid livlig og tillige underholdende, da han fulgte godt med i alle Dagens Spørgsmaal og i forskellige Retninger var i Besiddelse af gode Kundskaber og af en sjælden Hukommelse. Denne Evne hjalp ham ogsaa til altid at kunne genkende Folk og huske Navnene paa dem, selv om han tidligere kun kendte lidt til dem. Jeg har i den Retning kun kendt et Menneske, der var ham jævnbyrdig, og det var C. Berg. Særlig Politik var Faders Kæphest, og skønt han paa det Omraade aldrig fornægtede sine Anskuelser, kunde han, rolig og ufanatisk som han var, meget godt indlade sig i politisk Discours med Folk af andre Anskuelser. Mange selv af de ivrigste Højremænd i Amtet søgte til Stadighed hos Fader, og blandt dem havde han nogle af sine bedste personlige Venner.

Tirsdagen 4. December 1883 fejrede mine Forældre deres Guldbryllup med en større Festlighed. I Dagens Anledning var de fleste af deres Børn, Svigerbørn og Børnebørn samt flere Slægtninge og Venner samlede med dem i deres Hjem.

Et Par Aar efter Guldbrylluppet blev Moder, som hidtil trods sin høje Alder havde været usædvanlig rask og rørig, angrebet af en Hjertesygdom, som i hendes sidste Aar plagede hende meget. Hun døde 11. Maj 1888, lidt over 75 Aar gammel.

Min Fader overlevede Moder i 6 Aar. Han døde 30. Oktober 1894, i den høje Alder af 86 Aar.

SOPHIENBERG SLOT

Af H. C. ROSTED

Hvor den lange Villarække afsluttes Nord for Rungsted, og Vejen løber umiddelbart langs Strandkanten, ligger et gammelt, idyllisk Landsted, Sophienberg, der gemmer sig beskedent mellem høje Træer og store Buske. Det er en langstrakt Bygning i een Etage, en lille Rest af et tidligere pragtfuldt, kongeligt Lystslot, det første store Landsted paa Strandvejen, bygget af Christian VI's Dronning, Sophie Magdalene.

Dette Slot blev opført paa den saakaldte Stejlebakke,[1]) et Navn, den havde faaet, da den engang havde tjent som Rettersted.[2]) Den laa i Overdrevet mellem Rungsted og Mikkelborg By, og Arealet blev benyttet til Græsning, ikke blot for Bøndernes Kvæg i Rungsted og Vallerød, men ogsaa i Brønsholm.[3])

I Aaret 1726 ansøgte Generalfabrikør Kommerceraad *Nikolaj Lambrecht* om at købe Bakken, da det var hans Hensigt her at anlægge et Salpeterværk.[4])

Kronprins *Christian* var dengang Ejer af Hirschholm Amt, og han gav sin Overinspektør *Lorens Fisker* og sin Livkarl *Iver Breenk* Ordre til at syne Arealet, og desuden skulde de lade nogle Mænd taksere det, da Bønderne havde Krav paa Erstatning, naar de mistede Græsningsretten paa det 12½ Td. Land store Jordstykke.[5])

I 1727 fik Lambrecht Fæstebrev paa Bakken mod at svare Bønderne en aarlig Afgift paa 12 Rdl., Kronprinsen skulde have ialt 1200 Rdl., og til Gengæld fik Lambrecht og hans Arvinger

Ret til at sælge Bygningerne, som han agtede at opføre, dog saaledes, at Kronprinsen forbeholdt sig Forkøbsretten.[6])

Denne Ret gjorde Kronprinsen allerede gældende 1729.[7]) Han betalte da Lambrecht 1200 Rdl. og bortfæstede Pladsen med Bygninger til den københavnske Bygmester *du Sart* paa de Vilkaar, at han skulde indrette et Teglværk og levere Mursten til Kronprinsen. Lejemaalet gjaldt for 8 Aar, efter den Tid skulde han tilbagelevere det hele, ogsaa de Ovne, han maatte have bygget, uden Erstatning.[8])

Felix du Sart er muligvis den samme brabantske Entreprenør Dissart, der 1730 udførte en Del Arbejde paa Fredensborg Slot.[9]) Efter den store Ildebrand i København 1728 var der flere Folk, der spekulerede i at levere Bygningsmaterialer. Du Sart var en meget initiativrig Mand. Sammen med *Antoine Bonfils* havde han anlagt saavel et Teglbrænderi som et Kalkværk i København.[10]) Hans Forsøg paa at skabe et Teglværk i Nordsjælland mislykkedes, og det synes, som han overhovedet ikke fik bygget sine Teglovne. Amtsforvalter *Chr. Ulstrup* indberettede nemlig senere, at da han tiltraadte sin Tjeneste 1736, var der intet tilbage af Bygningerne.[11])

Det store Areal blev ikke givet tilbage til Bønderne. Dronning *Sophie Magdalene*, der 1730 havde faaet overdraget Hirschholm af sin kongelige Gemal, overtog det selv og besluttede her at bygge et lille Lystslot.

Nogle faa Aar forinden var det nyopførte Hirschholm Slot taget i Brug. Kongen og Dronningen havde her skabt Nordeuropas skønneste Kongebolig, som de fremfor noget andet Slot yndede som Sommeropholdssted. De glædede sig ikke mindst over Egnens smukke Natur. Ofte kørte de ud til Maglebjerg, hvor de nød den storslaaede Udsigt,[12]) eller til Øresundskysten, navnlig naar en stor Konvoj stod op gennem Sundet. Kongen havde givet Befaling til, at man omgaaende skulde sende ridende Bud, naar en saadan Koffardiflaade var paa Vej, saa han og Dronningen kunde naa ned til Rungsted for at se de mange Skibe krydse

forbi. Det var et stolt Syn, undertiden kunde der godt komme op til 200 Skibe paa een Gang.[13])

Dronningen bestemte sig derfor i 1742 til at opføre et »Belvedere«, som man kaldte et saadant Lystslot i Datidens Sprog. Det var ikke blot den livlige Skibstrafik i Sundet, der fik hende til at fatte denne Beslutning, det var ogsaa den herlige Udsigt over Sundet med Hveen og den svenske Kyst.

En Augustdag 1742 kørte Dronningen selv til Rungsted for at udpege den Plads, hvor det paatænkte Palæ skulde opføres.[14]) Baade hun og Kongen havde Sans for at vælge den rette Placering for en Bygning. Det viste de bl. a., da de byggede Eremitageslottet i Dyrehaven. Dronningen valgte Stejlebakken mellem Rungsted og Mikkelborg, hvor hendes nye Slot vilde faa en vidunderlig Beliggenhed ud mod Sundet.

I »Den Danske Vitruvius« skriver *Lauritz Thura:*

»Hendes Majestæt er til dette Slots Opbyggelse bleven foranlediget ikke alene af den skønne og herlige Egn imod Landsiden, men endog af den fortræffelige Udsigt imod Søen, da alle fra Østersøen og Nordsøen frem- og tilbagegaaende Skibe maa passere saa godt som tæt forbi.«[15])

Det blev Hofbygmester *Nic. Eigtved,* der fik den Opgave at bygge Dronningens nye Palæ.[16]) Thura var jo ellers hendes Arkitekt og havde bygget Hirschholm. Om begge Bygmestre gjaldt det, at de stod i høj Gunst ved Hoffet. Naar Dronningen imidlertid i dette Tilfælde henvendte sig til Eigtved, var det ikke, fordi hun var utilfreds med Thura, hun overdrog nemlig samtidig ham at udføre et større Ombygningsarbejde paa Hirschholm, men man opnaaede større Variation i Byggeriet, naar man vekslede mellem Arkitekterne. Saaledes lod Dronningen ogsaa Eigtved bygge det lille Havepalæ i Hirschholm Slotshave.

Bygningen ved Sundet skulde kun være et lille Lysthus, bestemt til kortvarige Besøg. Man ved ikke, hvorledes Palæet saa ud, da det stod færdigt; der er desværre ingen Planer bevaret af det. Man ved kun, at det var en lav, langstrakt Byg-

ning, 54 Alen i Længden og i eet Stokværk. Ud mod Sundet sænkede Haven sig rytmisk i Terrasser ned mod Strandvejen. Mellem Laurbærtræer og Myrter stod store Vaser, Statuer og Salutkanoner.[17])

Ombygningen paa Hirschholm var netop afsluttet samtidig med, at det nye Palæ ved Sundet var rede til at tages i Brug. Paa Christian VI's Navnedag den 14. Maj 1744 holdt Hoffet sit Indtog paa Hirschholm, og i den Anledning fandt der et prægtigt Gallataffel Sted. Dagen efter var det Dronningens Navnedag, og hendes nye Slot blev da indviet og fik efter hende Navnet *Sophienberg*. En af Datidens Aviser giver en indgaaende Skildring af den højtidelige Indvielsesfest.[18])

»Ved det Kgl. Herskabs Ankomst fra Hirschholm hertil,« hedder det, »blev der af de dertil plantede Canoner løsnet 27 Skud, som og imellem, da der blev drukket Skaaler, lod sig høre.« De Haandværkere, der havde arbejdet paa Bygningen, havde ansøgt om at faa Lejlighed til at hylde Kongeparret. Det fik de Lov til, da de »den 23. Maj ved det Kgl. Herskabs høje Nærværelse paa bemeldte Slot Sophienberg, efter deres Haandværks Coutume gjorde et ordentligt Optog under flyvende Fane og Instrumenters Lyd. Derved præsenterede sig 50 Snedkersvende: Først en Mestersvend, som dennem anførte, og siden en anden, som førte i sin Arm en udziret Obiliscum eller Ære-Pyramide, hvorpaa det Kgl. Herskabs Chiffre med Palmegrene omvundne. Derefter fulgte de 5 Bygnings Ordener, hvilke ligeledes hver af en Svend blev baaren i Armen, for derved at tilkjendegive det høje Herskabs Kjærlighed og Lyst til at see Bygningskunsten i Flor. Efter dem kom parvis den halve Deel af ovenmeldte Svende med deres smukt udzirede Instrumenter, og dernæst een Svend alene som Fændrik, visende med sin Fane adskillige vel øvede Exercicer. Næst efter denne gik den Arbejdet forestaaende Mester, Sr. Ortmanns 4 smaa Sønner, alle som unge Lærlinge, eensklædte, hver med Festons af et Blomster, kaldet Kejser-Krone, hvilken, i hvor højt den stiger, dog

vender sig ned mod Jorden, for derved at betegne Ydmyghed; midt i Grenen sad et brændende Hjerte til at betegne deres hjertelige Taksigelse, og øverst oppe det Kgl. Herskabs Chiffre med Krone og Laurbær over. Derefter gik den 2den Mestersvend

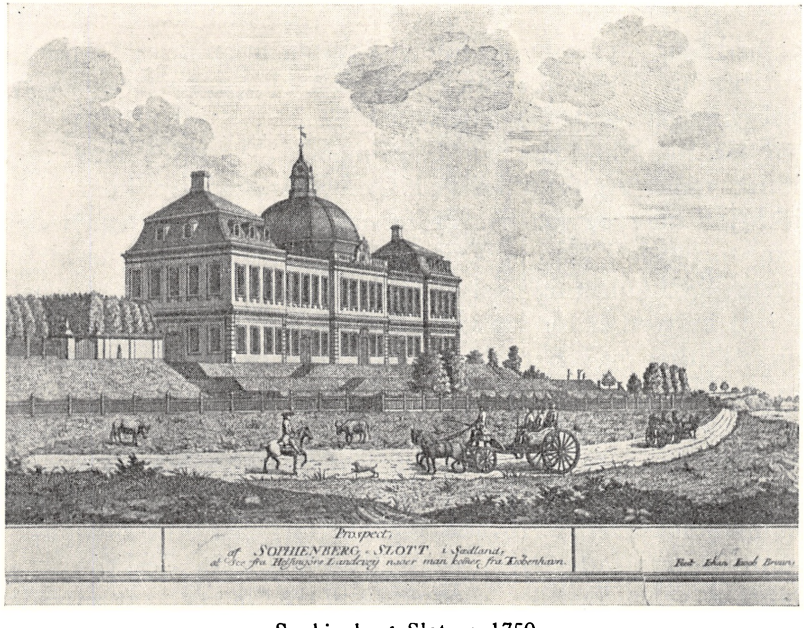

Sophienberg Slot ca. 1750.
Stik af J. J. Bruun.

som Anfører med den øvrige Rest parvis frem, af hvilke enhver havde eet af sine Instrumenter zirligt udpyntet. Siden sluttede den 3die Mestersvend Optoget, som skete i saadan Orden lige ad Rungsted. Hvilket alt det høje Kgl. Herskab optog i største Naade og Velbehag —«.

Da Svendene naaede Rungsted Kro, var de ikke mere benovet over Mødet med Landets enevældige Monark, end at de med ægte Haandværkergemytlighed kunde nyde det kongelige Trak-

tement. Men Aviserne beretter dog intet om den Stemning, der herskede i Krostuerne.

Ligesom Hirschholm blev Sophienberg underkastet flere Ombygninger. Den største Forandring fandt Sted 1746, og Bygningen skiftede derved fuldstændig Karakter, idet den blev forhøjet med en Etage.[19]) Midtpartiet blev dækket af en stor Kuppel med Spir, og for hver Ende af Bygningen opførtes Pavilloner med brudte Tage. Allerede Aaret efter blev der atter foretaget Ombygninger og Istandsættelser.

I sin nye Skikkelse var Bygningen ca. 85 Alen lang, men Slottet vandt afgjort ikke ved Ombygningen; den kom til at virke for tung og massiv. Professor *Chr. Elling* betegner den som »en baade i Plan og Opbygning forgrovet Reduktion af en Fyrstevilla, klodset og mislykket, om man vil, men af god Familie.«[20]) Eigtved er for saa vidt sagesløs, han havde handlet efter højere Ordrer og var stærkt bundet af den Bygning, der allerede eksisterede.

Den tyske Forfatter *Ramdohr* besøgte Sophienberg 1792, og han giver bl. a. følgende Skildring af Slottet: »Arkitekturen er iøjnefaldende, selv om den ikke er ren. Den brudte Kuppel paa den midterste Del af Hovedbygningen fortjener ikke Bifald.«[21]) Lauritz Thura fatter sig i største Korthed i sin Beskrivelse af Slottet i »Den Danske Vitruvius«. Han omtaler overhovedet ikke Bygningens Ydre, han skriver kun, at Slottet »giør især imod Søen en artig Parade. Den indvendige Indretning er net og bekvem, Møbleringen kongelig og af god Anordning.«[22])

Naar Thura i saa faa Ord omtaler Sophienbergs Indre,[23]) mens han giver en meget indgaaende Skildring af Hirschholm, er det næppe, fordi han vil fremhæve sit eget Værk paa Eigtveds Bekostning. Sophienberg var kun bestemt til et kortvarigt Sommerophold, og det sporedes saavel i Rummenes Udsmykning som i Møbleringen. Hirschholm var bestemt til at være en kongelig Sommerbolig. Tidens største Kunstnere havde medvirket ved dets Udsmykning, og mange af Møblerne var indforskrevet

fra Udlandet, mens de fleste af de Møbler, der blev anvendt paa Sophienberg, var hentet fra Møbelkamrene paa Hirschholm. Det er derfor ganske naturligt, at Sophienberg for Thura maatte spille en underordnet Rolle i Sammenligning med Hirschholm.

Selv om Eigtved i nogen Grad var bundet af den oprindelige Bygning, da han ombyggede Sophienberg, saa var han dog i Stand til at skabe et Slot helt i Barokkens Aand, en kraftig Enkeltfløjbygning; dens Beliggenhed paa en Bakke forhøjede yderligere dens Virkning, den laa frit med Udsyn over Sundet og den svenske Kyst.

Slottet havde ikke nogen egentlig Hovedindgang. Naar de kongelige Herskaber skulde til Sophienberg, kørte de fra Hirschholm gennem Vallerød; en lang Allé førte herfra ned til Sophienberg, og man kørte op til Slottet fra Havesiden, hvor der var en Indgang paa hver Side af den store Midtrisalit.

Der var ialt 38 Værelser paa Slottet, deraf laa de 20 i underste Etage. Det største af disse var den saakaldte Kavalersal, der vendte ud mod Sundet. Den havde i den oprindelige Bygning været den kongelige Havesal. Efter Ombygningen laa Herskabets Gemakker i anden Etage med den store Riddersal som det naturlige Midtpunkt.[24])

Den store Sal havde Husets Dybde og Midtrisalittens Bredde, d. v. s. 21×19 Alen. Salen kunde langt fra maale sig med den store Sal paa Hirschholm Slot. Denne var nemlig ikke blot i sin Opbygning, men ogsaa i sin Udsmykning uden Sidestykke her i Landet, end ikke paa Christiansborg Slot fandtes et saa kongeligt Rum. Salen paa Sophienberg frembød dog trods alt et fortryllende Interiør, holdt i lyse Farver. Væggene var prydet med Kvadrater i Stuk. Der var 5 store Vinduer ud mod Søen og 7 mod Haven. De 8 Vinduespiller og 8 Hjørnepiller var beklædt med Spejlglas, indfattet i forgyldte Rammer. Over hver af de to Kaminer var der ligeledes store Spejle. Spejlene spillede jo en dominerende Rolle i Rokokoens Stilkunst. De gjorde ikke blot Rummene lysere, men gav dem ogsaa større Vidde og for-

øget Liv. Over Vinduerne var der malet Blomster paa Gibslaget, desuden var der over Kaminerne og de fire Døre indfeltet Blomstermalerier; andre Billeder fandtes ikke i denne Sal.

Der var ikke mange Møbler i Salen, langs Væggene stod 16 Stole, betrukket med kinesisk Betræk, 4 Konsolborde ved Vinduerne og et Par blomstersmykkede Skærme foran Kaminerne.

Ved Siden af Salen laa Kongens Audiensgemak. Det havde høje Paneler, der ligesom Væggene var hvidlakerede. Ogsaa Møblerne var hvidlakerede, og Stolene var betrukket med blaat Silkebrokade. I de andre Gemakker var Væggene beklædt med blomstret Taft, rødt Damask eller blaat og hvidt Atlask med Blomster. I et af Rummene stod en stor Kikkert, saa man herfra kunde følge Skibene ude paa Søen. Iøvrigt var der rundt om i Værelserne en Mængde kinesiske Møbler og Nipsgenstande. Dronning Sophie Magdalene havde stor Forkærlighed for disse Sager, og paa Hirschholm havde hun en enestaaende Samling af Østens Kunstværker.

I et Par af de største Gemakker var ophængt en Del Malerier. I et Inventarium fra 1755 nævnes bl. a. følgende:

En lille Dreng blæser Sæbebobler. — Kristus og den samaritanske Kvinde. — Frederiksborg Slot. — 2 Markeds- eller Torvestykker. — Datteren, som underholder sin Fader med Duer. — To nøgne Børn. — Kristus paa Korset. — Kristus spiser med Farisæerne. — Kristus viser hen til Johannes. — En ukendt Historie, der forestiller Dyderne. — To gamle Mænd. — Kristus med Peder og sine Disciple. — Marie hengiver sig i Bøn. — Æneas. — Kristus og den Blinde ved Vejen. — Kobberslangen. — Salomons Dom. — Abigael. — Kristus tilbedes af de Vise. — Ecce Homo! (2 Billeder, saavel Originalen som en Kopi). — Kong Alexander paa sit Sygeleje. — Portræt af Christian VI. — Frederik V. — Prinsesse Louise. — Prins Georg og Dronning Anna af England. — Frederik III. — Christian V. — Christian V med sine tre Sønner. — Prins Wilhelm. — Et Køkkenstykke med gammeldags Fløjlsramme. — Marie med Barnet. — Prins Chri-

stian til Hest. — Vandmøllen i Isterød. (Denne Vandmølle pumpede Vand fra Sjæl Sø til Hirschholm Slot. Den blev nedlagt 1749). — Desuden var der en Mængde Blomsterbilleder samt forskellige Landskaber, ialt var der 152 Malerier paa Slottet.[25]) De blev senere afgivet til forskellige kongelige Slotte, og muligvis er mange af dem brændt, da Frederiksborg og Christiansborg Slotte gik op i Luer.

Syd for Slottet blev der opført et Domestikhus, hvor Gartneren fik sin Bolig, og hvor en Del af Hoffunktionærerne boede, naar det kongelige Herskab opholdt sig paa Sophienberg. Vest for denne Bygning laa det kongelige Køkken, altsaa et godt Stykke fra selve Hovedbygningen. Det var en upraktisk Ordning, men paa Hirschholm gjorde et lignende Forhold sig gældende; ogsaa her laa Køkkenet langt fra Hovedbygningen i et Par cirkelformede Bygninger foran Hovedindgangen.

Efter Christian VI's Død lod Dronningen endvidere opføre et stort Hus i to Etager. Her indrettedes Staldrum til 40 Heste og en Remise til 12 Vogne samt Værelser til Staldfolkene og et Køkken. I anden Etage var der 14 Værelser til Tjenerpersonalet.[26])

Vest for Slottet laa en stor Lysthave samt en endnu større Køkkenhave. Lysthaven var for en stor Strækning Vedkommende omgivet af en høj Mur, hvoraf der den Dag i Dag er bevaret et Stykke, den øvrige Del lod en senere Ejer nedrive.

Fra Lysthaven førte Hovedalleen ind i den nærliggende Skov, hvor der var anlagt smukke Spadserestier. Her fandtes to Kilder, der begge var opkaldt efter Dronningen. Den ene hed Sophiekilden. Den gav udmærket Vand, som de kongelige benyttede til Te. Den anden Kilde var Magdalenekilden. Dronningen havde ladet sin Livlæge undersøge Vandet, og han fastslog, at det stod pyrmontisk Vand meget nær. Der blev derfor bygget en særlig Stensætning om Kilden, og Dronningen søgte tit til Sophienberg for at drikke det udmærkede Vand, og naar hun om Vinteren boede i København, blev der sendt Vand i Tønder ind til hende.[27])

Det store Haveanlæg krævede naturligvis en særlig Gartner. Den første Slotsgartner, der blev ansat, var *Chr. Ostmann*, der i en lang Aarrække havde været Gartner paa Rungstedgaard. Ved hans Afgang 1755 overtog hans Svigersøn *Christian Bach* Stillingen, og han afløstes senere af *Johan Georg Christian Krause*, der tillige var Slotsforvalter.[28])

Christian VI opnaaede ikke at se Sophienberg færdigbygget. Han døde paa Hirschholm den 6. August 1746. Som Enkedronning kom Sophie Magdalene ofte paa kortvarige Besøg paa sit lille Sommerslot. Den 15. Juli 1749 holdt hun der en stor Fest for sin Søn Kong Frederik V. For første Gang efter sin Hjemkomst fra Norgesrejsen besøgte Kongen sin Moder sammen med Dronning Louise. Den store Eskadre, der havde ledsaget Kongen paa Rejsen fra Norge, var staaet ned gennem Sundet, og de store Skibe lagde sig i en lang Linie ud for Sophienberg, hvor det store Gallataffel fandt Sted. Hver Gang en kongelig Skaal blev udbragt, affyredes der Salut med de smaa Kanoner paa Slottets Terrasse, og fra Krigsflaaden blev der givet Svar, »og den viste tilstrækkelig, at den havde Kanoner og Krudt«, skrev en af Samtidens Aviser i sin Omtale af Festen.[29]) *Christian VII* arvede Sophienberg efter sin Bedstemoder, og da Hoffet i Sommeren 1771 boede paa Hirschholm, søgte det ofte til Sophienberg. Det var ogsaa Aaret efter Tilflugtsstedet, da de vrede norske Matroser gik til Hirschholm for at kræve deres Løn. Dronning Caroline Mathilde og Struensee var skrækslagne. De holdt en Baad sejlklar ud for Sophienberg, hvis det blev nødvendigt at flygte til Sverige.[30])

Efter Regeringsomvæltningen 1772 kom Hoffet ogsaa nu og da til Sophienberg. I Juli 1779 blev der her holdt en stor Manøvre. En Del af den danske Flaade sejlede ind mod Sophienberg, og Besætningen foretog et Landgangsforsøg under Overværelse af de kongelige Herskaber.[31])

Arveprins *Frederik* havde allerede da fattet Interesse for det smukt beliggende Sommerslot. Han havde 1768 overtaget Søllerødgaard, men afstod to Aar efter denne Ejendom, og ved Do-

nationsbrev af 19. Juli 1780 overdrog Christian VII ham i Stedet for Sophienberg med tilhørende Jord, ialt 31 Td. Land. Arealet blev senere betydeligt udvidet, idet den nærliggende Bukke-

Sophienberg 1946. Fotografi.

ballegaard samt en Gaard i Vallerød By blev indkøbt og henlagt under Sophienberg.[32])

I Slutningen af det 18. Aarhundrede solgte Staten Slottet med Tilliggende til en Kancelliraad *Neergaard*, der atter afstod Ejendommen til Oberst *Arnoldus Falkenskjold*,[33]) en Søn af Martin Dyssel, der blev adlet med Navnet Falkenskjold for sine Fortjenesters Skyld under Frederik IV. Oberst Falkenskjold var en Broder til Seneca Falkenskjold, der 1772 blev fængslet for sin Forbindelse med Struensee.[34])

Oberst Falkenskjold var en meget dygtig Landmand, paa

flere Omraader en Foregangsmand i Datidens Landbrug.[35]) Han fandt imidlertid, at Slottet var alt for stort og kostbart at vedligeholde. Landet var fattigt, og Byggematerialerne var i god Pris. Han besluttede da at nedrive Hovedbygningens øverste og to Femtedele af nederste Etage; kun en lille Rest af Sophie Magdalenes fordum saa stolte Slot blev tilbage. En af Falkenskjolds Eftermænd, *Hans Lilienskjold*, lod den gamle Havemur fjerne for at sælge Murstenene, og den gamle Park, der strakte sig fra Sophienbergs Have til Kokkedals Skov, maatte segne for Skovarbejdernes Øksehug. Senere kom der dog mere pietetsfulde Ejere, bl. a. Silke- og Klædehandler *Josias Daniel Schmidt* og Konsul *Block*, der gjorde meget for atter at sætte den gamle Ejendom i en anstændig Skikkelse.[36])

Konsul Block boede selv paa Kokkedal, og 1884 lejede han Sophienbergs Hovedbygning ud til et Hvile- og Rekreationshjem for Kvinder.[37]) En af Konsulens Døtre blev gift med Komponisten *P. E. Lange-Müller*, der 1898 overtog Sophienberg efter sin Svigerfader.[38])

Allerede som Barn havde Lange-Müller boet paa Sophienberg. Under Koleraepidemien i København havde hans Fader, Højesteretsassessoren, lejet sin Familie ind her, for at den kunde være paa et sikkert Sted. Komponisten fik nu selv sit Hjem her, og det var i Slutningen af forrige Aarhundrede Samlingssted for mange betydelige Kunstnere. Her kom bl. a. de svenske Komponister Sjøgren, Stenhammer og Tor Aulin samt Edvard og Nina Grieg. Mange af Danmarks skønneste Melodier har Lange-Müller skrevet paa Sophienberg, inspireret af den skønne Natur. Nu ejer hans Døtre, Fru M. og Frk. V. Lange-Müller den gamle historiske Ejendom og værner med Pietet om Faderens Minde.

Sophienberg har maattet dele Skæbne med Hirschholm Slot, kun lidt af fordums Herlighed er tilbage. I Terrasserne mod Stranden sporer man endnu svundne Tiders Havestil. I det Indre er kun enkelte Rester levnet fra Fortiden, fornemme Stukornamenter, en pragtfuld Marmorkamin i den tidligere Kavalersal og kongelige Navnetræk, der minder om Storhedstiden, da Sophienberg var kongeligt Lystslot.

1. Danske Kancelli Efterretn. Skr. 6/4 1743. — Rigsark.
2. Kall Fol. 48. II. — Kgl. Bibliotek.
3. Hørsholm Slot. I. Partik. Breve 1731—32. — Landsark.
4. do. Skr. 29/6 1726. — Landsark.
5. C. Christensen: Hørsh. Hist. 1879. S. 258.
6. Hørsh. Amt. I. Partk. Br. 28/2 1727. — Landsark.
7. C. Christensen: Hørsh. Hist. S. 258.
8. Hørsh. Amt. I. Kopibog over Dr. Sophie Magdalenes Resolutioner 1730—31. 18/5 1731. — Landsark.
9. C. Nyrop: Kbhn. Murer- og Stenhuggerlav. Kbhn. 1907. S. 210.
   Fr. Weilbach: Fredensborg Slot. 1928. S. 46.
10. Nyrop: Kbhvn. Murer- og Stenhuggerlav. S. 210.
11. Kall Fol. 48. II § 14. — Kgl. Bibl.
12. do.
13. Danske Saml. 2. R. II. S. 212. Nina Ellinger Bang: Tabeller over Øresundstoldregnsk. 1740 passerede 9547 Skibe gennem Sundet.
    Nyeste Skild. af Kbhvn. 12. Bd. 1809. S. 187.
14. Dansk. Saml. 2 R. IV. S. 288.
15. Thura: Danske Vitruvius. II S. 76.
16. C. Christensen: Hørsh. Hist. 259.
17. Danske Vitruvius. II. — Slotsregnsk.: Rev. Regnsk. (Rtk.) Sophienberg Slots Inventarieregnskaber 1748—76. — Rigsark.
    Jfr. Dokumenter Sophie Magd. Hof vedr. 1744—71. Partk. — Rigsark.
18. Extraordinaire Relationer. 1744. Danske Saml. 2. R. IV. S. 313, 314.
19. Slotsregnsk. Rev. Regnsk. (Rtk.) Sophienberg Slots Inventarieregnsk. 1748—76. — Rigsark.
20. Chr. Elling: Slotte og Herregaarde i Barok og Rokoko. Kbh. 1928. S. 23.
21. Ramdohr: Studien I. Hannover 1792. S. 246. Omtaler bl. a. her en udmærket Kopi af Paolo Veronese.
22. Danske Vtr. II. S. 76.
23. Jfr. Fr. Weilbach: Architekten Lauritz Thurah. 1925. S. 98.
24. Kall Fol. 48. II § 14. — Kgl. Bibl.
25. Slotsregnsk. Bev. Regnsk. Hørsholm Slots Inventarie Regnskab og Material Regnsk. 1741—69. (Rtk.) — Rigsark.
    De fleste af disse Malerier hang tidligere i det kgl. Konseilgemak paa Hirschholm, men blev i Aaret 1746 bragt til Sophienberg og der anbragt i Galleriet Litr. H. — Rigsark.
26. Kall Fol. 48. II. — Kgl. Bibl.
27. do. § 8. Kgl. Bibl.
28. Ptk. Dokumenter Sophie Magdalenes Hof vedr. 1744—71. Rigsark.
    Rtk. Slotsregnsk. Inventarieregnsk. 1770—71. — Rigsark. Birkerød Kirkebog. Landsark.

29. Extraord. Relationer 1749.
30. Matrosernes Tog til Hirsch. er skildret af J. K. Høst: J. F. Struensee und seine Ministerium. II. S. 89 f. f.
31. Adresseavisen 1779. Nr. 114. Luxdorphs Dagbøger II. S. 109.
32. Rtk. Sjæl. Rtskr. Ktr. Diverse. Breve, Dokumenter og Akter vedr. kgl. Slotte, Ejendomme og Gods i Sjæl. 1680—1842. III. — Rigsark. Hist. Medd. om Kbhvn 4. Bd. S. 581. C. Christensen: Hørsh. Hist. S. 259.
33. L. Bobé: Efterladte Papirer. 6. Bd. S. 537. Personalhist. Tidsskr. 4. R. IV. S. 136.
34. T. Becker: Orion, 4. Bd. S. 294.
35. Nyeste Skilderi af Kbh. 1809. Sp. 700. 1810. Sp. 1529. C. Christensen: Hørsh. Hist. S. 259, LXXII. — Danske Magasin 7. R. I. S. 81. Oberst A. Falkenskjold f. 1744, død 15/5 1819. Gift m. Elisabeth Sehested, f. 1/10 1751, død 28/8 1843.
36. C. Christensen: Hørsh. Hist. 260.
37. Hørsholm Avis 20/6 1885. 1890 flyttedes Rekreationshjemmet til »Søvang« ved Sletten.
38. Julius Clausen: P. E. Lange-Müller. Kbhvn. 1938. S. 90 f. samt Oplysninger givet af Fru Lange-Müller, Sophienberg.

EN FOLKLORISTISK BEMÆRKNING TIL FRU HEIBERGS ERINDRINGER

Af AUGUST F. SCHMIDT

Vist uden at tænke over det er *Johanne Luise Heiberg* kommet til at yde et værdifuldt Bidrag til Oplysning om den gamle danske Almues Psykologi saavel som til dens overtroiske Forestillinger i den mesterlige Skildring, hun har givet i sine Minder[1]) af den gamle Ane, som hun kom til at kende i Sommeren 1847. Dette Aar holdt Ægteparret Heiberg nemlig Sommerferie i *Hellebæk Kro*. Paa en af sine mange Spadsereture i den yndige Egn kom Fru Heiberg en Morgenstund ud til et ensomt beliggende Hus ved Bøgholm Sø Vest for Hammermølle Skov. Huset, der endnu eksisterer under Navnet »Gamle Anes Hus« eller »Skomagerhuset«, beboedes i 1847, saavidt det kan oplyses, af *Anne Sophie Olsen* (64 Aar) og hendes Mand, der altid var ude paa Arbejde, saa Fru Heiberg, hver Gang hun kom der, kun fandt den gamle Ane hjemme. Foruden at give en Fremstilling af den ensomme Kvindes Liv og Kaar faar Fru Heiberg Lejlighed til at berette væsentlige Ting om hendes Syn paa den Verden, der omgav hende. Ane ansaa Verden for fyldt af Troldtøj, det Skarnstøj, der en Dag, Fru Heiberg var der, havde stjaalet hendes Naal. Og saa fortalte Ane videre, hvorledes Trolde engang søgte af forbytte det Barn, hun skulde passe. Hun fik dog Barnet reddet, satte en Stoppenaal tværs i Sengeomhænget,

[1]) Johanne Luise Heiberg: Et Liv genoplevet i Erindringen (4. reviderede Udgave ved *Aage Friis*), Bind II (1944), 151—65, 171—72. Kommentar i Bind IV (1944), 364—65.

og saa blev der Fred. Hun nævnte videre, at Troldtøj stadigvæk huserede, men paa Grund af Kristendommens Komme havde de mindre Magt, idet Børn efter at være blevet døbt og konfirmeret var temmelig godt garderet mod de underjordiskes Efterstræbelser. Den britiske Gesandt, Sir Henry Wynns Søn, Grenville Wynn, en dværgagtig Gestalt med Hoved af overnaturlig Størrelse, havde Ane set færdes i Egnen om Hellebækgaard. Baade hun og den øvrige Befolkning ansaa ham for forbyttet.

Ane forklarede ogsaa, at man ikke maatte staa under et Egetræ i Tordenvejr; thi saadan et Træ søgte Troldene til, da Lynet vanskeligt slaar ned i denne Træart. Anes Søn havde i Uvejr med Lyn og Torden set flere Trolde i det Egetræs tykke Krone, hvorunder han stod[1]). Troldene var mere bange i Tordenvejr end kristne Mennesker.

Det var altsaa ikke for Tordenvejrets Skyld, men for Troldenes Skyld, man skulde holde sig borte fra Egetræernes Læ.

Det er let nok nu at meddele en Kommentar til Anes Fortællinger til Fru Heiberg, ikke mindst, da man i *Anders Uhrskovs* Bøger med folkloristisk Stof fra Nordsjælland finder Sagn- og Folketrosoptegnelser, der ret nøje svarer til, hvad Fru Heiberg har nedskrevet af det, den ensomme Almuekvinde i Skovhuset ved Hellebæk fortalte hende om de usynlige Magter, hun — og Samtidens Almue i Almindelighed — troede paa. Ane var fra *Endrup* i Asminderød Sogn, en lille Landsby Nord for Fredensborg. Fra Asminderød Sogn har Uhrskov saaledes Sagnoptegnelser om Trolde og Dværge[2]), og fra *Hornbæk-Hellebæk* Sogn har han et Sagn om en Troldkvinde, der spandt paa Guldrok[3]). Fra *Saunte* ved Tikøb har Uhrskov et Sagn om et Barn, der blev forbyttet, fordi der ikke var lagt Staal ved det. Barnet, Foræl-

[1]) Troen paa, at Ege er fulde af Trolde i Tordenvejr, synes der ikke at være optegnet yderligere Oplysninger om, saa vi staar her over for en Trosforestilling af speciel Interesse.

[2]) Anders Uhrskov: Folkesagn (1922), 36—38.

[3]) Samme Sted, 24.

drene fik i Stedet for deres eget, var en Mandsling med et gammeldags rynket Ansigt[1]). Fra *Solrød* (Køgeegnen) har Uhrskov ligeledes et Skiftingsagn[2]). I det hele taget var Sagn om forbyttede Børn naturligvis uhyre udbredte. De var jo Almuens Forklaring paa Dværge, Idioter o. s. v., saa det var en almindelig Tankegang, den gamle Ane gav Udtryk for i sin Fortællen til Fru Heiberg om Bytninger, saaledes som man i Hellebækegnen o. 1847 mente at have en saadan for Øje i Grenville Wynn[3]). Troldes Skræk for Torden var ogsaa kendt i gamle Tider. I Nordsjælland mente man, at Thor forfulgte dem med Torden og Lynild. En Troldkvinde, der var i Færd med at samle Aks, blev overrasket af Lynet og dræbt, meddeles fra *Ferslev-Vellerup*-Egnen[4]), saa hun har ikke naaet at søge Skjul i et Egetræs Krone.

Ved at sammenligne Anes Oplysninger om Troldtøjet til Fru Heiberg i 1847 med de nordsjællandske Optegnelser fra Tiden o. 1920 vedrørende tilsvarende Sagn- og Trosforestillinger, maa man egentlig forbavses over, saa godt den gamle Folkeoverlevering har bevaret sig ned til vor Tid, selv i en Egn, der i ingen Henseende kan kaldes afsides. Dog, det Slægtled, der er kommet til efter Uhrskovs Meddeler, kender næppe synderligt til den gamle Folkedigtning og Folketro gennem direkte mundtlig Overlevering. Folketraditionen véd Landbefolkningen nu bedst Besked med gennem Folkemindesamlernes Bøger.

Fru Heiberg saa i gamle Ane Konen fra »Elverhøj« lyslevende for sig. Ane lagde i sine Fortællinger den stærkeste Overtro paa underjordiske Væsener for Dagen. Hun tiltroede dem at øve direkte Indflydelse paa Menneskenes Skæbne, og

[1]) Anders Uhrskov: Sagn og Tro (1923), 160.

[2]) Samme: Sjællandske Sagn (1932), 38—39.

[3]) En videnskabelig Redegørelse for Skiftingetroen og Staal som Afværgekraft er givet af J. S. Møller i Værket: Moder og Barn (1939), 228—67.

[4]) A. Uhrskov: Sagn og Tro (1923), 158—59. Jfr. Joachim Junge: Den nordsjællandske Landalmues Karakter (H. Ellekildes Udg. 1915), 223—25, 238.

hun gjorde med sin Tale et stærkt Indtryk paa Fru Heiberg, der — som Hovedparten af sin Samtids bedst oplyste Befolkning — naturligvis heller ikke var fri for at være en Smule overtroisk. Saaledes hændte det en Dag, hun var blevet særlig stærkt optaget af Anes Beretninger, at hun paa Hjemturen gennem Skoven hele Tiden syntes at se nogen kigge frem bag Træstammerne; hun mente at høre Skridt, saa stirrende Øjne i Skovmørket, — og det var først, da hun var ude af Skoven, hun følte sig helt befriet for den ængstelige Fortryllelse, der havde bemægtiget sig hende efter Indtrykket af den overtroiske Kvindes Snak.

Følelsen af Uhygge og begyndende Indledning til panisk Skræk, som Fru Heiberg oplevede i Skoven ved Hellebæk en Sommermorgen i 1847, bunder i noget ældgammelt, idet hun oplever og betages af den samme Naturstemning, som alle hedenske Religioner hviler paa: det overvældende Naturindtryk, Følelsen af at staa overfor vældige Magter, der bøjer Menneskelivet under sig eller tvinger os til en Kamp om Herredømmet. Disse Magter personificerede de første barnlige Mennesker i deres Guder (Gamle Ane i Troldtøj). Skræk for Naturen er en Stemning, der endnu i vore Dage kan gribe selv reflekterende og lærde Folk. Professor *Julius Paludan* skildrer i sin Bog: Mellem Semestrene (1910), 137 ff. en saadan Oplevelse i *Nærødalen* i Norge, hvor den mægtige og ensomme Natur gjorde et overvældende Indtryk paa ham. Det er stadig saaledes, at de enkelte, vældige Naturfænomener kan øve en meget stærk Indflydelse paa Sindene, mest naturligvis hos barnlige, uudviklede Mennesker, hvor Fantasien i givne Situationer let tager Magten, — og derfor lader Overtroen sig i Almindelighed meget svært udrydde. Fru Heiberg og Jul. Paludan giver hver især gode Eksempler paa, at der ogsaa i deres Sind var Rester af den tilbage. — Og hvordan skulde saa en ensomt boende, uoplyst Almuekvinde kunne undgaa helt at være behersket af overtroiske Anskuelser. — Det var hos Folk af den gamle Anes

Type, de tidligere Slægtleds flittige Folkemindesamlere gjorde deres bedste Fangster. Utallige Oplysninger i saa Henseende giver *Evald Tang Kristensens* »Minder og Oplevelser« I—IV (1923—27).

Da Johanne Luise Heibergs Skildring af hele Sceneriet i Huset ved Bøgholm Sø er saa korrekt og folkepsykologisk set saa værdifuld, tør det anses for berettiget at fremdrage den og forsyne den med en folkloristisk Kommentar, der kan tjene som et Supplement til de udførlige Oplysninger, der findes i fjerde Bind af Professor *Aage Friis'* prægtige Udgave af den berømte Skuespillerindes Erindringer.

PETER PETERSEN FYHN

Birkeskriver i Hørsholm fra 1774—1807

En Skildring af en Retsbetjents Kaar, som de kunde forme sig i ældre Tider, samt af hans Families sørgelige Endeligt

Af HANS FYHN

Under Samling af Optegnelser til Udarbejdelse af Stamtavler over flere af hinanden uafhængige Slægter Fyhn, forekommende i Danmark og Norge, modtog jeg 1937 fra Højesteretsadvokat Erling Fyhn i Oslo Oplysning om Peter Fyhns Fødsel og om den for ham ved Faderens Død indsatte Kurator samt, at han ved Skiftet efter Moderen 1777 og efter Søsteren 1781 betegnedes som »Birkedommer i Danmark«. Vedrørende hans juridiske Eksamen og Ansættelser, indtil han gik op til denne, er Oplysninger herom indhentet fra Norsk slægtshistorisk Tidsskrift: Examinati juris 1736—1814 ved H. Ostermann, og endelig — Fr. Olsens Kirkebogsuddrag: Mindre københavnske Menigheders Kirkebøger, L. Ark. Sj., hvori jeg fandt, hvor og hvornaar Birkeskriverens Søn Christian var død, hvilket ledte mig paa Sporet af hans sørgelige Skæbne.

Det øvrige Materiale er indsamlet i Rigsarkivet og Landsarkivet f. Sjælland og for en enkelt Oplysnings Vedkommende i Raadstue Ark. i Kbh., da man hidtil intet har vidst om Birkeskriver Fyhn, efter at han bosatte sig i Danmark. Den besynderlige, men for Arbejdet meget interessante Supplik fra Birkeskriverens Enke til Overhofmarskallatet har været et særdeles godt og værdifuldt Bidrag til Optegnelserne.

Hvorledes Datteren Barbara Marie (Arensberg) Fyhn har været, faar man ingen direkte Oplysning om, men naar Moderen i sin Supplik omtaler sine voksne Børn som hjælpeløse, saa maa man tro, at baade Datteren og Sønnen, Tingmand Hans Jørgen Fyhn ogsaa har været en Del tilbage.

Birkeskriver *Peter Fyhn* var født paa Molde i Norge 1736, hvor hans Fader, *Peter Andersen Fyhn*, var kgl. Toldkontrollør, og nød en ikke ringe Anseelse her og synes at have spillet en vis Rolle.

I Norge findes to Slægter ved Navn Fyhn.*) Den ene gaar tilbage til Aaret 1656 (til hvilken Forf. hører), den anden kom til Norge med Toldkontrolløren, antagelig 1723, — det Aar, han 26. Maj modtog kgl. Udnævnelse som Visitør paa Romsdalens Led og tillige som Kontrollør at holde Kontrabog. Han var født i Svaneke 1696 som Søn af kgl. Majestæts Byfoged i Svaneke og Herredsfoged i Østerherred paa Bornholm, *Anders Pedersen Fyhn* og Hustru *Johanne Koefoed*, der var en Datter af »Bornholms Befrier«, Kaptajn *Jens Pedersen Koefoed*, der boede paa Maglegaard i Østermarie.

Forinden Toldkontrollør Fyhn bosatte sig i Norge, blev han 1. G. gift med *Maren Hansdatter Langholt*, til hvem han blev viet 3. Juni 1723 i Vor Frelsers Kirke paa Christianshavn, men allerede efter 9 Maaneders Ægteskab døde hun i Barselseng 28 Aar gl. efterladende sig en Datter, og blev 1724 nedsat i Molde Kirke.

Den 18. Oktbr. 1726 giftede Toldkontrolløren sig 2. G. med *Barbara Catharina Andreædatter Arensberg*, og Vielsen foregik i Oberst Storms Hus paa Molde. I dette Ægteskab fødtes 8 Børn, af hvilke den senere Birkeskriver Peter Fyhn var den tredieyngste. Ved Skiftet efter Søsteren *Johanne* 1781 betegnedes han som Hr. Birkedommer Fyhn i Danmark.

Det maa have været omkring 1767, at han kom hertil. I sin Ansøgning 18. Marts 1773 om Birkeskriverembedet i Hørsholm, hvor han blandt flere Ansøgere indstilledes som Nr. 1, anføres: at Peter Fyhn har absolveret Examen juridicum 1761 med bedste Karakter, har været konstitueret til at forrette Sorenskriver- og andre Justits Betjeninger i Norge, saa og i 6 Aar forestaaet Helsingør-Tolder Betjening, samt derfor gjort Rede og Rigtighed, men da han, som var engageret ved Rentekammeret, ved sidste Forandring erholdt sin convenable Emploij, er han nu

*) Personalh. Tidsskr. 11. R. 5. B. 1944, »En Oversigt over Slægter ved Navn Fyhn forekommende i Danmark og Norge« af Hans Fyhn.

uden Brød og har en aldrende Moder med uforsørgede Søskende at underholde.

Denne hans Ansøgning blev bevilget og attesteret af Kongen 3. Febr. 1774 og han forblev i Embedet til sin Død, ialt i 33 Aar. I Sj. aab. Breve benævnes Peter Fyhn som Birkedommer ved Hirschholm Birk efter *Jens Nielsen Krogsgaard.*

Formentlig har det været i Aaret 1773, at Fyhn blev gift, eftersom han den 5. Septbr. s. A. blev indført i Kopulationsprotokollen for Nicolai Sogn i København, men til hvem han blev viet, ser man ikke, da Vielsesprotokollen for Nicolai Kirke mangler indtil 1785. Folketællingslisterne for Hørsholm 1787 oplyser imidlertid, at han var gift med *Hedewig Sørensdatter*, som da var 41 Aar gl. og havde været gift tidligere. Af en senere hen i Artiklen gengivet Supplik faar man at vide, at hun var Enke efter Toldkontrollør Kjerumgaard Lerche i Vestindien.

Indtil langt ind i det attende Aarhundrede var Birkeskrivere saa at sige altid ustuderede Lægfolk, og man skulde derfor synes, at Fyhn, der havde Eksamen med 1. Karakter og gode Anbefalinger for mange Aars Embedstjeneste, fremfor mange maatte være kvalificeret til en Embedsstilling, der kunde give ham betryggende Kaar.

Der gik imidlertid ikke lang Tid, før Birkeskriveren søgte bort fra Hørsholm, da Bestillingen vist ikke var saa lønnende, som han havde tænkt sig, hvorfor han den 30. Decbr. 1776 søgte Regimentsskriver-Tjenesten i Frederiksborg Amt og skriver, efter at have gjort Rede for sine tidligere Tjenester, baade her og i Norge: Min allernaadigste Konge, jeg har forhen ofte, saavel til Deres kgl. Majestæt Selv som til Deres Majestæts Collegier under min Foresattes Øvrigheds sande og alvorlige Bekræftelse allerunderdanigst andraget, hvor umulig jeg af denne Tjeneste kan have den nødtørftige Udkomme, og at jeg daglig maa arbejde med Kummer og savne det højst fornødne for mig og [min] liden Familie — — —. Hans Ansøgning blev imidlertid ikke taget til Følge, og af senere Ansøgninger om Embe-

der indenfor Toldvæsenet i Helsingør, Dragør (Strand) og Aarhus, fremhæver han stadig, hvor umuligt det er for ham at kunne leve af det allernaadigst forundte Birkeskriverembede paa Hirschholm Amt, uden at savne det allernødvendigste til Livets Ophold.

Det har maaske ikke været uden Grund, at Fyhn har klaget over sine Kaar, da, som han skriver: en Tjeneste som Birkeskriver ved Hirschholm Amt er af den Beskaffenhed, at det fornødneste Udkomme maa komme efter Sportelreglementet, da Lønnen er saa liden. Efter at Hofholdningen paa Hirschholm Slot ved Dronning Caroline Mathildes Fald 1772 ophørte, er Sportelindtægterne sikkert gaaet meget tilbage, — en Indtægt, der uden Tvivl udgjorde den væsentligste Post af hans Indkomst.

Da hans gentagne Ansøgninger om et bedre Embede ikke bar Frugt, søgte han anden Udvej for at forøge sine Indtægter, hvilket man ser af Folketællingslisterne 1801, idet man her finder ham opført som Birkedommer og Dreijer, medens hans Hustru har en Pottemagerhandel. Som Medhjælper har de en gift Pottemagersvend ved Navn *Jens Wiberg* boende i Huset. At en Birkedommer (-skriver) tillige maatte dreje Potter og Krukker for at eksistere, ser i vor Tid mærkeligt ud, naar man betænker, at Bestillingen som Birkeskriver dengang var et selvstændigt Embede.

Ved Birkeskriver Fyhns Død 1807 anmeldte Fuldmægtig Kok den 26. Aug. »at hans Principal igaar ved Døden er afgaaet og at Enken, Hedewig Sørensdatter Fyhn iflg. kgl. Bevilling af 6. Septbr. 1806 bliver siddende i uskiftet Bo med Fællesbørnene, 3 Sønner og en Datter«. De forblev alle ugifte og boede i Forældrenes Hus indtil deres Død. Datteren døde 14. Febr. 1819, 30 Aar gl. I Ægteskabet havde desuden været en Søn og Datter, der begge døde som smaa.

Ingen af Birkeskriverens Sønner synes at have faaet nogen egentlig Uddannelse, hvilket kan se mærkeligt ud, naar man be-

tænker, at baade hans Fader og Bedstefader var kgl. Embedsmænd.

Dette Forhold skyldes sikkert, at Børnene var svagt begavede, særlig de to yngste Sønner, af hvilke den ene tilmed var Invalid og sindssyg, og maaske har det været den egentlige Aarsag til, at Birkeskriveren har etableret et Pottemagerværksted for paa denne Maade at sikre sine Børn et Levebrød, der var afpasset for deres Evner. Man ser da ogsaa, at hans Enke og Børn drev Forretningen videre i mange Aar.

Der hviler i det hele taget et tragisk Skær over Birkeskriver Peter Fyhns Hjem og hans Familie, og særlig som det formede sig paa de senere Aar, ikke mindst ved Sønnen Christians sørgelige Endeligt. Saafremt man tør formode, at de ved Børnenes Daab indskrevne Faddere har hørt til Birkeskriverens Omgangskreds, faar man det Indtryk, at Fyhn har været en agtet og velset Mand ligesom hans Fader, Toldkontrolløren paa Molde. Af Faddere kan nævnes: Købmand *Lund* fra Helsingør, Købmand *Holm* og Skovrider *Müller* fra Hørsholm, Monsr. *Valeur* fra Neble, Prokurator *Jacobsen* fra København, Kaptajn *Soelberg* af Ringsted og flere andre.

At Birkeskriver Fyhns økonomiske Kaar har været saa slette som han gav Udtryk for i sine Ansøgninger, har vel haft sin Rigtighed, men de synes dog at være forbedrede med Aarene, eftersom Gaarden, han beboede og hvori Familien havde deres Pottemagerværksted, var hans egen, og den efterlod han sig vistnok ubehæftet, og saa sent som ved Skiftet efter hans Enke ser man, at Indboet endnu var ganske respektabelt.

Som tidligere berørt vidste man kun fra Folketællingslisterne, hvem Birkeskriveren var blevet gift med, men i en Supplik til Overhofmarskal Hauch 16. Juli 1823 giver hans Enke en detailleret og meget dramatisk Skildring af sine Forhold, og den har været et godt Bidrag til Oplysning om hendes Liv og tidligere Ægteskab. Fraset Supplikkens svulstige Form, der hørte Tiden til, er den noget ubehjælpsom affattet, og man faar det

Indtryk, at hun har været noget overspændt, men meget energisk. Den er skrevet af hende selv, med en smuk Haand, trods hendes høje Alder, og lyder: Eders Exellence, Tilgiv naadigst, at en graahaaret Enke underdanigst nærmer sig som den, hvis Ægtefæller vare troe kongelige Embedsmænd udi tilsammen 55 Aar, og som har aflagt rigtigt Regnskab. Men da en Tjeneste som Birkeskriver ved Hirschholm Birk er af den Beskaffenhed, at det fornødneste udkomme maa komme efter Sportelreglementet, da er Lønnen saa liden og saaledes Enkepensionen liden, især for en 89 aarig Enke, (efter Folketællingslisterne skal hun nu kun være mellem 76 og 77 Aar, hvilket ogsaa er i Overensstemmelse med Dødstilførslen), der prøver Sygeleje og har en vanfør og en med Slag-Tilfælde beladt Søn at underholde, og Gud velsigne den Allernaadigste Konge og faa værdige mig Naade, og i Betragtning heraf forundte mig undertiden et Gratiale, afi min Skjæbne har rigtig været tung. Først indtraadte jeg i Ægteskab med Kjerumgaard Lerche, Controllør og Vejermaaler, Taxadeur og Toldbetjent paa Vestin[dien], foruden forhen ved Toldvæsenet paa St. Thomas, ialt 7 Aar, hvorefter han ved Døden afgik. Den store Vulkan [Orkan] udbrød og tog mit spæde Barn ved Oversvømmelsen [udaf] mine Arme, og min Helbred, idet Flintestenene maatte udskæres af mit Legeme, og min eij ubetydelige Formue. Jeg erholdt eij en Pension, men ernærede mig ved egen Ære [og] anstrengende Flid, indtil jeg efter 5 Aars Forløb indtraadte i Egteskab med Peter Fyhn, Birkeskriver ved Hirschholm Birk, forhen constitueret Sorenskriver i Bergens Stift, samt efter dette ved Toldvæsenet i Helsingør, ialt 48 Aar, hvorefter han ved Døden afgik, og efterlod mig med hielpeløse Børn.*) Desaarsag [er] jeg uformuende, og det Sted hvoraf jeg har Tag over Hovedet og intet videre, er yderst trængende til Reparation, saa at endog Skorstenen, snart det vigtigste, nægter mit graa Hoved Nattero. Da Kirken nu er opbygget her, og saaledes ingen flere af Slottets Sten dertil er

*) Den ældste Son var dengang 31 og Datteren 19 Aar!

fornøden, og der er et muret Hul tilbage ved Slotshaugen lige ved Degneboligen, saa vover jeg underdanigst at anholde om at forundes, at borttage Stenene, hvorved bemeldte Hul er muret, mod at jeg erlægger en taalelig Betaling, da det tillige vil koste mig noget at lade nedbryde og hjemføre disse.

Den Almægtige velsigne og bevare Deres Exellence med høiie Familie, der ønskes af mig her paa Gravens Rand, og Himlen belønne Dem, naar jeg er i Evigheden.

Birkeskriverens Enke, Hedewig Sørensdatter Fyhn døde 1. Juli 1825, 78 Aar gl., og den 2. Juli mødte de 3 Sønner for Skifteforvalteren og efter den afholdte Registrering og Vurderingsforretning blev Boets Løsøre og Effecter vurderet til 169 Rdl. 4 Sk., foruden Gælden, 200 Rigsdaler, der hvilede paa Stervboets Ejendom. Den ældste Søn, Hans Jørgen Fyhn forklarede, at hans afdøde Moder i 11. Juni Termin 1810 havde faaet et Laan paa 800 Rdl. D. C. af Enkefrue Thomsen i Kjøbenhavn, der senere ved Døden er afgaaet.

Den ovenfor nævnte Gæld anføres at være omskreven til 360 Rdl. Sølv, Stervboets faste Ejendom i Hirschholm blev under en den 12. Maj 1826 afholdt Taxationsforretning vurderet til 1025 Rdl..

Den ældste af Sønnerne, *Hans Jørgen Lerche Fyhn*, der blev døbt 13. August 1776, døde 17. December 1828. Han nævnes paa sine senere Aar som Tingmand i Hørsholm. Han efterlod sig en Datter, *Frederikke Fyhn*, der 20 Aar gl. blev gift 11. Juli 1828 med en Kleinsmedesvend *Peter Møller* i Hørsholm, som ved en sørgelig Hændelse, der senere skal omtales, afgik ved Døden 17. September 1830. I deres Ægteskab var der en Søn, der var født 19. April 1830. Frederikke Fyhn er sikkert opvokset i Faderens Hjem, eftersom hun bærer dennes Navn og blev konfirmeret i Hørsholm, og nævnes flere Gange i Kirkebøgerne, indskrevet til Alters som Jomfru Fyhn.

Ove Peter Fyhn som var den næstældste Søn, fødtes 12. December 1778 og døde 20. November 1828. Ved hans Død an-

meldte Broderen, Tingmand Hans Jørgen Fyhn 20. November for Skifteforvalteren, »at Anmelderen og endnu en myndig og tilstedeværende Broder selv ville skifte og dele den Afdødes Efterladenskaber imellem sig«.

Ved Moderens Død 1825 tilkendegav hans to myndige Brødre overfor Skifteforvalteren, »at deres Broder Ove Peter Fyhn, 44 Aar gl. (skal være 46 Aar) er, som almindelig bekendt, sinds-svag og i den Tilstand, at han ikke kan være sin egen Værge, hvorfor de ønskede, at han som umyndig af anførte Aarsag maatte beskikkes en Værge, hvorhos de ytrede, at de helst ville i Forening beholde deres afdøde Moders Gaard heri Hirschholm, der alene er behæftet med ca. 200 Rbd., og hendes efterladte Indboe, paa hvilken Maade de formente bedst at kunne komme bemeldte deres svage Broder til Hjælp, som desuden paa Grund af hans sinds- og legems Svagheder allernaadigst er tilstaaet en Pension 60 Rdl. Sølv aarlig, den hans afdøde Moder nød af Hs. Majestæts Chatolkasse«. Ove Peter Fyhn, hvem det var blevet betydet, hvad hans Brødre ham angaaende havde tilkendegivet, fandt intet derved at erindre og ønskede, at Brygger Hans Larsen her i Byen maatte beskikkes ham til Værge. Den umyndige Søns Arvepart blev herefter staaende i Gaarden, for hvilken han skulde nyde fri Seng og Værelse, Klæder og Bespisning, saa længe han levede.

Christian Schiødt Fyhn var den yngste af de efterlevende Sønner og fødtes 8. September 1780. I Henhold til efterfølgende Sag skal han 1830 »i det sidste Aartid have levet i naturligt Ægteskab*) med *Sidse Hansdatter*«.

Som den længstlevende af Birkeskriverens Børn beholdt han Ejendommen i Hørsholm og Indboet efter sine Brødres Død. Desværre fik Christian Fyhn et beklageligt Endeligt, idet han 4. December 1830 blev dømt fra Livet for begaaet Drab paa ovennævnte Kleinsmedesvend Peter Møller, der boede i hans Ejendom og var gift med Broderdatteren Frederikke. Grun-

*) Ikke lovformeligt Ægteskab.

det paa hans Utilregnelighed maa denne Dom være bleven formildet, eftersom han blev indsat i »Børnehuset og Christianshavns Straffeanstalt paa kgl. Naade«, hvor han døde 5. August 1835.

Om denne sørgelige Hændelse, der gik for sig 17. September 1830, forholder det sig i Hovedsagen saaledes: Fyhn forlangte nogle Papirer af Møller, der maa antages at have indeholdt dennes Tilstaaelse om at være Fyhn Penge skyldig, og som han havde Møller mistænkt for at have udtaget af hans Kuffert. Møller nægtede at have taget disse Papirer, og i Anledning heraf opstod der imellem dem et stærkt Skænderi. Under dette og et derpaa følgende Slagsmaal skal Møller have givet Fyhn et haardt Slag over det ene Øje, Møllers Hustru, Broderdatteren, som var tilstede, vilde være sin Mand behjælpelig under Slagsmaalet og gav Fyhn nogle Slag med en Tøffel paa den ene Skulder. Paa Grund heraf vendte han sig omkring, som om det var hans Hensigt at forfølge hende, da hun vilde løbe ud af Stuen, og greb i det samme en »Tullekniv«, der laa paa en Bænk, og stødte den i Brystet paa Møller over Skulderen paa Sidse Hansdatter, der havde stillet sig imellem for at holde dem fra hinanden. Møller gik derefter langsomt ud af Stuen med Haanden for Brystet og faldt om i Gaarden, hvor han øjeblikkelig døde.

Fyhn skulde i længere Tid have været forfalden til Drik, og naar han var beskænket, var han tilbøjelig til Klammeri og havde ofte i saadan Tilstand været i Uenighed med Møller, med hvem han ellers levede i god Forstaaelse. Iflg. en Lægeattest var Fyhn nervesvækket og behøvede ikke noget stort Kvantum Spiritus for at blive beruset, og Dagen og Natten før den sørgelige Begivenhed skete, havde han foretaget Handlinger og brugt Udtryk, som kunde tyde paa Sindsforvirring.

Hans her nævnte Tilstand maa være en Undskyldning for den ubesindige Handling, tilmed da han stod over for en rask og langt yngre Mand, som endog var den, der først havde tildelt den ældre og svageligere et alvorligt Slag.

I Domsprotokollen fremføres, at Fyhn ikke tidligere havde begaaet noget ulovligt, men altid vist god Opførsel. Han levede af den Leje, Huset indbragte, men havde ellers ingen Beskæftigelse og intet lært, udover at han i 2½ Aar havde været i Klædekræmmerlære, men derefter opholdt sig hos sine Forældre indtil disses Død, (hvor han rimeligvis har været dem behjælpelig i Pottemageriet).

Paa Hørsholm Amtstue blev 31. December 1831 afholdt en Samling i Boet, ligeledes 16. Juli og 2. August 1832 med paafølgende Repartition, hvorunder Skifteforvalteren bemærkede, at Boets faste Ejendom, Gaarden i Hørsholm, er ved en offentlig Auktion d. 11. Juli 1831 bortsolgt for 721 Rbd. 84 Sk. og Renter 24 Rbd. 72 Sk. og Løsøre Auktionen 2. Juni 1831 111 Rbd. 18 Sk., ialt 857 Rbd. 18 Sk.

Som Tilsynsværge var tilstede Hans Larsen af Hørsholm.

I Kirkebogen ser man, at Christian Fyhn sammen med Smedesvend Peter Møller og hans Kone var til Alters 26. Juli 1829 i Hørsholm Kirke, hvilket har været Aaret før den sørgelige Begivenhed indtraf.

HAVREHOLM PAPIRMØLLE

OMKRING MIDTEN AF 19. AARHUNDREDE

Af BENDT FRIIS

I Frederiksborg Amts historiske Samfunds Aarbog for 1945 gives (af Lektor, cand. merc. *Ejler Alkjær*) en Fremstilling af Havreholm Papirmølles Historie. Da denne Fremstilling i overvejende Grad støtter sig til sekundære Kilder, er den paa visse Punkter blevet unøjagtig. Tilfældet giver Anledning til at gøre opmærksom paa de rige, aldeles nøjagtige Kilder, som til Overflod findes paa Dommerkontorerne, paa Landsarkiverne og paa Rigsarkivet, og som meget ofte klart og hurtigt besvarer Spørgsmaal, der ellers kan drøftes i een Uendelighed. Disse Kilder er i første Række Realregistrene, Skøde- og Panteprotokollerne, Skifteregistreringsprotokollerne, Auktionsprotokollerne samt Folketællingslisterne.

* * *

Hvad for det første Havreholm Papirmølles Grundlæggelse angaar, meddeles det i den givne Fremstilling, at den fandt Sted 1837. (Aarbogen S. 36.) Det anføres dog, at »i Perioder syntes Papirfabrikationen i Havreholm at have været stærkt indskrænket, til Tider endog helt at være gaaet i Staa« (S. 37); tillige (samme Forfatters Skrift »Havreholm« 1944, S. 17 f.), »at Fabrikken ikke er medtaget i den officielle Opgørelse over den danske Industriproduktion, som foretoges for Aaret 1837 (offentliggjort i 1842)«.

Det faktiske Forhold er, at Papirmøllen i Havreholm først grundlagdes i 1842.

En udførlig militær Beskrivelse af Terrainet fra 1831, forfattet af I. E. v. Holch (utrykt; Geod. Inst.) betegner den tidligere Bore- og Slibemølle i Havreholm som »aldeeles nedlagt«; hvilket forøvrigt kan virke vemodigt paa den, der har fulgt dens tidligere Historie i de gulnede Papirer fra den Schimmelmann'ske Geværfabrik i Hellebæk (Rigsarkivet). Saa sent som op mod Aarhundredskiftet havde efter Møllens Udvidelse 1781 (Rentekammerets Skr. 15/11 1786) tunge Vogne med Firspand kørt Skydevaaben op til Slibning paa Havreholm Mølle, før de spredtes ud over de danske Garnisoner. Først 1817 nedlagdes Møllen paa Grund af Brøstfældighed og paa Grund af Vandtilførselens Svigten. En udførlig Betænkning af 1836 om Muligheden for Møllens Genetablering, afgivet af Administrationen for det Schimmelmannske Fideicommis til det kongelige Rentekammer (Rigsarkivet), udtaler bl. a., at » ... af denne Aarsag kan slet ikke mere være Talen om Havreholms Reparation ..., men derimod maa alt, hvad der bruges til Værket ... nyt anskaffes og produceres.« Etableringen af en ny Mølle anslaaes i et udførligt Udkast at ville koste 8545 Rigsdaler 63 Sk., hvorfor en Nyopførelse da ogsaa opgives. Det maa allerede paa denne Baggrund forekomme usandsynligt, at den nylig fallerede P. Chr. Deichmann Aaret efter, 1837, skulde have givet sig i Lag med denne Opgave.

Hertil kommer nu, at Deichmann saa sent som i 1840 indsender ikke mindre end 3 Ansøgninger paa Rad til Rentekammeret om at maatte leje en mindre Mølle paa Esrom-Kanten, tilhørende Hans Majestæts Kasse. Havde han paa dette Tidspunkt haft Havreholm Mølle i Gang, og endda uden »at have Fremgang«, er det ikke troligt, at han skulde forsøge at udvide. Ansøgningerne, der iøvrigt afslaas, viser da ogsaa Deichmann som en Person med saare beskedne Ambitioner; saafremt den Mølle, han søger om, skal bruges til Opskæring af Brænde fra de kgl.

Skove, vil Deichmann meget gerne udpeges til at lede dette lille Savværk!

Endelig kan anføres det uholdbare i, at Deichmann i 1837, da han anlægger Papirfabrikken ved Brønsholmsdal, samtidig skulde have anlagt en Papirfabrik ved Havreholm.

Som allerede nævnt: Havreholm Papirmølle etableres først i 1842. I 1840 er Deichmanns Mølle ved Brønsholmsdal brændt ned, og i denne Anledning er det, vi ser ham sende de 3 Ansøgninger til Rentekammeret; hans Fabrik er blevet hjemløs. Da Rentekammeret afslaar, indleder han næste Aar Forhandlinger med Geværfabrikken i Hellebæk og har her mere Held med sig. Den 28. Okt. 1841 undertegnes Kontrakten om Leje af Havreholm, foreløbig for 5 Aar frem i Tiden.

Med stor Tydelighed viser denne Kontrakt, der Ord til andet staar at læse i Hellebæk Birks Skøde- og Panteprotokol (Landsarkivet; jfr. tillige sammest. Hellebæk Birks Justits- og Politie Protocol 1776 f. f.), at Deichmann ikke tidligere kan have grundlagt sin Mølle der:

»Leiekontrakt om Huset og tilhørende Eiendom, hvori et Vandløb ved Havreholm, hvorunder ikke er indbegreben den Holdedam, som er bortforpagtet til Fordeel for Fattigvæsenet til Pleielt Bønder, men kun det Grundstykke, som Fideicommisset eier omkring Dammen og paa begge Bredderne af Bagvandsløbet ned ad Havreholm efter, oprettet under følgende Vilkaar mellem Hr. Mentzdorff, Administrator for det grevelige Schimmelmannske Fideicommis paa den ene Side og P. Chr. Deichmann, Borger og Urtekræmmer, Chocolade-, Farver- samt Papirfabrikant, Kjøbenhavn paa den anden Side.

1) Leien begynder den 1ste Mai 1842 og Leieren P. C. D. modtager det ved Havreholm beliggende Huus med Grundstykket og Vandløbet i den Tilstand, det da befindes, det tillades imidlertid Leieren fra Dags Dato uden Leieafgift fra nu til 1ste Mai at henflytte og henlægge paa det Huuset tilhørende Grundstykke de Bygningsmaterialier, han vil anvende for sin Plan, saavelsom at afbenytte den nu ubeboede Huuslejlighed til Gjemmested for saadanne Gjenstande der ei kunne være under fri Himmel.

2) Contracten sluttes paa 5, er fem Aar, uopsigelig fra begge Sider ....

3) I aarlig Leie .... 60, siger tresindstyve Rigsbankdaler, hvert Halvaar med 30 Rbd., første Gang ultimo Okt. 1842 for det forløbne halve Aar.

4) Som Sikkerhed betaler Leieren ved Contractens Slutning et Aars Leie, som liquideres i det sidste Aars Leieafgift og stiller desforuden sit Indbo og hvad han af Bygninger opfører i Caution.

5) Alle Reparationer ved Huset og Dæmningen, kort over den hele Eiendom, er Fideicommisset aldeles uvedkommende ....

6) Jeg P. C. D. forpligter mig at aflevere Huuset med de nuværende Beboelseslejligheder i ligesaa beboelig Stand, som de nu ere i, naar jeg fratræder, men dersom jeg uden at beskadige det nuliggende Muursteensgulv, lægger Bræddegulv, maa det være mig tilladt ogsaa at medtage disse .... *Hellebæk*, den 28. Oktober 1841.«

— At man i den givne Fremstilling har kunnet anføre 1837 som Papirfabrikkens Grundlæggelsesaar, skyldes formentlig, at Camillus Nyrop angiver dette Aarstal. For Nyrop volder det lidt Hovedbrud, at der ikke for Havreholm saaledes som for Brønsholmsdal i 1837 findes nogen Bevilling i Bevillingsprotokollen (Kommerce Kollegiet, Industrie og Fabrikationsfagets Protokol for Privilegier 1833—1838, Rigsarkivet), skønt altsaa begge Virksomheder efter hans Opfattelse skulde være grundlagt 1837; men ogsaa denne lille Detaille skulde have vist ham bort fra 1837 som Grundlæggelsesaar. Nyrop har selv igen skrevet af efter *sin* Hjemmelsmand, men skrevet galt af. Hans Hjemmelsmand er H. P. Selmer: Nekrologiske Samlinger I, Kbhvn. 1848, hvor der S. 225 om P. Chr. Deichmann bl. a. staar at læse: » ... havde nogle mindre Fabrikker for Papir og Kartoffelstivelse, som han begyndte dels ved Brønsholmsdal ved Hirschholm (begyndt 1837, afbrændt 1840), dels ved Havreholm ... «; dette er jo ganske korrekt; men Tilfældet viser den Fare, selv Afskrivning rummer, foruden den Autoritet, det trykte Ord har tiltaget sig.

* * *

At Deichmanns Virksomhed paa Havreholm ikke er medtaget i den officielle Industri-Fortegnelse for 1837 (offentliggjort 1842), har nu fundet sin selvfølgelige Forklaring. Det samme gælder det manglende 1837-Privilegium, saavelsom Antagelsen af, at Virksomheden i Perioder var helt indstillet. Men yder-

ligere gælder det, at Nyrops Formodninger om, at Culmsee'erne skulde have overtaget Virksomheden i 1840, naturligvis helt maa opgives, naar den først er grundlagt 1842.

De udførlige Overvejelser (Aarbog 1945, S. 38 f. n.), om hvorvidt og hvornaar Culmsee'erne har faaet Rettigheder over Møllen, kan iøvrigt undlades, idet det her som næsten altid gælder, at man ved at slaa op paa en Ejendoms Folio i det vedkommende Realregister aldeles nøjagtigt kan læse, hvem der til hvilken Tid har haft hvilke Rettigheder over Ejendommen. (Realreg. for Tikøb Sogn, Kronborg østre Birk, Fol. 133, Matr. Nr. 14, Havreholm.) Og til Culmsee'er ses intet i Deichmanns Tid. Tværtimod er Deichmann endnu i 1847 saa tilfreds med sin Virksomhed paa Havreholm, at han faar sin Kontrakt fra 1841 (der jo gjaldt $^1/_5$ 1842—$^1/_5$ 1847) fornyet, denne Gang endda for 10 Aar, indtil $^1/_5$ 1857 (Skøde- og Panteprot. Hellebæk Birk); saa helt galt kan det vel ikke have været med Driften.

Forlydendet om (Aarbogen S. 37), at der i Papirfabrikkens første Tid arbejdede Tyskere der, bekræftes ikke af Folketællingslisten for 1845 (Rigsarkivet), der som boende paa Møllen foruden Deichmann og hans 16-aarige Tjenestepige (Conradine Delummynn) kun anfører tre »Papiirmagersvende«, hvoraf de to er født i København, den tredie i »Carlscrone«, — samt en Tømrersvend fra Maarum. Ejheller i de omliggende Byer har kunnet spores noget til Tyskere.

P. Chr. Deichmann dør pludselig af Apopleksi d. 24. Sept. 1848 (Tikøb Kirkes Ministerialbog) og begraves paa Tikøb Kirkegaard den 29. Sept. Hans Alder angives, maaske unøjagtigt, til 53½ Aar, og han angives urigtigt at være Enkemand. Dagen efter hans Død beskikkes af Skifteretten Skolelærer Nielsen som Tilsynsværge for Boet, Deichmanns nærmeste Nabo. Boets Effekter paavises under Registreringsforretningen af afdødes Husholderske Sophie Frederikke Vilhelmine Hansen (Hellebæk Birks Skifte Registrerings Protokol, Landsarkivet). I Dagligstuen registreres en Del Møbler og Gangklæder; Chatollet, der

indeholder »en betydelig Deel Papirer«, forsegles tilligemed Skrivebordet. Sovekammeret, i hvilket findes en Del Bøger og Papirer, forsegles ligeledes, og endelig anføres, at »Møllen med deri værende Inventarium, som Vidnerne ei saa sig i Stand til at specificere og vurdere, blev forsynet med Rettens Segl.« Ved Registreringsforretningen oplyses derudover af Husholdersken bl. a.: »Rede Penge har den Afdøde aldeles ikke efterladt sig og Komp.[arenten] har endog forstrakt ham med et Laan af 11 sk. siden Torsdag ... Det bemærkes, at Fabrikken for Tiden ikke drives, at der i Afdødes Tjeneste foruden Husholdersken kun er Pigen Christiane Frederikke Høvert ... Tilsynsværgen bemærkede paa Anledning, at det var ham bekjendt, at Boet var belastet med Gjæld til Adskillige ...«

Den 2. Okt. 1848 foretages en Fortsættelsesforretning, hvor Sønnen »stud. poli.« Lauritz Deichmann, 23 Aar gl., er kommet til Stede. Han oplyser om Familieforholdene bl. a., at Faderen er separeret siden 1832 eller 1833. Moderen, Johanne Deichmann, født Davidsen, lever stadig. Med disse Oplysninger samt en udførlig Fortegnelse over Boets Effekter slutter den kortvarige Deichmann'ske Periode i Havreholms Historie.

* * *

Netop samme Dag, og ved samme Registreringsforretning, *den 2. Oktober 1848, dukker for første Gang Navnet Culmsee op i Forbindelse med Havreholm Papirmølle;* foreløbig dog kun paa den rent udvortes Maade, at der som sagkyndig Vurderingsmand er tilkaldt »Herr Kludehandler Papiirmager Andreas Jørgen Culmsee af Frederiksborg«. Sammen med den anden Vurderingsmand, Sognefoged Jørgen Olsen af Esrom, gennemgaar han nøje Maskineriet, hvis forskellige Instrumenter opregnes i Protokollen. »Under Forudsætning af,« siges det her, »at Møllen kan forblive staaende paa den Grund, hvorpaa samme nu er opført, vurderede Vidnerne Møllen med fast Inventarium, ind-

befattet Værket ... til ... 2000 Rd.« Et efter Deichmanns Forhold ganske anseligt Beløb.

Næste Gang, vi møder Culmsee'er paa Havreholm, er Auktionsdagen, den 28. Juni 1849 (se bedst: Panteprot. f. Hellebæk Birk, Retsdagen d. $^{31}/_{3}$ 1853), ved hvilken Lejlighed Kludehandler Andreas Culmsee af Frederiksborg byder 800 Rd., der bliver eneste og højeste Bud; for dette Beløb faar han Hammerslag paa den Mølle, han selv kort forinden har vurderet til 2000 Rd. Og hermed er da Møllen paa Culmsee'ernes Hænder.

Det maa dog erindres, at det kun er Deichmanns Rettigheder til Møllen samt Maskineriet, der er bortsolgt ved Auktionen; selve Ejendommen tilhører fremdeles Kronborg Geværfabrik, altsaa det Schimmelmann'ske Fideicommis. Culmsee fortsætter altsaa nu i Deichmanns sidste Kontrakt af 1847, hvorved Møllen udlejedes 1847—1857. For at sikre sig Retten til Stedet over et længere Aaremaal, førend større Kapital investeres, ønsker den nye Driftsherre dog ret snart at forlænge Kontrakten med Fideicommisset. Og ved Oprettelsen af denne nye Kontrakt medtager Andreas Culmsee nu sin Broder, Fabrikant »Frederik Culmsee fra Kjøge«. Den nye Forpagtningskontrakt, der er undertegnet den 8. Decbr. 1852, tinglæses (Panteprot. f. Hellebæk Birk) paa Retsdagen 23. Decbr. 1852; den gælder Tidsrummet $^{1}/_{5}$ 1857—$^{1}/_{5}$ 1867, altsaa til 15 Aar frem i Tiden. Betingelserne minder meget om de første, som Deichmann i 1841 indgik paa, dog at »I aarlig Forpagtningsafgift er stipuleret den vel accorderede Sum af eet hundrede og halvtredsindstyve Rigsbankdaler«, der erlægges halvaarlig, første Gang den 1. Nov. 1857. Afgiften, der fra 1842 var 60 Rd., stiger altsaa nu med 150 %! Som Medunderskriver paa denne Kontrakt staar den Mand, der siden blev *Holger Drachmanns Svigerfader, Frederik Leopold Culmsee, der i alle Fremstillinger forherliges som den driftige og mægtige Ejer af Havreholm Papirmølle.*

Lad det da straks være sagt: Frederik Leopold Culmsee blev aldrig Ejer af Havreholm Mølle.

* * *

»Min Far, Papirfabrikant Frederik Leopold Culmsee, ejede paa den Tid, jeg blev født, 23. Oktober 1854, Papirfabrikken Havreholm i Esromegnen, og her tilbragte jeg mine første og lykkeligste Barndomsaar.« Med disse Ord indleder Emmy Drachmann, Holger Drachmanns Hustru, sine »Erindringer« (København 1925), og uprøvet er denne Opfattelse gaaet over i vistnok alle*) senere Skildringer af Forholdene paa Havreholm Mølle og af Drachmanns Relationer til Culmsee'erne. Den suppleres af Emmy Drachmanns rørende Beretning om, hvorledes Faderen af Arbejderne omtaltes som »Vor Herre«, af Beretningerne om de mange straalende Fester paa Havreholm Mølle, af Skildringerne hos Drachmann og hos Kusinens Mand, Christen Hansen. Overhovedet er der, vel i Skæret af Drachmanns romantiske Ungdomsoplevelser paa Stedet, i alle senere Skildringer af Havreholm kommet til at staa en vis Nimbus om F. L. Culmsee; det kulminerer i Professor Paul V. Rubows Karakteristik af ham som »en ganske genial, man fristes til at sige Balzac'sk Natur ...«

Virkeligheden, som den aabenbarer sig i Retsvæsenets tørre Protokoller, er mere ubarmhjertig.

Paa selv samme Dag, som Emmy, Drachmanns senere Hustru, tilligemed Tvillingsøsteren Valborg kommer til Verden, 23. Oktober 1854, holdes der paa Havreholm Tvangsauktion over hele Virksomheden.

Gennem Avertissement dels i Berlingske Tidende, dels i Hamburger Correspondent er en lille Skare Personer trommet sammen til denne lidet lystelige Begivenhed. Tvangsauktionen afholdes, som Protokollen udtrykker sig, for Papirfabrikant Frederik Leopold Culmsee's Fallitbo. Men det bemærkes dog udtrykkeligt, hvad ogsaa vil fremgaa af det ovenfor fremstillede, at »Fallenten Fr. L. C.« ikke er Ejer af Møllen, men alene er fælles med Broderen Andreas Culmsee om Forpagtningen, og endda

*) Red. af Aarsskriftet gør mig opmærksom paa, at Dansk biografisk Leksikon *har* den rigtige Angivelse af Emmy Drachmanns Fødested. B. F.

kun Forpagtningen efter $^1/_5$ 1857. Alligevel fremmes Auktionen, der er den fjerde og sidste i Rækken af Aarets Tvangsauktioner over Virksomheden. Dette kan kun ske, fordi F. L. C. med Broderen Andreas' Samtykke Aaret forinden har stillet Møllen som Sikkerhed for en meget betydelig Vexelkredit, ved hvilken han tilsyneladende har forsøgt at redde sin Papirfabrik ved Køge. (Auktionsprot. f. Kronborg østre Birk, Fol. 179 f. f., Landsarkivet.)

Som frelsende Engel optræder i disse Ydmygelsens Timer *Sadelmagermester Johan Christian Culmsee af København;* paa den forrige Auktion har denne Mand budt 15.000 Rd., men er blevet overbudt uden at kunne følge med. I den siden da forløbne Maaned har han imidlertid skaffet saa megen Kapital til Veje, at han ser sig i Stand til nu at byde ikke mindre end 27.000 Rd., og for dette Bud faar han Hammerslag paa Havreholm Papirmølle. Naar man betænker, at Andreas Culmsee fem Aar forinden fik Hammerslag for 800 Rd., maa man antage, at han i disse fem Aar har ofret meget betydelige Beløb paa dens Modernisering.

Hvem er nu denne Johan Culmsee? I den givne Culmsee-Genealogi (Aarbog 1945 S. 38) er han, *den eneste af alle Brødrene, der blev Ejer af Møllen,* ikke nævnt; altsaa maa igen Arkivernes præcise Protokoller, disse altid villige Kilder, træde til. Vi slaar op først i Vejviseren for København 1858 (Rigsark. o. m. a.) og finder her: Culmsee, J. C. Sadelmagermester, Rosengaarden 116-7, Ejer af Huset; dette rummer et Par Hundrede Personer, hvoraf i de følgende Aar en Række forskellige Culmsee'er foruden Ejeren. Vi slaar nu op i Folketællingslisten for København 1860 (Rigsarkivet); her finder vi Johan Culmsee, 61 Aar, Papirfabrikant, f. i Roskilde. Dernæst Folketl. for Roskilde 1801 (omkr. Fol. 70); her læser vi: Johan Colmsøe, Manden, 42 Aar, Husar ved 4. Eskadron; Christiane, hans Kone, 22 Aar; Johan Christian, 3 Aar, og Jørgen Peter, 1 Aar, deris Børn. *Altsaa er den nye Ejer af Havreholm den ældste af alle Culm-*

see-Brødrene; tillige, som det unægtelig forekommer, den mest stabile, dels i økonomisk Henseende, dels, som vi faar at se, i Henseende til det menneskelige.

Johan Culmsee er tilsyneladende en handlekraftig Mand. Han er utilfreds med Møllens hidtidige Forhold: at Ejendommen ejes af Geværfabrikken i Hellebæk, medens alene Virksomheden paa Ejendommen tilkommer Driftsherren. Altsaa træder han i Forhandling med det Schimmelmannske Fideicommis og opnaar 11. Sept. 1857 »Arvefæsteskjøde« paa Ejendommen; det tinglæses 24. Dec. s. A.

* * *

At Angivelsen (Aarbog 1945 S. 38) af, at Frederik Leopold Culmsee 1848 flyttede til Havreholm, er urigtig, vil fremgaa af det allerede anførte. Og det dokumenteres let ved et Blik paa Folketællingslisterne, f. Ex. for Havreholm 1850, hvor der intet ses om Culmsee'er.

Men ydermere viser *Folketl. 1855 for Køge* (Fol. 298), at *Fr. L. Culmsee med hele sin Familie endnu paa dette Tidspunkt er bosat i Køge.* Hermed rammes da ogsaa en Pæl igennem den Opfattelse, som uvilkaarlig skabes af Emmy Drachmanns Fremstilling af Barndomshjemmet (se ovenfor S 107), at hun skulde være født paa Havreholm; sidstnævnte Folketl. angiver hende da ogsaa udtrykkelig som værende født i Køge.

Folketællingslisten for Havreholm samme Aar, 1855, oplyser paa den anden Side, at Virksomheden nu ledes af Bestyrer Hans Rasmussen, 41 Aar gl., født i Roskilde; han bor der med sin Kone, 3 Børn og en Lærerinde. I samme Hus, ɔ: Møllen, bor Papirmager Frederik Nielsen (41 Aar, f. i København) med Kone og 4 Børn, samt Papirmager, Enkemand Hans Schmidt, 56 Aar. Om Tyskere ses fremdeles intet. Begge de sidstnævnte Papirmagere virker endnu ved Folketællingen 1860 paa Havreholm Mølle. Fremdeles bor i 1855 to Papirmagere i Nabobyen Bøtterup, Jens Petersen og Johan Darre.

Snart efter udskifter imidlertid Møllens Driftsherre, Sadelmagermester Johan Culmsee i København, sin Bestyrer Hans Rasmussen med sin Broder, den fallerede Frederik Leopold Culmsee fra Køge, der saaledes omsider bliver Bestyrer af Havreholm Papirfabrik og flytter dertil. At der her er Tale om en smuk broderlig Haandsrækning, faar man et ret stærkt Indtryk af, omend der vel ogsaa er tilsigtet en Udnyttelse af hans Fagkundskaber.

Næsten med rene Ord fortæller nu Protokollerne, hvorledes det har været Johan Culmsee magtpaaliggende at sikre Broderfamilien mod nye Katastrofer. At give Broderen Møllen gaar naturligvis ikke an; hans ufyldestgjorte Kreditorer vil da straks kunne realisere den til egen Fordel. Altsaa maa en anden Ordning træffes. Johan Culmsee er nu øjensynlig paa et tidligt Tidspunkt klar over, at der er mere Hold i Brodersønnen Valdemar, og han vælger da at benytte denne, trods hans unge Alder — 19 Aar — som Bærepillen for det fremtidige Arrangement. Der oprettes i 1859 mellem Johan Culmsee og den unge Brodersøn Valdemar en »Købekontrakt«, der bl. a. omfatter Havreholm Papirfabrik, og Betalingen ordnes saaledes, at »Købesummen« dels erlægges ved Overtagelse af de indestaaende Prioritetsforpligtelser, dels for hele Restbeløbets Vedkommende bliver staaende som Hæftelse paa Ejendommen. Med andre Ord betales der ikke en Øre til denne Familiens Redningsmand — ja, det aftales endda, at »Sælgerens« indestaaende Prioritet de første fire Aar, altsaa indtil Valdemar bliver voksen, ikke skal forrentes, og derefter kun med 4 %.

At den ældre Broder Johan Culmsee ikke blot har sin Brodersøns, men hele Broderfamiliens Tarv for Øje, læses ud af Købekontraktens øvrige Bestemmelser, f. Ex.: » ... ligesom han [den unge Valdemar] skal være forpligtet til at svare min Broder [Fr. L. C.] med Familie, saalænge de lever, 250 Rd. Quartaliter og forsvarlig frie Beboelseslejlighed ... den tilhørende Ildebrændsel og Lys og daglig 4 Kander sød Mælk, som den mal-

kes, fra Maj til November, og 2 Kander daglig fra November til Maj. Han holder aarlig, som jeg hidtil har gjort, en Forsikring for min Broders Liv paa 10.000 Rd., imod at Beløbet ved min Broders Død anvendes til at fremme Fabrikkens Drift, og først naar begge Kjøberens Forældre ved Døden ere afgaaede, udbetaler han heraf til sine Søstre 1000 Rd. til hver . . .«. Kontrakten, der underskrives 19. Okt. 1859, findes tinglæst med Skøde 13. Marts 1861.

Unægtelig giver disse nøgterne Protokoller et Billede af Forholdene paa Havreholm, der afviger fra de hidtil givne Skildringer. F. L. Culmsee kunde herefter vistnok med nogen Ret henføres til den paa sin Vis heldigt stillede Type, der ved andres Hjælp holdes oven Vande, og som derfor kan tillade sig mere end de fleste; han har intet at risikere fra Kreditorernes Side, da han selv intet ejer; sorgløst kan han feste Aften efter Aften; hans egne Penge er forlængst sat over Styr. Men Valget mellem denne Opfattelse paa den ene Side og den hævdvundne Opfattelse paa den anden Side skal ikke træffes her. At han har formaaet at bevare Værdigheden, tør anses for givet, udfra Helhedsindtrykket af Skildringerne hos Emmy Drachmann, Holger Drachmann og Christen Hansen; og at han menneskeligt iøvrigt har været en godlidende Mand og kærlig Familiefader, kan ikke betvivles.

* * *

Overordentlig meget kunde endnu fremdrages fra de rige Kilder, der foreligger til Belysning af Havreholm Papirfabrik og Culmsee'ernes Forhold. For blot at nævne et enkelt Moment: Forholdet til Gaarden Lottesminde, den Gaard, der sidenhen blev Skuepladsen for Drachmann-Polly-Dramaet. I en Række af de Begivenheder og Kontrakter, som i nærværende Redegørelse er fremdraget, optræder »*Lottesminde*« Side om Side med Havreholm Papirfabrik, — gennem Aarene *ejet først af Andreas Culmsee, siden af Johan og endelig af Valdemar Culmsee;* et saare

interessant Forhold, som der ved senere Lejlighed vil blive redegjort for.

Som en lidt vemodig Idyl ligger nu Møllestedet atter øde hen, »aldeles nedlagt« som i 1817—1842. Og aldrig kan en Papirmølle genopstaa paa Havreholm. Thi det er et af de mange Træk, Dommerkontorets Tingbøger (Helsingør) den Dag i Dag fortæller os, naar vi slaar op paa Ejendommens Folio: da Emil Brüel i 1892 for 25.000 Kr. køber Møllestedet, *forpligter han sig for sig selv og efterkommende Ejere til ikke paa eller ved Stedet at anlægge eller drive Fabrikation af Pap, Papir eller Cellulose.*

Et halvt Aarhundrede, 1842—1892, var Papirmøllens dramatiske Æra. Nu tier de mosgroede Ruiner.

Men de støvede Protokoller med den sirlige Skrift har endnu meget at fortælle.

KILDESTEDER TIL FREDERIKSBORGS HISTORIE

Af JAN STEENBERG

ANDEN DEL

1600—25

I. FORBEREDELSERNE.

86. K. B. 1601, 665.

30. Aug. (Kronborg). Missive til Peder Mund. Da Kongen nu har befalet ham at nedbryde Frederiksborg, skal han tilstille Mogens Ulfeldt, Embedsmand paa Kronborg, det Inventarium,[1]) der findes derpaa, og tage Bevis af ham for Modtagelsen.

87. K. B. 1601, 675.

20. Okt. (Frbg.). Missive til Morten Jensen, Tolder i Helsingør. Kongen har bestilt nogle Tusinde Mursten hos ham til den ny Bygning paa Frederiksborg. Da Stenene nu ligger færdige og rede og Bygmester Jørgen Friberg har beset dem og taget Tal paa dem, maa Morten Jensen efterhaanden tage sin Betaling for Murstenene af Toldboden; ligeledes maa han, efterhaanden som der herefter bliver bestilt Mursten til Bygningen hos ham, tage sin Betaling derfor af Toldboden, tage Bygmesterens Bevis derfor og føre Pengene til Udgift i sit Regnskab.

88. K. B. 1601, 686.

23. Nov. (Frbg.). Missive til Arild Hvitfeldt. Kongen har ved Sundbye Færge en hel Hob Kalk liggende, som skal bruges

til Bygningen paa Frederiksborg Slot. Da Bønderne under Frederiksborg Slot imidlertid besværes stærkt af Ægt og Arbejde, skal han give Bønderne i Draxholm Len Ordre til at begive sig til Sundby Færge med Heste og Vogn og hver køre en Læst Kalk til Frederiksborg. De, der viser sig forsømmelige, skal han lade tiltale og straffe.

89. K. B. 1601, 692.

16. Dec. (Roskildegaard). Aabent Brev om, at Kongen har antaget Casper Bougaard, Stenhugger i Helsingør, til at udføre det Stenhuggerarbejde, som skal laves paa den nye Bygning paa Frederiksborg Slot. Han skal paa sin egen Bekostning holde de nødvendige Stenhuggersvende, derimod vil Kongen selv lade de fornødne Sten skaffe til Veje. Han skal med Flid tage sig af Arbejdet og sørge for, at det bliver gjort til Gavns og efter det Mønster og den Afridsning, som er gjort derpaa. For dette Arbejde skal han have 11500 Daler, hvilke skal betales ham af Toldboden i Helsingør, naar Arbejdet er helt færdigt,[2]) dog vil Kongen efterhaanden betale ham de Penge, som han maatte have fornøden....

Udbetalingerne findes bogført i Øresundstoldens Udgiftskonti for de følgende Aar.

90. K. B. 1602, 698.

15. Jan. (Frbg.). Aabent Brev om, at Kongen har sluttet Kontrakt med Jørgen Bygmester om Nedbrydningen af Frederiksborg Slot paa følgende Vilkaar: For at afbryde Blyet og nedbryde Mur- og Tømmerværk i det store Stenhus, som staar paa Volden, og alle de Huse, som ligger omkring dette Stenhus, og rense Stenene, saa de igen kan bruges til den nye Bygning, alt at udføre paa egen Bekostning og Tæring, skal han have 400

Daler. For det samme Arbejde med de Huse, som begynder fra Apoteket, og Kirken og med det Hus til Fadeburstue skal han have 300 Dlr. For det samme Arbejde med den Rad fra Køkkenet til Sølvkammerset skal han have 300 Dlr. For det samme Arbejde med den Rad fra Skriverstuen ned til Fogedens Kammer skal han have 200 Dlr. For det samme Arbejde med den Rad fra Slotsherrens Kammer ned til den nederste Port og med Skolen og det andet, som findes ved denne Plads, skal han have 200 Dlr. Pengene skal betales Jørgen Bygmester af Lensmanden paa Frederiksborg Slot, efterhaanden som han udfører det i Kontrakten specificerede Arbejde.[3])

91. K. B. 1602, 732.

2. Maj (Frbg.). Aabent Brev om, at Kongen har antaget Jørgen Murmester til af Grunden at opmure de Huse og Bygninger, som han vil have muret og opsat paa Frederiksborg Slot, eftersom den Skabelon, som Kongen har leveret Jørgen Murmester, nærmere udviser. Han har lovet Kongen at ville gøre sig al mulig Flid for, at Arbejdet kan blive fuldendt saa snart som muligt og blive ustraffeligt og godt. Kongen vil for dette Arbejde give ham ialt 15000 Daler, give ham Penge paa Haanden, eftersom han arbejder til, og betale ham den sidste Rest, saasnart Arbejdet er færdigt. Han skal udføre Arbejdet paa sin egen Kost og af de 15000 Daler lønne sig selv og sine Svende og Folk og skaffe sig de til Arbejdet nødvendige Redskaber, naar undtages Skubkarrer og Hjulbøre, hvilke Lensmanden paa Frederiksborg skal skaffe ham. Rentemesteren skal give ham Penge paa Haanden, naar han begærer det og eftersom Arbejdet er fremskredet til.[4])

Udbetalingerne til Jorgen von Friborg er opført i Rentemester-Regnskabernes Udgiftsprotokoller for alle de følgende Aar, som oftest uden nærmere Redegørelse for, hvor Arbejdet har fundet Sted.

II. KONGEFLØJEN

STENHUGGER OG MURMESTER

92. R. R. 1601—02, Fol. 677 a.

8. Feb. 1602 givet Jacob Meussen Stenhugger, boende i Kongens Lyngby, 49½ Daler ½ Ort, hvormed der nu er afbetalt ham 349½ Daler ½ Ort, som er hans Betaling for 1398½ Alen graa Kampesten, som han udi næst forgangne Aar 1601 med sit eget Folk og paa sin egen Bekostning har hugget og beredt for Kongen udi Kronborg Len, og som siden skal henføres og forbruges til den foretagne Bygnings Nødtørft og Behov, som Kongen af Grunden vil lade opsætte ved Frederichsborge[5]).

Mange andre Udbetalinger i dette og følgende Aar, men alle uden Stedsbetegnelse.

93. Ø. R. 1602, Udg. S. 1226.

Eftersom Kong: May: selv har fortinget med Jasper Bogard Stenhugger, for hvis Arbejde han paa sin egen Bekostning skal fuldføre paa den nye Bygning paa Fredrichsborg, hvorpaa han udi forgangne Aar 1601 er forstrakt efter Kongens Befaling 300 Daler og udi dette Aar paa adskillige Tider fra 1. April og til den 21. Dec. Anno 1602 2100 Daler.

Nye Udbetalinger er bogført i Ø. R. Udgiftsprotokoller for de kommende Aar, for 1603: 2200 Daler.

94. Ø. R. 1602, Udg. S. 1226.

Eftersom Kongen har handlet med Morten Jensen Tolder om de Mursten, han aarlig brænder paa sin Teglovn for Helsingør, har Jørgen v. Friborg optalt samme Mursten, og de beløber efter hans Seddels Lydelse 213000, — 1600 Daler.

Nye Leveringer i 1603: først 259000, senere 144000 Mursten til Byggeriet paa Frederiksborg.

95. R. R. 1602—03, Fol. 805 b.

3. Maj givet og fornøjet Jørgen von Friborg, Kongens Bygmester, 500 Daler paa Regnskab af den Sum Pendinge, Kongen naadigst har udlovet ham for den Bygning, han underdanigst har paataget sig at opbygge og forfærdige.... efter den Kontrakts Formelding, som Kongen naadigst har gjort og indganget med ham.

Dette er den første Udbetaling til Mester Jørgen vedr. Frederiksborg. Umiddelbart forud derfor findes en Genpart af Kontrakten af 2. Maj, se Nr. 91. Opførelsen af Kongefløjen var da vistnok begyndt.

TØMRER OG BLYTÆKKER

96. K. B. 1603, 20.

5. Marts (Falkenberg). Missive til Rentemestrene om at bestille saa mange gamle Sejl, som er ubrugelige, til at overlægge Taget med paa Frederiksborg og saa mange Sparrer og andet, som er nødvendig til at undersætte Sejlene med, og føre det til Udgift i deres Regnskab.[6])

97. K. B. 1604, 122.

31. Jan. (Koldinghus). Aabent Brev om, at Kongen har sluttet følgende Kontrakt med Hans von Anten Tømmermand angaaende Bygningen paa Frederiksborg: Han skal ophugge og fuldfærdige Sparreværk, Spir, Skillerum, Bjælker, Lofter og alt andet Tømmerværk til hele Bygningen efter den Skabelon, som Kongen har leveret ham, holde sig selv med Blok og Talg og egne Redskaber og holde Pligtsfolk og Savskærere paa egen Kost og Løn. Derimod skal Kongen skaffe ham det nødvendige Tømmer og Jernværk paa det Sted, hvor Tømmerværket skal tilhugges. For dette Arbejde skal han ialt have 4500 Daler, hvilke skal betales ham af Breide Rantzau, Statholder paa Københavns

Slot, efterhaanden som Arbejdet skrider frem. Saasnart Arbejdet er helt færdigt, skal Hans von Anten have den sidste Rest betalt.

Første Udbetaling findes i R. R. 1604—05, den 18. Aug. 1604, og maa gælde Kongefløjen. Sidste Udbetaling, formentlig gældende Prinsessefløjen eller Terrassen, 28. Aug. 1610.

98. R. R. 1605—06, Fol. 508 a.

14. Okt. 1605 givet Badser Berner Blytækker 30 Daler paa Regnskab af hans Betaling.... for de Huse, som Kongen af ny fra Grunden har ladet opsætte paa Friederichsborge, eftersom Kongen selv er kommen overens med ham....

99. K. B. 1606, 425.

5. Maj (Kbhvn.). Bestalling for Baldtser Berner, Indbygger i København, som Kobbertækker. Han skal tække det nye Hus paa Frederiksborg og paase, at det bliver skikkelig og vel forvaret med Tag. Han skal efter den med ham sluttede Kontrakt have 3½ Daler for Oplægningen af hvert Skippund Kobber paa Huset, det være sig paa Taarnet, Renderne eller det slette Tag, men skal saa ogsaa udføre Arbejdet paa sin egen Bekostning. Lensmanden paa Frederiksborg skal betale ham Pengene for Tækningen, efterhaanden som han fortjener dem.[7])

Udbetalingerne findes bogført i Rentemestrenes Regnskaber fra Aarene 1606—09, derefter i de sparsomt bevarede Lensregnskaber. Sidste Udbetaling, gældende Prinsessefløjen, i L. R. 1615—16, se nedenfor under 149.

SNEDKER OG BILLEDSNIDER

100. R. R. 1605—06, Fol. 450 b.

29. Okt. 1605 givet Christoffer Graa, Snedker og Indvaaner udi Kiøbnehafn, 10 Daler paa Regnskab af hans Arbejdsløn for Arbejde paa Friderichsborge....

101. R. R. 1606—07, Fol. 477 b.

31. Juli 1606 givet Engelbrecht Melstede, Bildsnider og Indvaaner udi Kiøbnehafn, 20 Daler paa Regnskab af hans Arbejdsløn for en Del Skortosser,[8]) han skal gøre for Kongen til det Snedkerarbejde, Kongens Snedker Gregers Greus skal forfærdige under Lofterne udi det nye Hus paa Frederichsborge.

Regnskabet for 24. Sept. 1606 taler om 12 store Skortosser à 2 Daler, 36 middelmaadige og smaa Skortosser à 1½ Dlr. og 5 dobbelte Sk. à 3 Dlr.

102. R. R. 1607—08, Fol. 485 a.

24. Aug. 1607 givet Stats Otto von Lüneburg, Bildsnider,[9]) 72 Daler for af Vognskud og Egetømmer at have udskaaret 16 Heste at staffere det Loft med udi Kong: Mays: eget Gemak paa Frederichsborg. Sommerstuen

103. R. R. 1607—08, Fol. 488 a.

31. Jan. 1608 er gjort Afregning med Greger Greus.... for Arbejde saavel udi Kongens Lysthus i Haven her uden for Kiøbenhafn som og udi Kongens samt i Kongens kære elskelige Gemal Dronning Anna Catherinas Kammerser paa Frederichsborg .... fra Sankt Mikkelsdag 1606 og til den 1. Søndag i Advent (29. Nov.) Anno 1607.[10]) Sommer- og Vinterstuen

104. R. R. 1607—08, Fol. 496.

20. Feb. 1608 er givet Hans de Brøgge Snedker,[11]) tjenende under Krigsfolket paa Cronneborg, 100 Daler paa Regnskab af de 430 Daler, der er tilkendt ham for det Loft, han har gjort udi Kongens Runddel paa det nye Hus paa Frederichsborg. Mønttaarnet

105. R. R. 1608—09, Fol. 559 a.

17. Sept. 1608 givet Hans von der Brygge 339 Daler 15 Sk. for efterskrevne Arbejde udi Kongens og Dronningens egne Ge- Sommer- og Vinterstuen

makker udi det nye Hus paa Frederichsborg: 3 Dørgericht,[12]) for hver 10 Daler, item 160 Alen Friser, for hver Alen 6 Mark, saa og $105^{1}/_{2}$ Alen Friser à 3 Mark.

106. R. R. 1609—10, Fol. 499 a.

17. Marts 1610 givet Hans von der Brygge Bildsnider 289½ Daler 1 Ort, hvormed han nu helt er afbetalt for Arbejdet med Friser udi det nye Hus paa Frederichsborge. Og er samme Friser opslagen i efterskrevne Gemakker, som er Ridderstuen,[13]) item udi et Gemak ved Kongens eget Kammer, desligeste et Gemak næst Dronningens Sovekammer, saa og udi Dronningens Runddel[14]).... Sammeledes er der nu afbetalt ham 470½ Daler ½ Ort for 22 Dørgerichter og 283½ Alen Friser i en Del andre Gemakker i samme Hus: udi de Runddeler over Kongens og Dronningens egne Kammerser, item 5 smaa Kammerser over Kongens Kammer, desligeste udi Krydshuset[15]) og Hvælvingen, saa og de Dørgerichter udi Kongens og Dronningens egne Gemakker og det Kammers, som Sølvet stander udi.[16])

Ridderstuen i 1. Stokværk

3. Stokværk

Sølvkammer i 1. Stokværk

107. R. R. 1610—11, Fol. 562 a.

18. Sept. 1610 givet Adam Corneliussen, Drejer udi Kiøbenhafn, 2½ Daler 1 Ort for 3 drejede Piller af Ibenholt samt for 4 Kapitæler og 4 Fuxgesimser.... og for 2 Spidser, hvilket alt foreskrevne Arbejde han har drejet af Kongens Ibentræ og forsendt til Frederichsborge at indsættes udi Dronningens Smykkekammer.

2. Stokværk

DØNNIKEMESTER

108. R. R. 1607—08, Fol. 560a.

Kongen har antaget Wilhelm Korffer i sin Tjeneste for en Kalksnider at zire og staffere de Gemakker udi det nye Hus,

som Kongen har ladet opmure paa Frederichsborg, med Kalksnider-Arbejde[17]).... Kongen vil give ham her af Rentekammeret 1500 Daler.... 20. Juni 1607.

Udbetalinger i 1607: 24. Juni, 23. Sept. og 20. Dec., ialt 500 Daler.

109. Christian IVs Skrivekalendere. Schlegel: Samlung zur dänischen Geschichte II, 3, S. 52.

14. Okt. 1607. Drog jeg fra Kiøbenhavn til Friederichsborrig.

16. Okt. Blev gjort en Fortingning med Mester Wilhelm Kalksnider, at han skal forfærdige 32 Kamre, store og smaa, med hvis Staffering dertil hører, efter hans første Fortingnings Lydelse, og skal han have for samme Arbejde, hvilket nu er regnet udi een Summa 2850 Dlr.; og skal hannem gives Penning, efterhaanden som Arbejdet gaar for sig.

110. R. R. 1609—10, Fol. 470 b.

13. Okt. 1609 givet Wilhelm Korffer Kalksnider 160 Daler, hvormed der nu aldeles er afbetalt ham, først 1560 Daler.... for de fire øverste Gemakker udi det første nye Hus, Kongen af Grunden har ladet opmure paa Frederichsborge, og som han .... har stafferet udi Kalksniderarbejde efter Kontraktens Formelding.... Desligeste er der nu i lige Maade afbetalt ham 1300 Daler.... for 16 forskellige Gemakker ved Hans Maietts: og Dronningens Kammerser, som er det mellemste Loft udi forskrevne Hus paa Frederichsborge, og som han har stafferet og forfærdiget i Kalksniderarbejde.... 4. Stokværk

111. R. R. 1609—10, Fol. 472 a.

30. April 1610 givet Wilhelm Korffer 100 Daler, hvormed der nu ialt er betalt ham 300 Daler for Kalksniderarbejde i et Gemak i det nye Hus paa Frederichsborge, kaldet Kon: Maietts: Esskammer.[18]) 1. Stokværk

MALER

112. R. R. 1605—06, Fol. 418 a.

Sommerstuen

15. Okt. 1605 givet Johannes von Wick, Maler og Indvaaner udi Kiøbnehafn, 20 Daler paa Regnskab.... for det Loft over Salen udi det nye Hus paa Friderichsborge, som han skal staffere og formale.[19])

Nye Udbetalinger i de følgende Aar 1606 og 1607. — Af andre Malere nævnes i disse Aargange af R. R. Poul Rumler første Gang 6. Okt. 1607 og Pieter de Meier den ældre 22. Okt. 1607, begge i Forbindelse med (ikke nærmere angivet) Arbejde paa Frederiksborg. 25. April 1608 har Pieter de Meier den yngre afløst sin Fader.

113. R. R. 1607—08, Fol. 453 a.

Sommerstuen

24. Aug. 1607 givet Johannes von Wick 64 Daler, hvormed der nu aldeles er afbetalt ham 264 Daler.... for efterskrevne Arbejde i Kongens eget Gemak i det nye Hus paa Friderichsborge, som er 2 store Paneler under Loftet, for 40 Daler, dernæst for 8 skæve Paneler udi Hjørnerne under Loftet, for 80 Daler, saa og for 24 smaa Paneler, Stykket for 6 Daler....

114. R. R. 1608—09, Fol. 517 a.

2. Stokværk Krydshuset

15. Dec. 1608 givet Peder Staffensen Maler.... 150 Daler for at have forfærdiget Dronningens Smykkekammer udi det nye Hus paa Frederichsborge.

115. R. R. 1608—09, Fol. 517 b.

Ridderstuen?

17. Dec. 1608 givet Poul Rumler Maler ialt 810 Daler for efterskrevne Arbejde, som er først det lange Gemak udi det nye Hus paa Frederichsborg.... hvorfor Kongen har bevilget ham 530 Daler, item for 4 Historier, han har malet og forfærdiget i samme Gemak, beregnet hvert Stykke 40 Daler, sammeledes for de 12 Ovidiske Historier, han efter Kongens Befaling

har malet i Dronningens eget Kammer, beregnet for hver Historia 10 Daler. Vinterstuen

116. R. R. 1609—10, Fol. 428 b.

22. Juni 1609. Forskellige Udbetalinger til Peiter Meier, den yngre Maler: 6 Daler for en Brønd og en Dør i Kongens Sovekammer paa Frederichsborge, som han har stafferet og »fornisset«, desligeste 55 Daler for 5 Lofter over Vinduerne i Runddelen ved Kongens Kammer i samme Hus.... fremdeles 46 Daler for 23 Historie-Rammer,[20]) han har stafferet udi Kong: Maietts: eget Kammers og Sovekammers udi det nye Hus paa Frederichsborge.

117. R. R. 1609—10, Fol. 444 b.

12. Nov. 1609 givet tvende Malersvende og en Dreng 4½ Daler 30 Sk. danske. De har arbejdet hos Kongens Hofmaler Dirk Moll paa det liden Skib udi de Lofter, som skal forskikkes til Frederiksborg. Skibsgemakket 3. Stokværk

Gentagne Udbetalinger i de kommende Maaneder. 31. Dec. 1609: ».... de Skibe, som er udskaaret i de Tavler, som skal til Frederichsborg«. Sidste Udbetaling 5. Marts 1610.

118. R. R. 1609—10, Fol. 435 b.

13. Feb. 1610 givet Peiter Meier, den yngre Maler, 150 Daler paa Regnskab af de 700 Daler, Kongen har lovet ham for det Kammers udi den nye Bygning paa Frederichsborge, som de Skibe skal staa udi, og som han har antaget sig at staffere. Skibsgemakket 3. Stokværk

119. R. R. 1610—11, Fol. 493 b.

19. April 1611 afbetalt Pouel Rumler 1386 Daler 1½ Ort for efterskrevne Arbejde: Først 500 Daler for et Gemak oven over Kongens eget Kammers udi det nye Hus paa Frederichs- Fru Mutters Gemak, 3. Stokværk

borge. Item 350 Daler for en Del »Antequiteter«, han har gjort udi Hans Maietts: Læsekammer der sammesteds, nok 35 Daler for tvende Skorstene og en udskaaren Ramme, han har formalet. Dernæst 261 Daler 1½ Ort for en Del Arbejde i en Del Gemakker i forskrevne nye Hus. Saa og 240 Daler for 4 Døre og 6 Vinduer, han har stafferet.[21])

TAPETMAGER

120. R. R. 1614—15, Fol. 296 a.

Den 1. September 1614 givet Adam Baseler, »Tapicherer« og Indvaaner udi Brabandt, 12038 Daler 1 Ort, hvormed han nu aldeles er bleven fornøjet og afbetalt 29313 Daler 1 Ort, som er hans Betaling for adskillige kostelige Tapetserier, som Kongen naadigst har købt og bekommet af ham, som efterfølger:

Først for 9 Stykker Tapetseri udi romerske Historier af Guld, Sølv og Silke, som holdt tilsammen 480 Alen brabandsk Maal, for hver Alen for 35 Daler.

Dernæst 7 Stykker Tapetseri udi Dianæ Historier af Guld, Sølv og Silke, holdt tilsammen 261 brabandske Alen, hver Alen for 25 Daler.

Fremdeles 1 Stykke Tapetseri af Guld, Sølv og Silke, som holdt udi Længden 8½ brabandske Alen og udi Bredden 5½ Alen, for hver Alen udi sin Firkant 35 Daler. Item 8 Stykker Tapetseri af Silke udi trojanske Historier, holdt tilsammen 221 brabandske Alen 1 Kvarter, hver Alen for 9½ Daler.

Hvilket Tapetseri han den 24. August 1614 har leveret paa Frederichsborge efter hosliggende Poul Rumler, Kong: Maietts: Maler og Kammertjener dersammesteds, hans underskrevne Bevises Formelding.[22])

Resten af Dok. handler om Tapeter sendt til Københavns Slot.

121. Inventariet 1650. Danske Samlinger II, 171f.

Skibs-gemakket

Wdi det gemach, Offuer S. Dronningens gemach, Med Skibe wnder Lofftet.

Tapedtzerie aff Flamsch med Silche, Guld och Sølff Iblant Weffuet.

1 Thapet met Bemerchelse, huorledes A(k)teon bleff aff hanns egen hunde Bidt Ihjell, fordi hand saa Diana wdi Bad, Ehr 9 Allen 1 Quarter lang och 6 Allen $2^1/_2$ Quarter høyet. Er paa den Enne Kant aff Rotter Skamferet 1636, Och derforuden er nu Nogen huler paa Reffuen.

GALLERIET

122. L. R. 1619—22, Udg. 51.

Den 10. Nov. 1620 givet Jørgen von Friborg 140 Daler.... for han med sit eget Folk har opkast og med Kampesten igen opsat, saa høj Borgegaarden er, et Fundament og Grundvold til et Galleri, som skal sættes og opmures over Vinduerne langs ud med det store Hus paa Frederichsborg, som Kongens Gemak er udi.[23])

123. Chr. IVs Skrivekalender. Nyt Historisk Tidsskrift IV, 237.

1621, den 1. Okt. Gav jeg Lorentz, som haver forfærdiget Galleriet paa Frederiksborg, 2000 Daler in Specie paa Regnskab.[24])

124. L. R. 1621, Bilag 226.

Kendes jeg Lorentz Swis af Amsterdam udi Holland at have annammet af Hans Michelsen, Slotsskriver paa Frederichsborg, 14 Skippund 3 Lispund 4 Skaalpund Bly og ½ Lispd. Tælle,

som jeg igen har forbrugt at løde det nye Galleri med, som jeg har opsat paa den inderste Borggaard....

Actum Frederichsborg den 12. Okt. 1621.

Ich untergess: bekenne von Hans Schryver zu vredrixburch, so viel bley empfangen zu haben als zu den Galery von nothen is gewesen als auch so viel Nagelen.

Lorentz Sweyss
eigen handt

125. L. R. 1630—31, Udg. 152.

Den 30. April 1631.... Jørgen Beber Murmester, Indvaaner i Hillerød.... har lagt den øverste Slotsplads med Ølands Fliser mellem begge Rendestene.[25])

III. KIRKEFLØJEN

126. Ø. R. 1606, Udg. 65 ff.

Konto 11: Udgivet og betalt for hvis som udi dette Aar er købt til Friderichsborgh Bygnings Behov 1606.

Formentlig til Kirkefløjen

Den 23. April: Betalt til Pligtsfolk, som har opvundet nogen Tuds[26]) og Alabaster — 2 Daler 8 Sk.

Den 26. Juli: Betalt til Pligtsfolk, som har opvundet Malmersten af en Bøjert, som var kommen fra Gulland, beløber — 2 Daler 2 Sk.

Den 20. Aug.: Betalt til Pligtsfolk, som har opvundet nogen Marmorsten til Friderichsborgh Bygning — 2 Daler 10 Sk.

127. R. R. 1606—07, Fol. 553 b.

10. Sept. 1606 givet Jacob Meussen Stenhugger.... 4 Daler 12 Sk..... for at forkorte og udhugge de Kampesten, som kom

til den nye Kirke, Kong: Maiett: lader opsætte paa Slottet (ved Frederiksborg) udi nærværende Aar.

128. K. B. 1608, 649.

15. Feb. (Kbhvn.) Aabent Brev om, at Kongen har sluttet Kontrakt med Jesper Bogardt, Stenhugger i Helsingør, om at denne med det allerførste med Stenhugger- og Billedhuggerarbejde baade i haard og blød Sten med størst mulig Flid og det sirligste Arbejde skal færdiggøre Slotskirken paa det nye Slot Frederiksborg saavel som det Galleri og det Porthus, Kongen lader opføre sammesteds, alt efter den Skabelon, der er overleveret ham. Han skal lade denne Skabelon blive paa Frederiksborg og skal have en rigtig Kopi af den hos sig. For dette Arbejde skal han ialt have 9000 Daler, hvilke Tolderne i Helsingør skal betale ham, efterhaanden som Arbejdet skrider frem.[27])

Udbetalingerne kan følges i Øresundstoldens Regnskaber for de kommende Aar.

129. Ø. R. 1612, Udg. 18.

Jasper Stenhugger.

Betalt ham hans halve Aars Pension for en Bygmester, angik den 20. Nov. 1611 og endtes den 20. Maj 1612 — 30 Daler. End er betalt hans Hustru Mette fra den 20. Maj og til den 25. Juli, (da) forskrevne Jasper Stenhugger døde, som er 2 Maaneder 6 Dage, om Aaret 60 Daler, beløber — 11 Daler.

1612 udbetales 900 Daler, i 1613 455 Daler. Mette løses af Kontrakten 1. Juli 1614.

KIRKEN

130. R. R. 1612—13, Fol. 537 b.

22. Dec. 1612 givet Kristine, afgangne Peder Trellunds Efter-

leverske udi Kiøbenhafn, 100 Daler, der tilkommer hende paa hendes Husbonds Vegne for det Arbejde, han har gjort udi de sorte Tudsesten, som han har poleret, skrevet og ætset, og som skal opsættes udi den nye Kirke paa Frederichsborge.[28])

131. K. B. 1613, 647.

14. Sept. (Frbg.). Aabent Brev om, at Kongen har sluttet Kontrakt med Poul Romeler Maler om, at denne med Guld og anden Farve skal staffere og forfærdige Hvælvingen i Kirken paa Frederiksborg efter den Bue og Kryds, som allerede er gjort og forfærdiget. For hans Arbejde paa Hvælvingen, som er 6 Kryds eller Buer, hvilke han paa sin egen Bekostning med sine egne Folk og eget Guld og Farver skal staffere, som forskrevet staar, ned til de Stenpiller, som Hvælvingen er sluttet paa, vil Kongen give ham 2040 Rigsdaler, hvilket er 340 Rdlr. for hver Bue, at udbetale af Rentekammeret, efterhaanden som Arbejdet skrider frem, den sidste Rest, naar Arbejdet er helt færdigt.

Udbetalinger i 1613: 23. Sept. — 700 Dlr. og 25. Nov. — 500 Dlr. 1614: 3. Marts — 500 Dlr. og 16. Maj — 250 Dlr. Slutsummen betales 27. Maj 1616.

132. R. R. 1613—14, Fol. 454 b.

14. Jan. 1614 har Breide Rantzau, Kongens Statholder, paa Hans Maietts: Vegne gjort Fortingning med Nicolaus Maas, Orgemager, at han paa sin egen Bekostning skal forfærdige et nyt Orgeværk udi Kirken paa Frederichsborg med alle Stemmer efter den Afrids og Skabelon, som er overantvordet ham derpaa. Breide Rantzau har paa Kongens Vegne af Rentekammeret lovet ham for det forskrevne Orgeværk 1800 Rigsdaler efter hans Kontrakts Formelding.

Regelmæssige Udbetalinger findes bogført i R. R., fra 22. Nov. 1615 til Enken Anne Pedersdatter. Udbetalingerne fortsætter til 1617.

133. R. R. 1614—15, Fol. 412 b.

Kongen har gjort Fortingning med Stachs Otte, Billedsnider og Indvaaner udi Malmø, at han skal gøre for Hans Maiett: et Orgeværk.... udi den nye Kirke paa Frederichsborge, saavidt som Billedsnider- og Snedkerarbejdet derpaa udkræver, hvorfor Kongen naadigst har lovet ham 1400 Rigsdaler....

Actum den 6. Maj 1614.

Udbetalingerne fortsætter indtil 1616. Malerarbejdet paa Orgelet udførtes af Peter de Meier: L. R. 1615—16 Nr. 46.

134. Ø. R. 1614, Udg. 72, Nr. 14.

Betalt til Niels Rebslager for 44 Favne Reb, som kom til Fredrichsborch at skulle bruges til det store Sejrværk....

135. L. R. 1615—16, Udg. Nr. 66.

Baldtzer Benner(!), den 26. Nov. 1615. Arbejde og Flikkeri paa Slottet:

Han har med sine Svende afbrudt Kobberet og Blyet paa det store Klokketaarn, der som den store Slagklokke blev indvunden og ophængt, og siden, der den var ophængt, samme Kobber og Bly igen tiltækket og forfærdiget.[29])

136. L. R. 1615—16, Dønnikemestre.

Paa adskillige Tider udi dette Aar er givet og fornøjet Fallentin Dreseler v: Smallkall Dønnikemester for Kalksniderarbejde paa Gangen over Graven, saa og udi Slotsherrens Losemente, saa og udi en Kirkestue i Slotskirken, han har dønniket med en Gang udenfor.... Pendinge — 109 Daler.[30])

137. K. B. 1616, 34.

8. Maj (Frbg.). Bestalling for Hans Barchmand som Snedker paa Frederiksborg Slot. Han skal udføre det Snedkerarbejde,

der forefalder, og skal i aarlig Løn have 40 Daler.... Saalænge han forarbejder i Muskattræ og Ibenholt, maa han hver Dag faa 4 Skilling paa hver Svend, der arbejder med ham.[31])

138. R. R. 1616—17, Fol. 374 a.

3. April 1617 givet Esaias Compenig Orgemager 50 Daler paa Regnskab af de Pendinge, der kan tilkomme ham for det Orgeværk, han for Kong: Maiett: har indført fra Tyskland, og som kommer at stande udi Slotskirken paa Frederichsborrig.[32])

Ny Udbetaling 9. April 1617: 20 Daler.

139. Chr. IVs Skrivekalendere. Nyt Hist. Tidskr. IV 236 f.

1620, den 17. Dec. Gav jeg Peder Isacksen 1266 Rdlr. in specie, som var den sidste Rest for det Malerværk, der kom i mit Kammer i Kirken til Frederiksborg.[33])

DANSESALEN

140. R. R. 1610—11, Fol. 476 b.

13. Jan. 1611 givet Johannes von Wick Maler 30 Daler paa Regnskab af hans Betaling.... for en Del flamske Tapetserier, han har under Hænderne at forfærdige for Hans Maiett: af sit eget Guld, Silke og Garn, og som siden skal opslaas udi den store Sal i det nye Hus paa Frederichsborg.

Lign. Udbetalinger, men uden Stedsbetegnelse, har tidligere fundet Sted fra 4. Maj til 24. Dec. 1610, ialt 280 Daler. Gentaget 2. Marts og 17. April 1611, ialt 200 Daler, og for Regnskabsaaret 1611—12 med 170 Daler.

141. R. R. 1611—12, Fol. 612 b.

24. April 1612 givet Stachius Otte, Billedsnider og Indvaaner udi Køpenhavn, 32 Daler.... for 4 store Billeder af Hans

Maietts: eget Træ, som han har udskaaret og forfærdiget for Kongen, og som siden skal opsættes paa den store Sal udi det nye Hus paa Frederichsborge.

142. R. R. 1613—14, Fol. 454 a.

10. Feb. 1614 givet Valborg Hansdatter, afgangne Johannes von Wick Tapetmager og Maler hans Efterleverske, 150 Daler, som tilkommer hende for en Del Tapetserier, hendes afdøde Husbond har vævet, og for Patroner, han har malet for Kongen.

143. L. R. 1615—16, Udg. 50.

Er givet og fornøjet Pouell Romeler Maler og Opvarter her paa Friderichsborg Slot, paa Regnskab af hans fortingede Arbejde, han har under Hænderne paa den store Sal over Kirken her paa Friderichsborg Slot at male og staffere .... saaledes som der er lovet ham udi een Summa 8000 Daler, hvoraf der er givet ham fra 18. Aug. til 12. Nov. 1615 2270 Daler og fra 12. Nov. 1615 til 10. Nov. 1616 3536 Daler. Rester hannem saaledes af hans fulde Fortingning: 2264 Daler.

Da Lensregnskaberne for de næste Aargange ikke findes, kan det ikke ses, naar Slutsummen er betalt.

144. Chr. IVs Skrivekalendere. Nyt Hist. Tidskr. 237.

1620, den 19. Dec. Gav jeg Carl von Mandern 6005½ Daler in specie, som var Resten af det Tapetseri, der er paa Salen til Frederiksborg. Dog rester der nogle faa smalle Stykker, som hannem skal betales, naar de bliver leveret.[34])

IV. PRINSESSEFLØJEN

145. R. R. 1608—09.

Referat. Udbetalinger til Jørgen von Friborg for Murerarbej-

Formentlig Prinsessefløjen

de, vistnok ved Prinsessefløjen. 1608: 17. Maj, 4. Juli, 17. Sept. og 5. Nov. — 1609: 22. Feb. Ialt 2300 Daler. Sidste Udbetaling til Prinsessefløjen (det Hus over Køkkenet): 19. Dec. 1612.

Fol. 681 a. Den 4. Nov. 1608 afregnet 214 Daler 1 Ort med Jacob Meuss for 857 Alen graa Feldsten til den nye Bygning paa Frbg.

R. R. 1609—10, Fol. 511 a og 517 a.

Ref. Udbetalinger til Tømmermanden Hans von Anten. 1609: 30. Maj, 21. Juli og 10. Aug. — 1610: 30. April. Ialt 250 Daler.

146. R. R. 1610—11, Fol. 585 a.

28. Aug. 1610 givet Hans von Anten, boende ved Frederichsborg, 100 Daler gammel Mønt til 68 Sk..... for Arbejde udi det nye Hus paa Frederichsborg.... som nu for største Delen er færdigt saavidt Tømmermands Arbejde udkræver.

6. Okt. 1610 givet Hans Pedersen Tømmermand.... 50 Daler.... for det Arbejde, som endnu fattes udi de Huse paa Frederichsborg, som Mester Hans von Anten, der nu er død, havde fortinget.[35])

147. R. R. 1610—11, Fol. 537 a.

Kalksnider

7. Juli givet Wilhelm Korffer Kalksnider 100 Daler af de 800 Daler, Kongen naadigst har lovet ham for de Gemakker og Kammerser langs igennem over Køkkenet udi det nye Hus, Kongen har ladet opmure.... paa Frederichsborg.

Ny Udbetaling 25. Okt. 1610: 200 Daler af de 1500 Daler, Kongen har lovet ham for de 3 Lofter over Køkkenet udi det tredje nye Hus paa Frbg. ...., undtagen eet Gemak udi den ene Ende.

148. R. R. 1611—12, Fol. 586 b.

19. April 1611. Kongen er efter Brevet af 18. Juni 1610 blevet enig med Wilhelm Korffer om, at denne med Kalksnider-

arbejde skal staffere langs igennem paa de Gemakker og Kamre, som bliver over Køkkenet paa det nye Hus paa Frederichsborge. Siden har Kongen paany i et Brev, dateret 19. Okt. 1610, bevilget W. K. 1500 Daler for at dønnike alle trende Lofter, undtagen et Gemak i den ene Ende, og den forrige Fortingning paa 800 Daler skal da intet gælde eller have paa sig. Dernæst har Kongen den 29. Marts 1611 bevilget W. K. yderligere 100 Daler af den Aarsag, at han udi eet Gemak ydermere har stafferet, end der tilforn var befalet ham. Gør saa tilsammen 1600 Daler.

149. L. R. 1615—16, Udg. Nr. 65.

Den 2. Juli 1615 er givet Baldtzer Benner Blytækker 200 Daler paa Regnskab af hans Arbejdsløn for det Hus paa Slottet, som Køkkenet er udi, og som han med Kobber har takt.[36])

150. L. R. 1615—16, Udg. Nr. 69.

Den 28. Dec. 1615 givet Albrett Jørgensen og Hans Frich, Skræddere boende i Hillerød, 11 Daler, for de i 3 Ugers Tid har arbejdet her paa Slottet og bedraget 6 Kamre med forgyldt Læder og en Side i et andet Kammer under Vinduerne, udi lige Maade over Køkkenet bedraget de Gemakker med Klæde under og i Vinduerne.

151. Chr. IVs Skrivekalendere. Nyt Hist. Tidskr. IV 235.

1618 den 1. Jan. Blev en Brønd fortinget med Hans Stenvinkel, som skal staa ved Køkkenet paa Frederiksborg, hvorfor han skal have 150 Daler.[37])

152. L. R. 1619—22, Bilag 41.

23. Nov. 1621. Hans Reiman har arbejdet og ført Vandet i det Billede, som staar udi Muren uden for Køkkenet.

V. TERRASSEN, GRAVEN OG VOLDENE

153. K. B. 1608, 649.

Sydfløjen

15. Feb. (Kbhvn.). Kongens Kontrakt med Jesper Bogardt om Galleriet (ɔ: Terrassemuren) og Porthuset foran det øverste Slot. Refereret ovenfor under Nr. 128.

154. K. B. 1619, 535.

2. Feb. (Kronborg). Aabent Brev om, at Kongen har sluttet Kontrakt med Hans Steenwinckel, Kongens Stenhugger, om at han skal nedbryde det Galleri over Porten paa Frederichsborg Slot ind til Pladsen og forny og igen opsætte det og gøre det helt færdigt med nye Lister, Arkitrav og andet Tilbehør. Han skal tillige hugge og forfærdige de Buer og Piller, som kommer under Galleriet, med alt Tilbehør efter det derpaa gjorte og ham tilstillede Afrids. Endvidere skal han lave en ny Port ind til Pladsen[38]) med Stenhuggerværk, saaledes som Afridset viser. Han skal udføre Arbejdet paa egen Bekostning og derfor have 300 Daler, der skal udbetales ham, efterhaanden som Arbejdet skrider frem.

155. K. B. 1605, 271 f.

Graven

7. April (Kbhvn.). Aabent Brev om, at Kongen har sluttet Kontrakt med Morten von Køllen, at han paa egen Bekostning skal lave Gravene mellem den nye Bygning ved Frederiksborg Slot og Pladsen sammesteds og udgrave Jorden fra Apoteket til Køkkenet[39]) saa dybt, at han kommer paa haard Grund, saaledes som Kongen har aftalt med ham; den Jord, han udgraver, skal han føre ind i Lysthaven.[40]) Endvidere skal han opgrave Gangene i Lysthaven og føre Jorden hen over hele Haven, saa denne kan blive forhøjet. Den Jord, som han udgraver af Haven, skal han igen fylde Gangene med. For dette Arbejde skal han ialt have 300 Daler.

156. R. R. 1612—13, Fol. 502 a.

31. Dec. 1612 givet Jørgen von Friberg 41 Daler 6 Sk. for Dagløn til ham og hans Svende og Pligtskarle fra 21. April til 29. Sept. 1611, i hvilken Tid de har arbejdet paa den Mur, som er opsat omkring Graven uden for det nye Hus paa Frederichsborg.

157. K. B. 1613, 615.

1. Juli (Frbg.). Kongens Kontrakt med Jørgen von Friborg om Opførelsen af den Gang, som gaar fra Slottet tværs over Graven, og Porthuset ved Enden af denne Gang. Refereret nedenfor under Nr. 161.

158. R. R. 1616—17, Fol. 411 a.

Kongen har gjort Fortingning med Hans Brockmann Sten- Graven
hugger, at han.... skal hugge og forfærdige tvende Gallerier af gullandske Bloksten til Kongens Bygnings Behov paa Frederichsborrig. Og skal det ene være 124 Alen udi Længden og det andet 60 Alen. Herfor har Kongen lovet ham 500 Daler[41])....

Actum den 20. Aug. 1616.

Gentagne Udbetalinger i den kommende Tid. Sidste Gang til Brockmann den 1. Feb. 1617. Den 1. Marts samme Aar er Arbejdet overgaaet til Herman Rolfinck, og Hans B. omtales som død. Slutsum til Herman R. for de to Gallerier udbetales 2. Jan. 1618 (R. R. 17—18, 513 b).

159. L. R. 1619—22, Bilag 220.

Kendes jeg Povell Rumbler, Maler og Opvarter paa Slottet, at have annammet — 50 Femtommersøm, 550 Orlovsøm, som

jeg.... har brugt til Stillads ved den øverste Slotsbro til at staa og forgylde de Stenbilleder, som sammesteds er opsat....

Actum Frederichsborg den 30. April 1622.

Paulus Rumler.

160. L. R. 1620, Udg. Nr. 39.

Voldene

Anno 1620 den 23. Marts.... er given og afbetalt Jørgen Jansen Voldmester Resten af 3200 Daler.... for trende Skanser den ene bag Kancelliet, den anden imellem Slottet og Sparepenge,[42]) saa og Volden fra Kong: Mayts: den liden Stald ved Vogngaarden og siden indtil Muren vedtager ved Slotsherrens Losemente.[43]) Disse Skanser har han af ny optaget fra Fundamentet og dem siden igen forfærdiget og opsat med nye Tørve, som han selv har ladet føre og skære, saa og med nye Brystværn og Voldene med Jord forhøjet, hvor fornøden var. — Sammeledes har han udgravet og fordybet Søen og Gravene fra Svengestedet ved Karen Hans Løckous[44]) og rundt omkring indtil Skansen ved Vogngaarden, 3 Alen under den øverste Kant af de hugne Kampesten, som er indmuret udi de to Skanser ved den yderste Bro.[45]) Saa og har han forlignet og udjævnet det Bjærg i Hillerød, som Kirken skal staa paa.[46]) Sammeledes har han fortinget Graven fra Karen Hans Løckous og indtil Møllen at skulle skraat afstikke og bortføre Jorden, ligesom Svengestedet er begyndt, hvilket endnu ikke fuldkommen gjort er, hvorfor han udi Fremtiden videre skal gøre paa hans egen Omkost. Og er ham given af hans Fortingnings Betaling paa adskillige Tider af Kongens eget Kammer 2753 Daler og af Kongens Rentekammer 200 Daler, regnet hver Daler for 84 Sk. Saa er ham nu efter Kongens Befaling given Resten, som er 80 Sk. regnet i hver Daler, Pendinge — 259 Daler 28 Sk.

VI. MELLEMSTE HOLM

161. K. B. 1613, 615.

1. Juli (Frederiksborg). Aabent Brev om, at Kongen har sluttet Kontrakt med Jørgen Bygmester om, at denne paa Frederiksborg Slot af Grunden skal opmure det Hus, hvori Kongens Befalingsmand skal have sin Bolig, opgrave den gamle Grundvold, lave Kælder langs under Huset og udføre alt andet Arbejde, som en Murmester bør at gøre, inden og uden paa Huset, alt paa sin egen Bekostning. For dette Arbejde vil Kongen give ham 1400 Rdlr. Ligeledes har Kongen sluttet Kontrakt med ham om, at han skal opbygge den Gang, som gaar fra Slottet tværs over Graven, og det Porthus, som skal være ved Enden af denne Gang, samt ommure Gravene omkring Slottet med hugne Sten og fuldfærdige alt, hvad der er begyndt derpaa, saavidt Murmesterarbejdet angaar. For dette Arbejde vil Kongen give ham 800 Rdlr. Endvidere skal han have 130 Rdlr. for at afbryde Porten og Muren mellem det nye Hus og Urtehaven og igen opmure den fra Enden af Muren ved Urtehaven og op til det nye Hus.[47]) Under samme Kontrakt skal han opmure et Stykke Mur fra den Mur, som nu er omkring Urtehaven og neden til Vagthuset, og siden derfra tværs over til Dyrehaveplanken, med en Port og et Porthus, eftersom det er angivet ham. Befalingsmanden paa Frederiksborg skal betale Jørgen Bygmester disse Penge, efterhaanden som Arbejdet skrider frem.

I Overensstemmelse hermed sker Udbetalingerne ikke gennem Rentemestrene, men findes bogført i Lensregnskaberne, for saavidt som disse er bevaret.

162. K. B. 1614, 714.

22. Juni (Frbg.). Aabent Brev om, at Kongen har sluttet Kontrakt med Jørgen Bygmester om, at denne paa sin egen

Bekostning paa Frederiksborg skal opmure af Grunden det Hus, hvori Kongen vil have sit Kancelli, lave Kælder langs under Huset og udføre alt andet Murmesterarbejde baade inden- og udenpaa Huset. For dette Arbejde skal han have 1100 Rdlr. at betale ham af Lensmanden paa Frederiksborg, efterhaanden som Arbejdet skrider frem.

Restbeløbet er bogført i Frbg. Lensregnskaber 1619—22, den 2. April 1620, Udg. Nr. 49.

163. K. B. 1614, 716.

27. Juni (Frbg.). Aabent Brev om, at Kongen har sluttet Kontrakt med Hans Stenwinckel om, at denne paa sin egen Bekostning efter det af ham overgivne Afrids skal hugge og forfærdige en Port af Sten ved Frederiksborg til at rende igennem til Rings, for hvilket Arbejde han skal have 1000 Rdlr.[48]) Naar Porten er færdig, vil Kongen desuden skaffe ham det fornødne Jernværk til at befæste den med og Murmestre til at opsætte Værket. Det skal være ham tilladt at skærpe sine Jern i Smedjen ved Frederiksborg Slot.

164. Ø. R. 1615, Udg. S. 87.

30. April. Er forstrakt Hans van Stenwinckell paa Regnskab paa den Rendebane, han har under Hænderne at gøre for Kong: May: paa Fredrichsborch — 100 Daler.

Samlet Oversigt over Udbetalinger til St. i Ø. R. 1617, 48 f. — ialt 3350 Daler, men uden særlig Stedangivelse.

165. L. R. 1615—16, Udg. Nr. 48.

14. Sept. 1615 afbetalt Peter de Meier Maler 250 Daler for Portene paa Rendebanen her paa Frederichsborg Slot, som Ringen skal hænge udi, og som han med sit eget Folk, Guld og Farve har forgyldt og stafferet.

166. Ø. R. 1616, Udg. S. 43.

24. Aug. Forstrakt Hans Stenwinckell.... paa det nye Hus hvor Kancelliet skal være, paa Frederichsborch.... — 200 Daler.

167. L. R. 1620, Udg. Nr. 38.

11. Marts 1619 er fortinget med Rasmus Eilersen Dønnikemester, at han udi Kalksniderarbejde skal staffere det Hus paa Frederichsborg, som Kancelliet skal være udi, baade de nederste og øverste Gemakker, Huset langs igennem. Og skal de to øverste Gemakker paa Enderne af Huset være gjort udi ophøjet Arbejde efter det Mønster, som er gjort i Slotsherrens Stue, de andre Kamre udi slet Dønnikeværk med Roser og Stjerner besat, Gangen forneden og foroven slet dønniket. De nederste Kamre med slet Dønnikeværk, undtagen Danske og Tyske Kancelli, som skal være noget bedre stafferet, hvorfor han skal have tilsammen 350 Daler[49])... Og eftersom forskrevne Arbejde nu findes fuldt færdiggjort, da er han nu den 16. Marts Anno 1620 afbetalt Resten, som er — 300 Daler.

168. R. R. 1616—17, Fol. 403 b.

Neptunbrønden

Ærlig og velbyrdig Mand Breide Rantzow..[r]. har paa Kongens Vegne gjort Fortingning med Mester Hans Brockmann, at han paa sin egen Bekostning skal forfærdige en Brønd til Emden, af sin egen »Tuchs-« og Marmorsten, som kommer at stande paa Frederichsborrig, efter den Skabelon, der er overantvordet ham. Herfor er der lovet ham 2300 Rdlr. Fragt og anden Omkostning mellem Emden og Kiøbenhafn skal Kongen selv lade bekoste. De 2300 Daler skal betales til 4 Terminer, Fastelavn 1616, Mikkelsdag 1616, Filippi Jacobi Dag 1617 og Paaskedag 1618. Actum den 30. Marts Anno 1616.

169. R. R. 1618—19, Fol. 491 a.

24. Sept. 1618 givet Johan Baptista, Stenhugger og Indvaaner til Emden, 400 Daler in specie, som er.... den sidste Termins Betaling, Kongen naadigst har tilsagt afgangne Hans Brockmann, tidligere Stenhugger i Kiøbenhafn, for den Fontæne, han skulde forfærdige for Kongen af nemensche sorte Sten[50]) med en poleret Pille af Tudssten, hvilken Fontæne Hans Brockmann havde bestilt hos Johan Baptista i Emden at færdiggøre. Der betales ham nu 30 Daler for Arbejde med at forandre Fontænen. Gør tilsammen 430 Daler, som er bleven afbetalt forskrevne Johan Baptista.

Efter R. R. 1618—19, Fol. 801 a er Fontænen ankommet fra Emden til Helsingør den 8. Sept. 1618.

170. Christian IVs egenhændige Breve I, 169.

Kolding, 13. April 1620. Stenuynckell skall befaaliss att sancke den brønd paa frede: och forsøge, om hand samme brønd kan hitthe tilsammen.

171. R. R. 1623—24, Fol. 85 a.

Neptunbrønden

16. Jan. 1624 er givet Adrian de Frese af Prag 36 Portugaloeser 182½ Rosenobler, som har tilkommet ham paa en Afregning for de Messingbilleder og andet støbt Arbejde, der er kommet til den Brønd paa Frederichsborg Slot.[51])

172. R. R. 1618—19, Fol. 487 b.

Fangetaarnet

18. Maj 1618 givet Herman Rolfinck, Kong: Maj: Stenhugger, 60 Daler...., hvormed der nu aldeles er afbetalt ham 110 Daler.... for et »Krelemendt» af graa, huggen Sten, han har hugget, opsat og fuldfærdiget for Kongen over Porten paa Frederichsborg Slot.[52])

173. K. B. 1620, 801 f.

16. Marts (Frbg.). Aabent Brev om, at Kongen har sluttet Kontrakt med Mester Hans Reymand, Kongens Brøndmester, om at sætte et Taarn og Spir paa det nymurede Taarn over Porten paa Frederiksborg Slot. Han skal tilhugge, forfærdige og opsætte det hele paa sin egen Bekostning, baade hvad angaar Kost og Løn til Svendene og Folkene og Redskaberne. Han skal straks begynde paa Arbejdet, der skal være efter det murede Taarns Størrelse, Bredde og Proportion efter den ham tilstillede Skabelon, kun med den Forandring, at der ikke skal være Gavl paa Taarnet, saaledes som der er paa Skabelonen, men det skal være, som Kongen har befalet ham. Taarnet skal heller ikke korsvis forbindes med Tømmer paa Grund af den Skorsten, der skal opføres midt igennem det, men det skal dog haves i Agt, at han ellers forbinder det til Gavns. For dette Arbejde, saavidt en Tømmermand kan udføre det, skal han have 1000 Daler Courant, der skal betales ham, efterhaanden som Arbejdet skrider frem. De Materialier af Tømmer og Træværk, Deler og andet, som maatte behøves, skal skaffes ham paa Stedet.

174. L. R. 1622, Udg. Nr. 72.

Den 30. Dec. givet Jørgen von Friborg Murmester, Raadmand udi Slangerup, 20 Daler paa Regnskab af hans fortingede Arbejdsløn for et Taarn saa og de Hvælvinger, Mure og Gallerier, han har opmuret paa begge Sider af den øverste Slotsport.[53])

175. Afregninger XII 4. Johan Bøgvad. Rigsarkivet.

Nr. 53. Johan Bøgvad[54]) skal give efterskrevne Skippere og Baadsmænd hver 9 Sk. om Dagen ... for efterskrevne Dage de har været her til Frederichsborg og tilhjulpen at opsætte Fløjstangen, Kronen og Fløjen paa det store Spir her sammesteds .... 17. Juni 1623.

176. L. R. 1619—22, Bilag 24.

Slotspladsen

20. Maj 1621. Johan Bøgvad skal give Hendrich Ou, Stenhugger, 9½ Daler 32 Sk. for Muren, som gaar fra Kancelliet og ind til Skansen ved Slotsherrens Stald, og som han har tækket med ølandske Huggensten. Er ialt 132 Alen lang.

De ølandske Fliser paa Fæstningsmuren repareres efter L. R. 1637—38, Bilag 93.

177. L. R. 1622, Udg. 32.

8. Juni givet Hendrich Ou Stenhugger.... for Hagerne, han har indhugget i Muren, som den mellemste Vindebro for Taarnet er fastgjort med[55]).... 1½ Daler 24 Sk.

178. L. R. 1622, Udg. 70.

30. Dec. Jørgen Beber Murmesters Arbejde.

.... Nok har han med sine Svende arbejdet paa den mellemste Borgegaard og lagt de gullandske Sten i Mønster, som Pladsen er lagt med.

179. L. R. 1624—25, Bilag 278.

30. April 1625. Slotsfogeden Hans Pedersens Kvittans for at have annammet Hængelaase, som bruges at hænges for Fangetaarnsdørene og Lugerne sammesteds, saa og for Jernkæden for Vindebroen....

Hængelaase med 3 Nøgler til hver — 4 Stk. à 3 Mark — er 2 Daler.... Trosser at vinde Fanger ned i Taarnet med — 10 Favne. Actum Frederichsborg 30. April 1625.

VII. FORSKELLIGE MEDDELELSER OM FREDERIKSBORG PAA CHRISTIAN IV'S TID

180. K. B. 1600, 470.

1. Feb. (Frederiksborg). Missive til Arild Hvitfeld. Da Bønderne her i Lenet er besværede med andet Arbejde, anmoder Kongen ham om at tilsige Bønderne i Draxholm Len, der ellers er fritagne for at gøre Ægter fra Sundby Færge her til Slottet, til at føre hvad Sten, Kalk og andet, der nu findes ved Færgen, her til Slottet, da Vandet nu er tilfrosset og der er god Vej.

Lign. Ordrer: 23. Nov. 1601, 16. Dec. 1602, 11. Sept. 1606, 21. Maj 1607, 26. April 1609, 8. April 1611, 30. Maj 1614, 25. Jan. 1615, 4. Juni 1616, 4. Feb. 1618, 10. Juni 1618, 15. Dec. 1618, 7. Aug. 1619, 30. Dec. 1619.

181. K. B. 1600, 494.

25. April (Frbg.). Missive til Kapitlet i Roskilde. Da Kongen har nogle Læster Kalk liggende ved Sundbye Færge, hvilke han med det allerførste vil have ført til Frederiksborg Slot, anmodes Kapitlet om at lade enhver af dets Bønder, der bor omkring Sundbye Færge, køre to Læs Kalk til Frederiksborg, saa at Kalken kan fremkomme saa snart som muligt, da det er magtpaaliggende.

Ordrer om lign. Ægter: 16. Dec. 1602. 23. Maj 1604, 26. Aug. 1604, 20. Maj 1605, 7. Feb. 1606, 20. Okt. 1606, 19. Maj 1607, 22. Juni 1607, 19. Maj 1608, 26. April 1609, 12. April 1610, 8. April 1611, 21. Maj 1613, 7. Sept. 1613, 2. Maj 1614, 25. Jan. 1615, 12. Jan. 1618, 4. Feb. 1618, 16. Maj 1619.

182. K. B. 1601, 686.

23. Nov. (Frbg.). Missive til Peder Mund om at antage den Karl, der tidligere har passet paa de Fanger, der arbejdede paa Bygningen, til Karl paa Frederiksborg, hvor han baade skal være Vægter, uddele Hø og Straa til Vognsvendene og udføre andet Arbejde....

183. K. B. 1604, 162.

14. Maj (Kbhvn.). Aabent Brev om, at Hans Feier, Kongens Kok, maa beholde det Hus i Hillerød ved Frederiksborg Slot, som han nu selv bor i, saalænge Kongen ikke bliver til Sinds at forandre eller helt at ødelægge Hillerød.

.... Livsbrev for Jørgen Jæger paa den Besoldning og de Maanedspenge, som han hidtil har haft.... Endvidere maa han beholde det Hus i Hillerød, ved Frederiksborg, som han nu bor i, saalænge Kongen ikke bliver til Sinds at forandre Hillerød.[56])

184. K. B. 1605, 253.

26. Feb. (Kronborg). Missive til Jochum Bülow. Kongen har bragt i Erfaring, at Kronens Bønder i Kronborg og Frederiksborg Len viser sig meget modvillige, naar de bliver tilsagte til med Heste og Vogne at gøre Ægt og Arbejde enten til de nævnte Slotte eller andre Steder. Naar de sidder overhørige, maa man ofte lade dem pante, og siden maa de indløse deres Pant med Penge, hvorved de i Længden vil blive helt ødelagte og udarmede. For at forhindre dette maa han, naar Kronens Bønder i disse to Len herefter sidder overhørige og ikke møder med Heste og Vogn, naar de bliver tilsagte, ikke tage Pant af dem, men skal lade dem straffe med spansk Tønde og med Taarnet, medmindre da deres Forseelse er saa stor, at den i andre Maader bør straffes. Bønderne skal under Straffen selv holde sig med Kost, for at andre kan tage sig i Vare og ikke saa trodsigt sidde overhørige, saaledes som hidtil.

185. K. B. 1605, 337.

21. Sept. (Kbhvn.). Missive til Hermand Jul, Lensmand paa Gotland.... Endvidere skal han til den nyforetagne Bygning paa Frederiksborg ved første Lejlighed i den kommende Vinter

lade tilhugge 6 Tylter Bjælker, 24 Alen lange, og 6 Tylter Hanebjælker, 14 Alen lange. Hvad Tykkelsen paa Tømmeret angaar, skal han rette sig efter hoslagte Maal. Han skal sørge for, at dette Tømmer kan ligge rede, naar Kongen til Foraaret sender Skibe efter det.

186. K. B. 1608, 671.

23. April (Kbhvn.). Missive til Jørgen Skeel. Kongen har bragt i Erfaring, at 4 Personer i hans Len, Oluf Pedersen og Seuren Jensen, dog ikke ham med Tilnavnet Mols, i Ebeltoft, Anders Christensen i Holm og Søfren Nielsen i Boslundt, for nogen Tid siden, da de førte Kalk til Sundbye Færge, selv har lavet sig falske Kvittanser og derunder eftermalet Skriveren paa Frederiksborg Slots Haand, hvorefter de siden paa disse har optaget Penge paa Rentekammeret. Da Kongen ikke vil lade saadant gaa ustraffet hen, skal Jørgen Skeel lade disse Kumpaner paagribe og sende dem fængslede til København, hvor de skal blive tilbørlig straffede.

187. K. B. 1613, 571.

1. Marts (Frbg.). Aabent Brev om, at Kongen har paalagt denne Brevviser Hans Nielsen, boende i Daulykke Slette i Kronborg Len, at skulle tage Vare paa det Tømmer, Deler og andet, som bliver opskibet og oplagt ved Daulykke Slette til Bygningens Behov paa Frederiksborg, tage det til sig og levere det fra sig, efterhaanden som det bliver krævet af ham.[57])

188. K. B. 1613, 573.

3. Marts (Frbg.). Da Kongen har bragt i Erfaring, at Indbyggerne i Hillerød og Ilskøb trykker sig ved, naar de tilsiges derom, at fremsende en, som kan lade sig bruge paa Frederiksborg Slot med Skuren, Fejen og andet, saaledes som de tidligere

har gjort, skal Lensmanden alvorligt formane alle, baade dem der har Gaarde, og dem der har Boder, at de herefter skal lade sig finde ufortrødne heri.[58])

189. K. B. 1613, passim.

S. 576. Lensmændene overalt paa Sjælland skal sende Løsgængere til Arbejde paa Frederiksborg.

Lensmændene i Kronborg, Korsør, Vordingborg og Kalundborg skal ordne det saaledes ved Færgestederne, at ingen af de Pligtsfolk, som arbejdede paa Frederiksborg, og som baade Haar og Skæg var raget af paa, kommer over, men straks bliver taget, hvis de vil undvige.

S. 591. Lensmændene i Kalundborg, Korsør, Sæbygaard, Vordingborg, København, Kronborg, Roskilde, Holbæk, Svenstrup, Tryggevælde og Ringsted skal hver i sit Len undersøge, om nogen af de Fanger, som er undvegne fra Arbejdet, findes der, og i saa Fald straks sende dem til Frederiksborg.

190. Chr. IVs Skrivekalendere. Nyt Hist. Tidskr. IV, 26.

1614 den 1. Dec. Afbrændte den lille Ladegaard ved Frederiksborg.

191. K. B. 1617, 210f.

16. Juni (Frbg.). Missive til Christoffer Basse, Embedsmand paa Frederiksborg.... Han skal give de to Vægtere, der er antagne til at vaage omkring Slottet, hver 3 Daler om Maaneden i Kostpenge og 6 Daler om Aaret i Løn.[59])

192. K. B. 1618, 310.

12. Jan. (Frbg.). Missive til Mogens Pax (Lensmand i Roskilde) om at give Kronens Bønder i sit Len Ordre til, at enhver af dem.... skal køre et Læs Mursten, hvert Læs regnet til 60

Sten, fra Abrahamstrup til Frederiksborg og paase, at Stenene fremkommer med det allerførste.[60])

193. K. B. 1618, 471.

27. Sept. (Frbg.). Missive til Christen Hansen (Kronborg) om at lade Christoffer Basse vide, paa hvilken Tid han selv eller hans Foged kan være til Stede paa det Sted, hvor den nye Dyrehave skal laves; det skal dog være med det allerførste. De skal da dele Indhegningen og Færdiggørelsen.... saaledes som Kongen selv har angivet paa Afridsningen. De skal endnu i Aar lade Pælene sætte over Ende, 4 Alen vidt fra hinanden.[61])

1619 den 20. Aug. tales om »den store nye Dyrehave paa Kronborg og Frederiksborg Len«.

194. K. B. 1619, 537.

13. Feb. (Halmstad). Missive til nedennævnte Lensmænd om at sende Murmestre, Kalkslagere og Pligtskarle til Bygningens Behov paa Frederiksborg: Kolding, Ribe, Stjernholm, Aarhus, Dronningborg, Hald, Skivehus, Aalborg, Gudum Kloster, Ørum, Bøvling, Mariager, Kalø, Malmø, Landskrona, Helsingborg, Sølvitsborg, Gladsakse, Halmstad, Varberg, Frederiksborg, København, Roskilde, Ringsted Kloster, Antvorskov, Kalundborg, Dragsholm, Tryggevælde, Vordingborg, Møen, Nyborg, Odense, Hagenskov, Hindsgavl, Aalholm, Halsted, Langeland.

Lignende omfattende Ordrer har tidligere været udstedt, i 1615 den 12. Januar og 1617 den 4. Februar. Og senere: 16. Feb. 1620, 3. Marts 1621, 27. Aug. 1621, 23. Jan. 1622.

195. Christian IVs egenhændige Breve I, 155.

Til Tolderne i Sundet. Frederiksborg 7. Maj 1619. —

Ieg haffuer fornommit, att vdi sundit Er ankommit nogit Maaluerck,[62]) huilckit vdi tollen Er indsaat for 1400 dl., huilckit formeniss meere verdt att werre, huorfor y ted strax skall be-

taale och hiidforskicke, huortil fogden Paa Slottit strax skall skaffe uogne.

196. Christian IVs egenhændige Breve I, 193.

Frederiksborg 12. Feb. 1621. Til Christian Friis. Naar dennom trenge till Penning heer till frede: bigning, daa skall Renthemeisterne forstrecke Iohan Bøguaad med Penning. Dog gørriss icke mange fornøden, Eptherdi der Er ickun faa arbeidtzfolck.[63])

NOTER

1. Formentlig Inventariet af 1597, se Nr. 52 i de her offentliggjorte Kildesteder.
2. Det her akkorderede Arbejde gælder kun Slottets Ydre, med alle Vinduesindfatninger, Gavlafdækninger o. lign., men ikke Kirkens Indre og ikke Forbindelsesfløjen (Terrassen) mod Syd, der fik en særlig Fortingning 1608, se nedenfor Nr. 128.
3. Denne Kontrakt giver i Forbindelse med Inventariet 1597 (Nr. 52) og Kontrakten med Graveren 1605 (Nr. 155) samt Billedet paa Gripsholm af det gamle Frederiksborg en Mulighed for i Hovedtræk at rekonstruere Frederik IIs Slot. — Beckett: Frederiksborg II S. 9 og 252. — Fadeburslængen ved Ringridningspladsen samt hele forreste Holm, der her er medindbefattet i Nedrivningsplanen, staar der den Dag i Dag.
4. Jørgen Friborg fortsætter med Arbejdet paa Slottet til 1622, da de sidste Udbetalinger til ham finder Sted i Lensregnskaberne. Hans Efterfølger blev Jørgen Beber. Friborg er antagelig død paa det Tidspunkt. — *Skabelon* kan baade betyde Arbejdstegning og Model (af Træ), hyppigst efter Datidens Sprogbrug det sidste. Men der maa naturligvis ogsaa have foreligget en Tegning, »Afridsning«, til Grund for Skabelonen.
5. Mens Boegardt tillige var Billedhugger, har Mester Jacob Meussen (Mus) altid kun haft med det grove Kampestens-Arbejde at gøre ved Slottets Fundament.
6. Til Overdækning af de ufærdige Mure i Vinterhalvaaret. Man har i

1603—04 næppe naaet at mure mere end det nederste eller de 2 nederste Stokværk. Kontrakten med Tømreren er fra 1604, se Nr. 97. Men Tømrerarbejdet kan godt have været i Gang, før Kontrakten blev sluttet.

7. De første Udbetalinger kan kun gælde Kongefløjen. Det er mærkeligt at se, at Udbetalingerne (Nr. 98) begynder, før Kontrakten blev sluttet.
8. Vistnok en Forvrængning af *Cartoucher*, de ejendommelige Volutornamenter i Renæssancestil.
9. Beckett II 78—80. — Dansk biogr. Leksikon XVII 520. Ved Frederiksborg begyndte han 6. Aug. 1610. Rentemester Regnsk. 1610—11, Fol. 570 a. Arbejdede før den Tid under Greger Greus.
10. Med Kongens Lysthus forstaas Rosenborg. — Kongens Kammer paa Frederiksborg, oftest kaldet Sommerstuen, var identisk med Valdemarssalen i det nuværende Museum, mens Dronningens Kammer efter Inventariet af 1650 og alle samtidige samstemmende Kilder var det tilsvarende store Rum, Vinterstuen, mod Øst i Kongeetagen.
11. Navnet staves forskelligt. Se Friis: Samlinger til dansk Bygnings- og Kunsthistorie, 228 og 231. Beckett II 254 o. a. St.
12. Indfatning.
13. Ridderstuen er efter alle samtidige samstemmende Vidnesbyrd den lange søjlebaarne Sal i Kongefløjens underste Stokværk, senere kaldet »Rosen«. Den brugtes til Spisestue og kaldes derfor, f. Ex. i Nr. 111, for »Kongens Esskammer«.
14. Runddel betegner her et Taarngemak. Der tænkes paa Stuen i Jægerbakketaarnets andet Stokværk.
15. Krydshuset, den firkantede Udbygning mod Nord i Slottets Hovedaxe, rummede Dronningens Smykkekammer.
16. Sølvkammeret laa, i alle Tilfælde i 1640erne, da Berg beskrev Slottet, i Kongefløjens nederste Stokværk ud mod Gaarden, omtrent der, hvor nu Indgangen til Museet findes.
17. Stukkatøren eller »Dønnikemesteren« Wilhelm Korffer arbejdede paa Slottet til 1611—12. Dønnikearbejdet i Kirken synes helt at være udført af Valentin Dresler, se Nr. 136. — I Dokumentet af 20. Juni 1607 maa der tænkes paa Kongefløjen. Stuen i Jægerbakketaarnets første Stokværk, Museets Nr. 15, er det eneste af Kongefløjens Rum, der overlevede Branden 1859. Det bevarede Dønnikeværk her stammer da sikkert fra Korffers Haand.
18. Ridderstuen (Rosen) i underste Stokværk.
19. Denne kendte Maler arbejdede paa Frbg. til 1611, er vistnok død kort efter. — Poul Rumler, der oftere omtales i det følgende, blev Kongens Tilsynsmand, »Opvarter«, paa Frbg. og havde som saadan Overopsyn med Slottets Inventar. Saavidt det kan ses havde han Embedsbolig i

»Herluf Trolles Taarn«. Han forlenedes 1629 med Esrom Mølle og omtales som død i 1639.

20. Peter Meier den yngre omtales ofte i Regnskaberne for de kommende Aar. Han optræder for sidste Gang i Lensregnskaberne den 28. Okt. 1628. — Ved en »Historie« forstaas en Figurfremstilling.
21. Stokværket oven over Kongens og Dronningens Suite var overdraget til Enkedronning Sofie, deraf Navnet Fru Mutters Gemak. Kaldes ogsaa Englegemakket. — Kongens Læsekammer laa vistnok Øst for Kongens Sommerstue og svarer da til Museets Nr. 26.
22. Om Tapeternes Anbringelse i Slottet se Beckett II 84 og nedenfor i Nr. 121.
23. Tegningen til Galleriet foran Kongefløjen tilskrives Hans van Steenwinckel den yngre. Beckett II 70.
24. Om Lorentz Sweys Andel i Billedhuggerarbejdet se Beckett II 126—129.
25. Jørgen Beber (eller Bever) afløste 1622 Jørgen von Friborg, se under Note 53. Han blev som de fleste andre betroede Haandværkere mange Aar i Kongens Tjeneste og havde Gaard i Hillerød tæt op ad den senere byggede Latinskoles Grund, vistnok Torvet Nr. 1.
26. »Tudsesten«, ogsaa skrevet »Tuchs«, er sort Marmor.
27. Kirken og Galleriet kan ikke have været inkluderet i Boegardts første Kontrakt, Nr. 89. Muligvis var Galleriet slet ikke planlagt i det første Udkast, og Kirkens Dimensioner var vistnok heller ikke fastsat, men blev først nærmere bestemt under Arbejdets Gang. De mange Uregelmæssigheder ved Kirkefløjens Sammenføjning med det øvrige Slot kunde tyde derpaa.
28. De sorte Marmortavler findes indsat over Arkaderne inde i Kirken. Texterne er paa Latin og hentet fra Vulgata, den latinske katolske (!) Bibeloversættelse.
29. Wanscher har paastaaet, at Klokketaarnets Spir i dets kendte Udformning skulde være en Eftertanke, først opsat i 1620'erne efter Fuldendelsen af det store Porttaarn. Denne Antagelse er vistnok uholdbar. Wanscher, Christian IVs Bygninger S. 53 og 89.
30. Dette er den eneste Gang, Dresler nævnes i Forbindelse med Frederiksborg. Han er dog utvivlsomt Mester for alt Dønnikeværket i Kirken. Korffer synes at være død paa dette Tidspunkt. Beckett II 80 f.
31. Hans Barchmand hørte til den Kreds af Haandværkere, som Kongen Livet igennem uforandret viste sin Tillid. B. var Mester for de fint indlagte Snedkerarbejder ved Stolestaderne i Slotskirken. Kongen skænkede ham Gaard i Hillerød, nuværende Nr. 3 og 5 i Slotsgaden, og

desuden Indtægten af Kratmøllen ved Slangerup. Han omtales vistnok for første Gang i Forbindelse med Slottet som Snedkersvend i R. R. fra 27. Nov. 1608 til 1. Maj 1609 (Fol. 578 ff.). Død ca. 1650.

32. Dette er det kendte historiske Orgel, skænket Kongen af Landgrev Moritz af Hessen. Frbg.-Museets Katalog 30. Lensregnskaber den 8. Sept. 1622, Udgift Nr. 33, viser, at der er blevet anbragt et Jerntralværk i Karnappen bag Træ-Orgeværket i Kirken. Compenius Orgel stod altsaa i Christian IVs Tid paa samme Sted som nu.
33. Beckett II 91.
34. Tapetvæveren Karel van Mandern (Nr. 2) 1579—1623, i Kongens Tjeneste fra 1616. Fader til den senere saa berømte Karel van Mandern (III).
35. Hans von Antens Efterfølger Hans Pedersen var vistnok den samme som Slotsfogeden af samme Navn, se Nr. 179.
36. Hovedslottet var da i det Ydre helt færdigt i 1615. Terrassen blev dog fornyet 1619.
37. Der tænkes paa Løvebrønden foran Prinsessefløjen. Broncefigurerne er dog nye, men Løven er oprindelig.
38. Med Pladsen forstaas den indre Slotsgaard. Steenwinckel har her opført Søjlegalleriet, Portkamrene og Porten. Den ydre Port er af Boegardt og bærer Aarstallet 1609. Galleriet paa begge Sider af denne ældre Port er dog fornyet 1619.
39. Køkkenet i Frederik IIs Slot laa omtrent der, hvor nu Kancellifløjen findes. Apoteket var ved Nordgavlen af Lensmandens Hus, sml. Nr. 52 og 90.
40. Slottet havde to Lysthaver, en Syd for Sparepenge ved Slotssøens nordlige Bred, og en i Indelukket mellem Møntporten og Vejen til Badstuen. Det maa være den sidste, der tænkes paa, da den ligger meget lavt. Den kaldtes hyppigt for Henrik Gartners Have efter Urtegaardsmanden Henrik Hermansen, som i godt 40 Aar var i Kongens Tjeneste (ansat 1601), og som havde sin Embedsbolig i Haven. I Hillerød ejede han hele Strækningen mellem Bakkegade og Kongevejen.
41. Der tænkes paa Stenbalustraderne langs Slotsgraven.
42. Den saakaldte Dronningens Ø, vel en Rest af den oprindelige Slotsholm.
43. De gaadefyldte Ord kan kun betyde: »og derfra indtil det Sted, hvor Muren begynder«. Det drejer sig om den store vestlige Skanse fra Møntporten og Livstalden, senere vistnok med Urette kaldet Boldhuset, videre bag om Fadeburstuen ved Bødkergaarden, forbi Bryggerset og Skriverstuen til Slotsherrens Stald.
44. Skal vistnok læses »Svemmestedet«, det Sted hvor Hestene »svømmer«

og vandes. — Karen er maaske Tømmermanden Hans Lyckovs Enke (se ovenfor under Nr. 15), men han maa da være sent gift, eller hun maa være urgammel. Det kan tænkes, at hun enten har boet i et af Staldgaardens Huse paa første Holm, hvor der var et saadant Vandingssted, eller ved Kroen. Rimeligvis det sidste. Beckett II S. 6.

45. Der tænkes her paa de to fremspringende Skanser paa første Holm. De tilhører ikke Frederik II's Anlæg, men er sammen med »Strækmurene« rundt om hele Holmen bygget af Chr. IV i Tiden omkring 1620. Beckett II 38 og 254.
46. Kirken laa omtrent paa det Sted, hvor nu Hillerøds Raadhus staar. Hillerød By S. 38 ff.
47. Udgravninger har vist, at der paa det Sted, hvor nu Møntporten staar, har været en ældre Portbygning fra Frederik II's Tid.
48. Denne meget store Betaling for et af Omfang meget lille Arbejde forklares derved, at Steenwinckel baade var projekterende Arkitekt og kunstnerisk uddannet Billedhugger. Friborg fik f. Ex. kun 1100 Daler for Kancellifløjen.
49. Rasmus E. var Valentin Dreslers Efterfølger. — I Husets Stueetage var der Skrædderkammer i Nordgavlen. Derefter fulgte Tyske Kancelli, mens Danske Kancelli havde sine Kontorer længst mod Syd. — Paa første Sal var der vistnok et stort Gæstekammer baade i Nord- og Sydgavlen, forbundet med en Gang ind mod Pladsen. I Slotsforvalterens Lejlighed i Stueetagen findes endnu et Rum, hvis Loft er »med Roser og Stjerner besat«.
50. Vistnok Sten fra Namur.
51. Om Brønden se Beckett II 105 ff. — Adrian de Friis omtales i Forbindelse med Springvandet kun dette ene Sted.
52. Herman Rolfinck var den afdøde Stenhugger Hans Brockmands Efterfølger. — »Krelementet« maa være Porttaarnets Sandstensindfatninger, der bærer Aarstallet 1618.
53. Jørgen von Friborg omtales her for sidste Gang i Slottets Akter. Han afløses samme Aar af Jørgen Beber.
54. Bøgvad var opr. Bygningsskriver paa Frederiksborg, den Mand hvem alle Udbetalingerne til Haandværkerne paahvilede. Han forfremmedes til Foged paa Abrahamstrup og udnævntes 1636 til Fiskemester i Frederiksborg og Københavns Len. Kongen skænkede ham flere Ejendomme i Hillerød, bl. a. det Sted hvor nu Posthuset ligger, og hvor hans Bolig laa, samt en Vang ved Teglgaardssøen, den senere Petersborggaard.
55. Alle Slottets Broer, ogsaa den her omtalte S-Bro, var i Chr. IV's Tid Vindebroer.
56. Kongen skænkede ofte Ejendom i og ved Hillerød til sine Embedsfolk.

Tanken om at lægge Hillerød øde blev ikke til noget. Derimod nedlagdes Ølskøb 1621.

57. Dagelykke (se Dok. Nr. 8) var det østlige Udskibningssted for Byggematerialer til Slottet. Ellers anvendtes Sundby Færge.
58. Lensregnskaberne omtaler hyppigt dette Hoveri, som Hillerødborgerne maatte paatage sig, Udbankning af Tapeter og Skuren af »de Messingbilleder paa Posten«, ɔ: Neptunspringvandet.
59. Anden Bevogtning af Slottet end disse to Vægtere omtales ikke. Kongen har dog haft Militærvagt — Drabanter — naar han boede paa Slottet.
60. Vognene blev færget over Fjorden i en Pram, der kunde hales over med et Reb.
61. Stakitværket stod paa et Kampestensdige, der gentagne Gange omtales, og som faktisk findes endnu uden om hele Dyrehaven.
62. Malerværk: Malerier.
63. Det store Arbejde med at rejse Slottet er ved at være slut.

LEKTOR H. BOISEN

1878—1946

Det var med dyb Vemod, Lektor H. Boisens Medarbejdere i Frederiksborg Amts historiske Samfund modtog Budskabet om, at han den 19. Oktober var afgaaet ved Døden. Lektor Boisen havde i Sommer været travlt beskæftiget med Udarbejdelsen af Registeret til de fire sidste Aarbøger, der udgør et Bind. Han havde deltaget i flere af de Møder, Dansk historisk Fællesforening og Kulturhistorisk Museumsforening afholdt i Helsingør sidst i August, idet Historisk Samfund samtidig fejrede sit 40 Aars Jubilæum. Ved en Festmiddag den 31. August benyttede Museumsdirektør Knud Klem Lejligheden til at bringe Lektor Boisen en varm Tak for de 32 Aars Arbejde, han havde bag sig i Historisk Samfund.

Registeret til de fire Aarbøger naaede Boisen ikke at faa helt færdig, før han maatte lade sig indlægge paa Frederiksborg Amts Centralsygehus, hvor han fjorten Dage efter sov stille hen.

Hans Boisen var født den 25. August 1878 i Hjerting i Sønderjylland som Søn af Gaardejer P. H. Boisen. Han blev Student fra Ribe 1897 og cand. mag. 1903 i Latin, Græsk og Historie. Han var Lærer ved Borgerdydskolen 1905—10, blev 1910 Timelærer ved Frederiksborg Statsskole, Adjunkt sammesteds 1911, Lektor fra 1920 og indtil 1945, da han tog sin Afsked. Boisen var gift med kgl. Translatrice Ida Boisen, født Wimmer, Datter af afdøde Sagfører, Branddirektør H. Wimmer, Hillerød.

Som Student nød Boisen Anseelse baade hos Kammerater og Lærere paa Grund af sin Flid, den dybe Interesse, han nærede for sine Fag, og for sit paa en Gang behagelige og beherskede

Væsen. I en Mindeartikel betegner en af hans Studenterkammerater ham som *Humanisten*. Dette er rigtigt truffet. Humanist vilde vi, der har kendt ham og samarbejdet med ham i en Menneskealder, ogsaa kalde ham.

Lektor Boisens Anseelse i faglige Kredse medførte, at hans Evner blev taget i Brug paa en Række Omraader. Han var Medlem af Eksamenskommissionen for Studentereksamen for Privatister 1910—37, af Opgavekommissionen for Studentereksamen 1922—33 og — som den allerfineste Anerkendelse — Censor i klassisk Filologi ved Skoleembedseksamen ved Københavns og Aarhus Universiteter fra 1933.

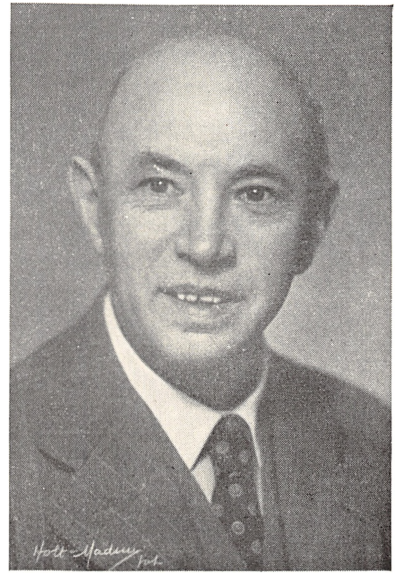

H. Boisen.

Men ogsaa inden for mere folkelige Omraader blev hans Arbejdsevne taget i Brug. 1914 blev han valgt ind i Frederiksborg Amts historiske Samfunds Bestyrelse. Han kom i Skriftudvalget, hvor Samfundets forskellige Publikationer redigeres. 1919 valgtes han til Samfundets Formand, hvilken Stilling han beklædte til 1938, da han efterfulgtes af Museumsdirektør Klem.

Lektor Boisen var meget omhyggelig med sit Arbejde. Han skyede ingen Ulejlighed for at naa saa nær det nøjagtige, som det var muligt. Hans kritiske Bedømmelse af indsendte Bidrag var klog og velfunderet. Og naar der skulde ændres et og andet i en Afhandling — sligt hænder jo — forstod han at gøre det baade til Afhandlingens og Forfatterens Gavn. Han var i det hele yderst samvittighedsfuld med sit Arbejde. Han var ikke nogen

udadvendt Natur, ikke nogen Agitatortype, men han var lydhør og forstaaende overfor dem, der ejede Evner i den Retning.

Ved en Højtidelighed i Centralsygehusets Kapel den 22. Oktober, før Baaren førtes til Søndermarkens Krematorium, hvor Bisættelsen fandt Sted i al Stilhed, talte først Slotspræst Carl E. Kiilerich, og derefter tog Rektor H. M. Jensen Ordet for at bringe afdøde en Tak fra Frederiksborg Statsskole. Han karakteriserede Lektor Boisen som en tro Tjener med Tryk paa begge disse to Ord.

En tro Tjener var Lektor H. Boisen ogsaa i Frederiksborg Amts historiske Samfund. Vi er blevet en værdifuld Medarbejder og et sympatisk Menneske fattigere. Historisk Samfund vil vide at ære hans Minde.

Anders Uhrskov.

SAMFUNDETS VIRKSOMHED

FRA 1. APRIL 1946 TIL 30. SEPTEMBER 1946

Tirsdag den 9. Juli 1946 afholdt Samfundet sin 39. ordinære Generalforsamling paa Hotel „Leidersdorff" i Hillerød. Amtsskolekonsulent *L. C. Jensen* valgtes til Dirigent.

Formanden, Museumsdirektør *Klem*, Helsingør, redegjorde for Samfundets Publikationer siden sidste Generalforsamling. Disse omfattede Samfundets Aarbøger 1944 og 1945. Han anmodede desuden om Godkendelse af, at Bestyrelsen paa Grund af de særegne Forhold i 1945 havde undladt at indkalde til Generalforsamling og derved selv havde forlænget sine Mandater et Aar. Generalforsamlingen gav den ønskede Godkendelse, ligesom Formandens Beretning godkendtes. Kassereren, Sparekassedirektør *C. Andersen*, Hillerød, forelagde de reviderede Aarsregnskaber 1943/44 og 1944/45, for hvilke Decharge gaves. Til Bestyrelsen nyvalgtes Kommunelærer *J. Rosenkilde*, Humlebæk, og Borgmester *Sigurd Schytz*, Helsingør. Bestyrelsen bestaar saaledes nu af: Sparekassedirektør *C. Andersen**, Hillerød, (Sekretær og Kasserer), Museumsdirektør *Otto Andrup*, Hillerød, Lektor *H. Boisen*, Hillerød (Skriftudvalget), Pastor *Villads Christensen*, Græsted, Sognefoged *Hans Jensen Hansen**, Ølstykke, Sparekassedirektør *J. Chr. Jensen**, Slangerup, Amtsskolekonsulent *L. C. Jensen*, Gilleleje, Museumsdirektør *Knud Klem*, Helsingør (Formand), Læge *A. H. Riise**, Hillerød, Kommunelærer *J. Rosenkilde*, Humlebæk, Borgmester *Sigurd Schytz*, Helsingør, Lektor, Dr. phil. *Jan Steenberg**, Hillerød, og Overbibliotekar, Forfatter *Anders Uhrskov*, Hillerød (Skriftudvalget). (De med * betegnede fratræder efter Tur paa Generalforsamlingen 1947).

Til Revisorer genvalgtes Hovedbogholder *H. P. Olsen* og Kommunaldirektør *Chr. Svendsen*, Hillerød.

Paa Grund af de stærkt stigende Udgifter, Aarbogens Udgivelse i de senere Aar har medført, vedtog Generalforsamlingen at forhøje Kontingentet fra 3 til 4 Kr.

I Regnskabsaaret 1945—46 har Samfundet modtaget følgende Tilskud: Fra Staten (200 Kr.), fra Frederiksborg Amtsraad (100 Kr.), fra Byraadene i Helsingør (100 Kr.) og Hillerød (50 Kr.), Sogneraadene i Farum (10 Kr.), Frederiksborg Slotssogn (10 Kr.) Gerlev-Draaby (20 Kr.), Græsted-Maarum (10 Kr.), Hørsholm

(50 Kr.), Lillerød (10 Kr.), Lynge-Uggeløse (20 Kr.), Melby (10 Kr.), Skibby (10 Kr.), Skuldelev-Selsø (10 Kr.), Slagslunde-Ganløse (20 Kr.), Stenløse-Viksø (10 Kr.) og Ølstykke (10 Kr.). Endvidere er ydet Tilskud af Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse (100 Kr.) og af Carl Jul. Petersens Hjælpefond (300 Kr.).

Samfundets Medlemmer, nytilkomne og ældre, kan købe ældre Aargange af Aarbogen for 1 Kr. pr. Aargang. Aarbøgerne for 1907, 1916, 1917, 1919 og 1920 er udsolgt. Prisen paa Særbøger bliver fastsat ved Udgivelsen i ethvert enkelt Tilfælde. Samfundet har hidtil udgivet følgende Særbøger, som Medlemmerne kan købe til de vedføjede Priser:

Junge: Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog, 1915, 279 S. ..... 1 Kr.
Anders Uhrskov: Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tider paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger, 1918, 174 S., Ill. ..... udsolgt
Fr. Weilbach: Frederiksborg Slot, 1923, 142 S., 68 Ill. . udsolgt
Hillerød By, 1925, 363 S., 55 Ill. ..... udsolgt
Carl Christensen: Frederiksværk, 1926, 192 S., 54 Ill. .. 3 Kr.
Fr. Weilbach: Fredensborg Slot, 1928, 136 S, 77 Ill. .... udsolgt
Frederiksborg Amts Stednavne, 1929, 168 S. ..... udsolgt
Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie I. Tiden til 1809, 1931, 416 S., 112 Ill. .... 6 Kr.
II. Frederikssunds Historie, 1810—70, 1937, 261 S., ill. 3 Kr.
Bjørn Kornerup: Frederiksborg Statsskoles Historie, 1933, 288 S., 44 Ill. ..... 3 Kr.
Anders Uhrskov: Fra Stavnsbaand til vore Dage. Skildringer af Nordsjællands Kulturhistorie. I. Fra Landbrugets Verden, 1938, 324 S.. 80 Ill. ..... 3 Kr.
II. Handel, Haandværk, Fiskeri, 1939, 176 S., 52 Ill. 3 Kr.
III. Fra Land og By, 1940, 237 S., 38 Ill. Reg. ..... 3 Kr.
Hjemstavnsbog for Frederiksborg Amt, 1943, 392 S., 118 Ill. 6 Kr.

Med Undtagelse af Aarene 1929 og 1939 er der i de Aar, i hvilke Særbøger er udsendt, ikke udgivet den almindelige Aarbog.

De historiske Amtssamfund er enedes om at give hverandres Medlemmer (ɔ: Personer, ikke Institutioner og lign.) Adgang til for nedsat Betaling (evt. Fremstillingsprisen for vedkommende Skrift) at subskribere paa de Aarbøger og andre Skrifter, der udgives af de Samfund, af hvilke vedkommende ikke selv er Medlem, naar Begæring derom fremsættes gennem eget Samfunds

Bestyrelse. Medlemmer, der ønsker at benytte sig heraf, bedes henvende sig til Formanden.

Opmærksomheden henledes paa, at Samfundets Medlemmer kan erhverve Nationalmuseets interessante, illustrerede Aarsskrift „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark" for nedsat Pris. Medlemmerne kan ligeledes for halv Pris abonnere paa det af „Dansk historisk Fællesforening" udgivne Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie, „Fortid og Nutid". Tidsskriftet, der udkommer med 8 Ark aarligt, koster normalt 5 Kr. pr. Aargang, for vore Medlemmer altsaa kun 2.50 Kr. Fællesforeningen har desuden forskellige Særbøger, som af Samfundets Medlemmer kan faas til nedsat Pris. Af disse skal navnlig fremhæves *Holger Hjelholt:* Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen til Midten af 19. Aarh. (Favørpris 2.75 Kr.) og Arkivar *Kromans* Bog: Skriftens Historie i Danmark (Favørpris 3.60 Kr., Bogladepris 6 Kr.)

Ved Udsendelsen af Aarbogen hænder det, at enkelte Medlemmer ikke indløser Forsendelsen. Da dette medfører en betydelig Portoudgift for Samfundet, kan en saadan Form for Udmeldelse ikke tages for gyldig. Udmeldelse maa for at være gyldig være sket skriftligt til Formanden inden Aarbogens Udsendelse.

REGNSKAB FOR TIDEN $^{1}/_{10}$ 1945—$^{30}/_{9}$ 1946.

INDTÆGT	Kr.	Øre	UDGIFT	Kr.	Øre
Overført fra 1944—45 ...	1021	38	Aarbøger og andre Tryksager	2815	07
Aarbog 1945	1053	45	Møder og Administration	272	05
Salg af ældre Aarbøger ..	6	00	At overføre til 1946—47.	47	14
Tilskud:					
Paa Finansloven	200	00			
Frederiksborg Amtsraad .	100	00			
By- og Sogneraad.....	350	00			
Pengeinstitutioner	100	00			
Carl Jul. Petersens Hjælpefond	300	00			
Renter	3	43			
	3134	26		3134	26

INDHOLDSFORTEGNELSE

Side

POUL HENRIK HEEGAARD:
KØBMAND ANDREAS HEEGAARD I SLANGERUP 3

H. C. ROSTED:
SOPHIENBERG SLOT 71

AUGUST F. SCHMIDT:
EN FOLKLORISTISK BEMÆRKNING TIL FRU HEIBERGS ERINDRINGER 85

HANS FYHN:
PETER PETERSEN FYHN. 90

BENDT FRIIS:
HAVREHOLM PAPIRMØLLE OMKRING MIDTEN AF 19. AARHUNDREDE. 100

JAN STEENBERG:
KILDESTEDER TIL FREDERIKSBORGS HISTORIE. ANDEN DEL. 1600—25 113

ANDERS UHRSKOV:
LEKTOR H. BOISEN 154

SAMFUNDETS VIRKSOMHED 157

BILLEDFORTEGNELSE

Andreas Heegaard. 41
Thrine Elisabeth Heegaard. 43
Sophienberg Slot ca. 1750. 75
Sophienberg 1946 81
H. Boisen. 155

FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBØGER FOR 1941, 1944, 1945 og 1946

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
OSWALD TERKELSEN
1946

Aarbøgerne er paa
Frederiksborg Amts historiske Samfunds Vegne
udgivet af H. Boisen (†), *Knud Klem*
og Anders Uhrskov

*

INDHOLDSFORTEGNELSE

TIL AARBØGERNE 1941, 1944, 1945 OG 1946.
DISSE ER BETEGNEDE SOM I-IV

		Side
Holger Rosenberg: Geniet fra Nellerød	I	3
Hans Ellekilde: Sommer i By i Nordsjælland	„	16
L. Bie: Livet omkring Stenholt Vandmølle i 1820'erne	„	71
J. V. Wieth-Jensen: Vandbygningsarbejder ved Frederiksborg	„	89
K. C. Rockstroh: Kronborg Fæstnings Aflevering fra Svenskerne 1660	„	105
Gunnar Olsen: Da Kvægsygen kom til Slangerup	„	108
Lund-Madsen: Barnet, som blev døbt med Øl	„	113
F. Smith: En Marie Grubbe i det nittende Aarhundrede fra Mols og Nordsjælland	„	116
Jørgen Paulsen: Nogle Historiemalerier fra Frederiksborg	II	3
P. Simonsen: Dyssebygden i Tokkekøb Hegn.	„	24
H. Brendstrup: Domæneskovenes Skatteprivilegium	„	43
H. C. Terslin: Et nordsjællandsk Fiskerleje og Fiskeriet i Nordsjælland	„	61
Hans Gerhard Larsen: Af en helsingørsk Tjeners Erindringer	„	77
Niels A. Christensen: Dobbeltjættestuen ved Græse.	„	96
Hanne Knudsen: Andreas Aamose.	„	109
V. Møller: Fra Egnens Historie	„	116
Georg Kunwald: Oldtidsvejen over Tibirke Ellemose	III	3
Vilh. Bruhn: Erindringer fra Høveltegaard 1867—69	„	18
Ejler Alkjær: Da Havreholm var Fabriksby	„	35
Joh. A. Struck: Kongevejen København—Hillerøds Historie.	„	54
E. O. Errebo-Knudsen: „Mathildevejen“	„	61
Jan Steenberg: Kildesteder til Frederiksborgs Historie.	„	72
Poul Henrik Heegaard: Købmand Andreas Heegaard i Slangerup	IV	3
H. C. Rosted: Sophienberg Slot.	„	71
August F. Schmidt: En folkloristisk Bemærkning til Fru Heibergs Erindringer	„	85
Hans Fyhn: Peter Petersen Fyhn	„	90

Side

Bendt Friis: Havreholm Papirmølle omkring Midten af 19. Aarhundrede IV 100
Jan Steenberg: Kildesteder til Frederiksborgs Historie. . . . . „ 113
Anders Uhrskov: Lektor H. Boisen 1878—1946 . . . . . „ 154
Samfundets Virksomhed . . . . . I 122 — II 121 — III 107 — IV 156
Fortegnelse over Frederiksborg Amts historiske Samfunds Medlemmer pr. 1. Oktober 1944 . . . . . II 125
Nye Medlemmer . . . . . III 111

Som Aarbøger for 1942 og 1943 udsendtes *Hjemstavnsbog for Frederiksborg Amt* første og anden Del med fortsat Paginering. Sammen med Aarbog for 1946 udsendes *Anders Uhrskov: Frederiksborg Amt i Litteraturen.* En Bibliografi.

NAVNEREGISTER

TIL AARBØGERNE 1941, 44, 45, 46, som er betegnede I, II, III, IV.

PERSONNAVNE

Af Personer med Navne endende paa „sen" er Landboere anbragt paa deres Fornavn indtil ca. 1828, Ikke-Landboere til ca. 1700, efter den Tid sættes de paa Efternavn. Tallene i Parentes angiver Billeder.

Aamose, Andreas, II, 109—115.
Abbestée, Françoise, se Lange. — Marie Barbara, g. m. Konrad Blücher-Altona, I, 71, 84. — Peter Herman, Generalguvernør (Ostindien), I, 71, 84.
Abrahamsen, Veksellerer, II, 77.
Absalon, Biskop, II, 9 f.
Adam Corneliusen, Drejer, IV, 120.
Adolph, Frederikke, g. m. H. H. Hartmann, I, 87.
Ager (Agier?), I, 75, 81. — Juliane Charlotte, I, 87.
Ahlefeldt, Claus, Generalmajor, II, 18.
Alberti, C. C., Politiker, IV, 68 f.
Albrett Jørgensen, Skrædder, IV, 133.
Alexander III, Kejser af Rusland, II, 78, 93.
Alkjær, Ejler, Lektor, cand. merc., III, 35—53; IV, 100.
Alrøe, Peder Nielsen, Præst (Skuldelev-Selsø), I, 26 f, 38.
Anders Persen, Maler (Helsingør), II, 116 f.
Andersen, C. C., Kunstmaler, II, 17. — H. C., Digter, I, 51; III, 48. — Jens Poul, Opfinder (Nellerød), I, 3—15, (5, 9, 11, 13). — Niels Peter, Parcellist (Smidstrup), I, 44. — Thomas, Kontrollør (Aalsgaarde), I, 56.
d'Andrade, Pianist, II, 86.
Anna Cathrine, Chr. IV.s Dronning, III, 88; IV, 119.
Anna Jensdatter (Jacobsdatter?), (Nedre Mølle), g. m. Oluf Hansen, II, 118 ff.
Anne Pedersdatter, g. m. Nicolaus Maas, IV, 128.
Appleby, Anna, g. m. John Brown, I, 84.
Arboe, N. P., Byfoged og Birkedommer, IV, 24.
Arensborg, Barbara Catharina, g. m. Peter Andersen Fyhn, IV, 90 f.
Aulin, Tor, sv. Violinist, IV, 82.

Bach, Chr., Slotsgartner (Sophienberg), IV, 80.
Bache, Otto, Kunstmaler, II, 4, 12 f., 16.
Back, Mariane, g. m. Jesper Heegaard, IV, 12, 32.

Baden, Christen Hansen, Lensmand p. Kronborg, IV, 147. — Hans Lauritsen, III, 75 ff., 103.
Bager, Abraham Mortensen (Hillerød), I, 71. — Ane Christine, g. m. Hofdanse-Musikinspektør Niels Møller, I, 71 f.
Bang, Chr., cand. mag., III, 61 f. — Herman, Forfatter, II, 77.
Barchmand, Hans, Snedker, IV, 129, 150.
Barnekov (Bernekov), Hans, Rigsraad, Lensmand p. Bosø Kloster, III, 75 f.
Baseler, Adam, Tapetmager, IV, 124.
Basse, Basse Christoffersen, III, 76. — Christoffer, Lensmand p. Frederiksborg, IV, 146 f. — Peder Hansen, III, 76.
Baumann, C. H. F. R., Oberstløjtnant, II, 84.
Beber, Jørgen, Murmester, IV, 126, 142, 148, 150, 152.
Begtrup, Holger, Højskolemand, I, 37.
Bentzon, Harriet, III, 48, 50.
Berent Blytækker, III, 96.
Berg, C., Politiker, II, 52 f.; 3, 31, 68 ff.
v. Bergen, Beate, se Schnabel. — Johan David, Arkivar, I, 88. — Sophie Beate Elisabeth, g. m. L. Fasting, I, 81, 88.
Bergsøe, Vilhelm, Forfatter, I, 52, 56 f.
Berner, Baldser, Blytækker, IV, 118, 129, 133.
Bernhard, Carl, Forfatter, I, 62, 65 f.
Bernhardt, Sarah, fransk Skuespillerinde, II, 77.
Bernstorff, J. H. E., Udenrigsminister, III, 59.
Bewer, Skuespiller, II, 87.
Bielke, Sten Nilsson, svensk Rigsskatmester, Gesandt i København, I, 106.
Bilde (Bille), Peder, Lensmand p. Roskildegaard, III, 81.
Bille, Steen, Papirfabrikant, III, 35.
Bille-Brahe, Preben, Greve (til Hvedholm), IV, 37.
Bjellekjær, J, P., Sparekassedirektør, II, 49.
Bjerre, Proprietær (Sandholm), III, 22, 25, 34.
Bloch, Carl, Kunstmaler, II, 4, 15, 17.
Block, J. Fr. H., Købmand, Konsul, IV, 82.
Blom, J. A., Etatsraad, Brandmajor, IV, 7.
Blücher-Altona, Konrad Daniel, Lensgreve, I, 84. — Marie Barbara, se Abbestée.
Bobé, Louis, Personalhistoriker, I, 64.
Boegardt, Caspar, Stenhugger (= Jesper Stenhugger), III, 95, 106; IV, 114, 116, 127, 134, 148, 150 f.
Boill, Hans v., Murmester, III, 100 f.
Boisen, H., Lektor (Hillerød), IV, 154—56, (155). — Ida, f. Wimmer, IV, 154. — P. H., Gaardejer (Hjerting), IV, 154.
Boldich, Hieronymus, Sekretær, III, 73.
Bolle, se Bølle.
Bonfils, Antoine, Entreprenør, IV, 72.
Bornholt, russisk Købmand, II, 77.
Brade, se Brahe.
Brahe, Jens, III, 76, 103. — Tyge, III, 101, 103, 106.
van Brakel, holl. Kommandør, I, 106.
Brammer, Joachim, Købmand (Helsingør), II, 90.
Braunbehrens, Jfr., I, 80, 88.
Brebus, Hans, Orgelmester, III, 99.
Bredal, Peder, Admiral, II, 20.
Breenk, Iver, Livkarl, IV, 71.
Brenøe, Anna Helena Dorthea, kgl. Skuespillerinde, g. m. [1])

Wexschall, 2) N. P. Nielsen, I, 80, 88.
Briggs, Hotelejer (Helsingør), II, 91.
Brockenhus, Frants, III, 81. — Oluf, Rigsraad, I, 105 f.
Brockmann, Hans, Stenhugger, IV, 135, 139 f., 152.
Broholm, Henrik, Skoleholder, II, 47.
Brown, Anna (Nancy) Margaretha, g. m. 1) P. Heiliger de Nully, 2) Werner Giede, I, 71, 84. — Anna, se Appleby. — Catharina Maria (Polly), g. m. Gustav Holck-Winterfeldt, I, 84. — John, Generalkrigskommissær, I, 84.
Bruhn, Ane Kirstine, se Freiers. — C. J., Oberst, III, 18, 21, 25. — Daniel Frederik, Skovrider, I, 73, 76 f., 85. — Daniel Joachim (Stenholt Vandmølle), I, 86. — Severine Marie, se Flesborg. — Vilhelm, Proprietær, III, 18—34.
Bruun, Gunnar, Adjunkt, II, 107.
Brüel, Emil, Ingeniør, IV, 112.
Bryske, Antonius, Rigskansler, III, 74.
Brøndsted, Gerhardt, Præst (Asminderød), I, 34. — K. G., Lektor, I, 47.
Brøndum, Brændevinsbrænder, II, 81. — Hestehandler, III, 29 f.
Bülow, Joakim, Lensmand p. Frederiksborg, IV, 118, 144.
Bæk, Carl, II, 67. — Ole, II, 74.
Bøgvad, Johan, Slotsskriver, Fiskemester, IV, 141 f., 148, 152.
Bølle, Erik, t. Tersløse, III, 75 ff., 103.

Carl, Christian V's Søn, II, 44, 57.
Carl X Gustav, Konge af Sverige, II, 20.
Caroline Mathilde, Chr. VII's Dronning, III, 61—63, (63), 66, 70; IV, 80, 93.
Charlotte Amalie, Christian V's Dronning, II, 44.
Christen Hansen, se Baden.
Christensen, Balthasar, Politiker, IV, 68. — C., Kammerraad, Historiker, I, 36.
Christian III, II, 61; III, 77. — IV, I, 93; II, 14 ff., (17), 18, (19), 116 f.; III, 54 f., 88, 90—102; IV, 113—148. — V, I, 23; III, 56 f. — VI, I, 25 f., 33; II, 45, 47; III, 58 f.; IV, 71—74, 79 f. — VII, I, 28, 40; III, 60, 63 f., 66, 68; IV, 80 f. — VIII, IV, 16. — IX, I, 8; II, 77 f.
Christian Ingvarsen, Møllersvend, II, 117. — Lauritsen, Præst (Skævinge), I, 113 f.
Christiansen, Carl, Sofavognskusk (Helsingør), II, 93 f.— O., Snedker (Gilleleje), I, 44 f. — Otto, Vognmand (Helsingør), II, 90. — Rasmus, I, 31.
Christoffer Eliasen, Murmester, III, 100 f.
Claus Bertelsen, Lakaj, II, 117.
Cneif, Kaptajn, Slotsfoged, III, 64, 66.
Cold, Anna Elisabeth, se Egebeck. — Elisabeth Cathrine Antoinette, se Spleiss. — Ole Johansen, Gæstgiver (Fredensborg), I, 75, 85.
Collin, Jonas, Finansdeputeret, Direktør for det kgl. Theater, I, 78, 82, 87.
Compenius, Esaias, Orgelbygger, IV, 130, 151.
de Coninck, Fréderic, Handelsmand, IV, 36.
Cour, J. la, I, 41. — Vilhelm la, Dr. phil., II, 39.
Culmseerne, III, 35—53; IV, 104—112.
Culmsee, Aage, III, 42. — Andreas, Kludehandler, Papirmager (Frederiksborg), III, 38; IV, 105—108, 111. — Emmy, se Drachmann, Emmy. — Frederik Leopold, Papirfabrikant,

III, 38 ff.; (41), 42, 44, 46, 49 f.; IV, 106—111. — Jacob Ludvig, Papirfabrikant, III, 38. — Johan Christian, Sadelmagermester, IV, 108—111. — Johan Thomas Joseph, Urmager, III, 38. — Jørgen Peter, Papirfabrikant, III, 38. — Kay, III, 41 f. — Laura, se Larsen. — Polly, se Thalbitzer. — Valborg, IV, 107. — Valdemar, Papirfabrikant, III, 40—42 (41), 44, 46—49, 51 f.; IV, 110 f.

Dagmar, Dronning af Danmark, II, 10 f. — Enkekejserinde af Rusland, II, 81.
Dalhus, Adrian, Murmester, III, 100 f.
Daniel Christensen, Præst (Helsingør), II, 117.
Danielsen, Søren, I, 120.
Danner, Grevinde, II, 58.
Darre, Johan, Papirmager, IV, 109.
Davidsen, Johanne, g. m. P. Chr. Deichmann, IV, 105.
Degerbøl, Magnus, Dr. phil., II, 107.
Deichmann, Johanne, se Davidsen. — Lauritz, stud. polit., IV, 105. — Peter Christian, Papirfabrikant, III, 37 ff., 43, 46; IV, 101—105.
Delcomyn, Dorothea, g. m. Forstkandidat J Møller, I, 85.
Delummynn, Conradine, Tjenestepige, IV, 104.
Dirich Thomisen, Murmester, III, 86.
Dissart, se du Sart.
Dithmer, Fritz, II, 84. — Sophus, II, 84.
Dixen, Baron, II, 77.
Dodt, Beatus, Forfatter, I, 55 f., 65.
Drachmann, Emmy, III, 39 f. (43), 44, 48 ff.; IV, 107, 109, 111.
Drachmann, Holger, I, 47; III, 35, 48—51; IV, 106 f., 111.
Dreisig, Chr., I, 45.
Dresselberg, Niels Andersen, III, 76 f., 103.
Dressler, Valentin, Dønnikemester, IV, 129, 149 f., 152.
Drewsen, Johan Chr., Papirfabrikant (Strandmøllen), III, 35 f., 38, 67 f. — Michael, Papirfabrikant (Silkeborg), III, 48
Dyhr, Direktør (Helsingør) II, 82.
Dyssel, Martin, IV, 81.
Døring, Ernst August, Kammerjunker, I, 71, 84.

Eberhard, Frands, se Meisling, Simon.
Edison, I, 14.
Edward (VII), Prins af Wales, II, 78.
Eegholm, Md., I, 75, 77.
Egebeck, Anna Elisabeth, g. m. O. J. Cold, I, 85.
Eickler, Jørgen, Sejrmager (København), III, 99.
Eigtved, Nic., Hofbygmester, IV, 73, 76 f.
Eilschou-Holm, Kommunelæge, III, 4.
Elfelt, Peter, Hoffotograf, I, 12 ff., (13).
Elias Maler, III, 98.
Elle, Proprietær (Hessel), III, 29. — Christine, III, 29.
Elling, Chr., Professor, IV, 76.
Engel, Marie, se Olsen. — Peter Christian, Slotsforvalter (Fredensborg), I, 73, 75, 77 f., 81 f., 84 f.
Erik Glipping, II, 12 f.
Ernst August, Hertug af Cumberland, II, 79.
Esman, Svend, II, 66.
Ewald, Johannes, Digter, II, 76.
Evert Kandestøber, III, 96.

Fabricius, Adam, Historiker, II, 5.
Falkenskjold, Arnoldus, Oberst, IV, 81. — Elisabeth, se Sehested. — Seneca, IV, 81.

Fasting, Caroline Charlotte, g. m. S. M. Kruse, I. 76, 87. — Charlotte Christiane, se Oxenbøll. — Hans, Amtsforvalter (Esrum), I, 86. — Jens Martin, Amtsforvalter (Esrum), I, 76, 86, 88. — Ludvig, Major, Inspektør i Nordgrønland, I, 88. — Sophie, g. m. B. M. Østrup, I, 76, 87. — Sophie Beate Elisabeth, se v. Bergen.
Feier, Hans, Kok, IV, 144.
Feilberg, H. F., Folkemindeforsker og Sprogmand, I, 41 f.
Fensmark, Louise Henriette Laurenze, g. m. Sophus Heegaard, IV, 12.
Fischer, Emil, Oberstløjtnant (København), IV, 13. — H. G. F., Skovrider (Valdemarslund), I, 85. — Helene, se Heegaard.
Fischer-Møller, Dr., II, 107.
Fisker, Lorens, Overinspektør, IV, 71.
Fjeldgaard, H. R., Kaptajn, II, 84.
Flesborg, Ane Frederikke, I, 76, 86. — Anne Kirstine, se Møller. — Kirsten Margrethe, I, 76, 86. — Lauritz, Møller (Stenholt Vandmølle), I, 76 f., 86. — Nicolai, Møller (Stenholt), I, 76, 86. — Regine, se Lassen. — Severine Marie, g. m. D. J. Bruhn, I, 76, 86. — Søren, Fiskeriinspektør (Stenholt), I, 86
Floris, Johan, Bygmester, III, 86, 105.
Frans Nielsen, Slotspræst, III, 89.
Frants Hansen, Skifertækker, III, 96.
Frederik I, II, 14. — II, I, 89 f., 102; II, 15, 119; II, 54; 74—90, 100 f. — III, I, 113 ff.; II, 18, 116 f.; III, 55. — IV, I, 22 f; II, 43—48, 52, 56 f.; III, 57 f.; IV, 81. — V, I, 26—29. 33, 40; III, 59 f.; IV, 80. — VI, I, 40; II, 48, 58. — VII, I, 40; II, 28, 58. — Arveprins, I, 40; IV, 80.
Freiers, Ane Kirstine, g. m. Daniel Frederik Bruhn, I, 85.
Frelsen, fhv. Købmand, IV, 23 f.
Friborg (Friberg), Jørgen, Murmester, III, 93 f.; IV, 113—117, 125, 131 f., 135, 137 f., 141, 148, 150, 152.
Frich, Hans, Skrædder, IV, 133.
Fries, Adrian de, Billedhugger, IV, 140, 152.
Friis, Christian, t. Borreby, Kansler, III, 88. — Christian, t. Kragerup, Kansler, IV, 148. — Jørgen, Sognepræst (Helsinge), II, 46 f. — Poul, Skuespiller, II, 81, 87.
Frimodt, Præst, IV, 42.
Frogaard, Augusta, Artist, II, 86.
Frydendahl, P. J., Skuespiller, IV, 6.
Frølich, Lorenz, Kunstmaler, Tegner, II, 4—8.
Frølund, Jacob, IV, 64.
Fyhn, Anders Pedersen, By- og Herredsfoged (Østerherred, Bornholm), IV, 91. — Barbara Catharina, se Arensberg. — Barbara Marie, IV, 90, 93, 95. — Christian Schiødt, IV, 90, 94, 97 ff. — Erling, Højesteretsadvokat (Oslo), IV, 90. — Frederikke, g. m. Peter Møller, IV, 96—99. — Hans Jørgen Lerche, Tingmand, IV, 90, 95 ff. — Hedewig Sørensdatter, se Hedewig Sørensdatter. — Johanne, IV, 90 f. — Johanne, se Koefoed. — Maren Hansdatter, se Langholt. — Ove Peter, IV, 96 f. Peter Andersen, kgl. Toldkontrollør (Molde), IV, 90 f, 94. — Peter Petersen, Birkeskriver (Hørsholm), IV, 90—99.

Gad, J. M. E. C., Folketingsmand, Statsrevisor, II, 53, 59. — Niels, Procurator (Slangerup) I, 109.
Gambier, James, eng. Admiral, IV, 35 ff.
Gamborg, Fred. Vilh., Præst, I,

31. — Knud, Forfatter og Tegner, I, 30 f., 33, 68, 70.
Gandil, Christiane, g. m. E. D. Recke, I, 80, 87 f.
Garbrecht, J. G. F., Grosserer, Sergent i Livjægerkorpset, sen. Oberst i Borgervæbningen, IV, 7.
Garde, Peter Chr., Præst (Søborg-Gilleleje), I, 47.
Gerner, Henrik, Præst (Birkerød), I, 19 f., 23, 36 f.
Giede, Anna (Nancy) Margaretha, se Brown. —Werner, Kammerherre, Chef for det kgl. Kapel, I, 84.
Goertz, Fotografi-Firma, I, 8.
Good, Walther (Helsingør), II, 82.
Goos, A. H. F. C., Justitsminister, II, 49.
Goske, Mogens, III, 75 f.
Graa, Christoffer, Snedker, IV, 118.
Gradman, Carl Frederik, Købmand (Helsingør), I, 81, 88.
Grage, Værtshusholder (Marienlyst Staldgaard), II, 94 f.
Gram, Dyrlæge (Helsinge), I, 12. — Fr. v., Amtmand (Frederiksborg), I, 24 f. — Carl Chr., Overjægermester, III, 64, 66.
Greus (Grøtzske), Gregers, Snedker, III, 97; IV, 119, 149.
Grieg, Edvard, norsk Komponist, IV, 82. — Nina, IV, 82.
Grundtvig, N. F. S., Præst og Digter, II, 9, 18.
Grüner, P. V., Præst, Redaktør (Helsingør), I, 51.
Grøtzske, se Greus.
Gundorf, Urtekræmmer, IV, 4—8, 10 f., 14, 18.
Gyldenløve, Inger, g. m. Peder Hansen Basse, III, 76, 103.
Gyldenstjerne, Gørvel, g. m. Gert Ulfstand, III, 76. — Magnus, Statholder p. Københavns Slot, III, 78 f.
Gøye, Slægten, I, 98.
Gøye, Birgitte, g. m. Herluf Trolle, III, 103. — Eline, g. m. Mourits Olufsøn Krognæs, III, 75 f., 103.

Hakon Adelstensfostre, I, 17.
Hall, C. C., Politiker, IV, 31.
Hallberg, L. O. M., Litterat, I, 56.
Hammer, Niels Hansen, Tingskriver (Kregome), II, 118.
Hans d. æ., Hertug, III, 73, 80, 102.
Hans, Prins, Christian IX's Broder, II, 77 f., 94.
Hans von Anten, Tømmermester, IV, 117 f., 132, 149, 151. — de Brøgge, se Terbrüggen, Hans. — von Freiburg, Murmester, III, 86. — Lauritsen, se Baden. — Michelsen, Slotsskriver p. Frederiksborg, IV, 125. — Nielsen (Dagelykke), IV, 125. — Olufsen (Nedre Mølle), II, 118 ff. — Pedersen (Udsholt), I, 44. — Pedersen,Tømmermester, Slotsfoged, IV, 132, 142, 151. — Sørensen (Borsholm), II, 116.
Hansen, Carl August, Skovrider (Dæmpegaard), II, 28. — Christen, Lærer (Havreholm), III, 48 ff.; IV, 107, 111. — Christiane Henriette, se Rosenørn. — Ferdinand (Aalsgaarde), I, 62. — Heinrich, Kunstmaler, II, 4, 20 ff. — J. A., Politiker, IV, 68 f. — J. P., Sognefoged (Udlejre), II, 49. — Peder, Præst (Slangerup), Consistorialraad, IV, 59 ff. — Rasmus, Skomager (Mørdrup), I, 116 f., 120 f. — Sophie Frederikke Vilhelmine, Husholderske, IV, 104 f. — Wilh. Aug., Konferensraad, Rentekammerdeputeret, II, 43.
Harboe, Birgitte, g. m. Hans Heegaard, IV, 12.
Hardeknud, Konge af Danmark, II, 6.
Hartmann, Andreas Ludvig Ferdinand, I, 81, 83, 88. — Frederikke, se Adolph. — Hans Hendrik, Eskadronkirurg, I, 77,

81 f., 87. — J. P. E., Komponist, II, 77. — Julie, I, 81, 83, 88. — Sine, I, 81, 83 88. — Victor, svensk Skuespiller, II, 77.
Hauch, Adam Wilhelm, Overhofmarskal, IV, 94.
Hauen, Melchior von, Murmester. III, 100 f.
Hedewig Sørensdatter, g. m. 1) Kjerumgaard Lerche, 2) Peter Petersen Fyhn, IV, 90, 92—97.
Heegaard, Albertine Ankersine, IV, 13, 69. — Albertine Dorothea, se Wittroch. — Andreas, Købmand og Sognefoged i Slangerup, sen. Gæstgiver i Hillerød, IV, 3—70, (41). — Anker, Fabrikant, IV, 3. — Anker, Præst (Estvad-Rønbjærg), IV, 4, 12, 53. —Anker Henrik, Grosserer (København), IV, 12. — Anna Henrikke, se Karmark. — Birgitte, se Harboe. — Charles Edvard, udvandret til Amerika, IV, 13. — Christian Otto, udvandret til Amerika, IV, 13. — Christian, Grosserer (København), IV, 12. — Clara Constance, g. m. Niels Christian Kjærgaard, IV, 13, 32. — Hans, Isenkræmmer (København), IV, 5, 12. — Hedvig, g. m. Andreas Winding (Sønderhaa-Hørsted), IV, 12, 58. — Hedvig Amanda, IV, 13, 69. — Helena, IV, 12. — Helene, g m. Andreas Winding (Vridsted og Fly), IV, 58. — Helene, g. m. Emil Fischer, IV, 13 f, 53. — Helene Sophie, se Winther-Clausen. — Hendrik, Møller (Slangerup), IV, 12, 32 f. — Inger, g. m. Jens Holm, IV, 12. — Janus, Landmand, IV, 58. — Jesper, Landmand (Vester-Vandet, Thy), IV, 12, 32. — Johan, Handelsrejsende, IV, 58. — Johanne, IV, 12. — Johanne Franziska, Musiklærerinde (København), IV, 13. — Julie, se Wagner. — Louise, se Rosenstand. — Louise Henriette Laurenze, se Fensmark. — Louise Nathalie, g. m. Ole Larsen, IV, 13. — Lovise Augustine, se Schade — Mariane, se Back. — Marie Sofie, g. m. Johan Peter Nielsen, IV, 13. — Mathias Anker, Isenkræmmer (København), IV, 3, 6. — Poul, Landmand, IV, 58. — Poul, Landmand, Postholder, Sognefoged i Slangerup, IV, 5, 8 f., 11—17, 30, 58, 63, 65. — Poul Henrik, Navigationslærer (København), IV, 3, 7 f., 9, 13, 50, 53, 67 f. — Poul Henrik, Præst (Nordby, Samsø), IV, 3 f., 12, 53. — Sofie, se Scharff. — Sophie, Lærerinde, IV, 4, 12. — Sophus, udvandret til Amerika, IV, 58. — P. Sophus V., Professor, IV, 12, 17, 51. — Steffen, Præst (Nordby, sen. Skævinge-Gørløse), IV, 4, 12, 53—58, 65. — Thrine Elisabeth, se Jensen. — Thrine Thomasine, se Rugaard. — Valdemar Oscar, Gæstgiver (Hillerød), IV, 13, 69.
Heiberg, Johan Ludvig, IV, 59 ff., 85. — Johanne Luise, IV, 42, 59 ff., 85—89.
Hendrich von Delft, Murmester, III, 86.
Hennings, Betty, Skuespillerinde, II, 77.
Henrichsen, Bager, I, 75, 80, 82.
Henrik Maler, III, 80. — Hermansen, Gartner, IV, 151. — Monnsen, III, 85. — Nielsen, Ridefoged (Frederiksborg), II, 118.
Herbst, Chr., Arkæolog, I, 47 f.
Herforth, Overretsprokurator, Borgerrepræsentant (København), IV, 62 f.
Herløv, Jens Hansen, I, 80 f., 87. — Johanne Rasmusdatter, se Johanne Rasmusdatter.
Hermansen, Christen, Professor, IV, 9 f.

Hilligsøe, Engelbrecht, Købmand (Helsingør), II, 91.
Hjorth, Andreas, Hofinstrumentmager, I, 79, 87.
Hoffmeyer, Frederik, Mølleforpagter (Stenholt Mølle), I, 86. — Thomasine, se Jacobsen.
Hogewald, Christoffer, Murmester, III, 87.
Holch, J. E. v., IV, 101.
Holck, Detlev, t. Højgaard, Lensmand p. Kronborg, III, 93. — Eiler, Oberst, Guvernør p. Kronborg, I, 105 ff. — Henrik, t. Ballegaard og Rønhave, III, 75. — Henrik Ditlev, Greve, Major, I, 106.
Holck-Winterfeld, Catharina Maria (Polly), se Brown. — Gustav, Greve, I, 71.
Holm, Købmand (Hørsholm), IV, 94. — Proprietær (Ubberupgaarden), III, 18. — Inger, se Heegaard. — Jens, Landmand (Samsø), IV, 12, R. — Mads, Bestyrelsesformand (Marienlyst), II, 78.
Holst, Dorothea Augusta, g. m. Knud Leth, I, 85. — Vald., Premierløjtnant, II, 83.
Holstein-Ledreborg, J. L. C. C. T., Lensgreve og Politiker, IV, 68.
Holstein Rathlou, Viggo Julius von, se Rathlou, Viggo Julius von Holstein.
Holten, Generalinde, IV, 67.
Hornemann, Gerh., Landsarkivar, I, 24.
Houberg, Ane Kirstine, g. m. Jens Nicolaisen, I, 86.
Huth, Charlotte Wilhelmine v., g. m. Christian Rantzow, I, 84.
Hvidt, Dorthea, se Jensen. — P., Møller (Strø), IV, 13, 54.
Hvitfeldt, Arild, Rigskansler, Lensmand p. Dragsholm, IV, 113, 143.
Hybner, Nicoline, g. m. Alfr. Vosbein, I, 86.
Høgsbro, Olav, I, 34.
Hørup, V., Journalist og Politiker, IV, 68.
Høvert, Christiane Frederikke, IV, 105.

Ibsen, Søren, Skolelærer, IV, 52.
Ingemann, B. S., Digter, II, 5, 12.
Inger (Gyldenløve), g. m. Peder Hansen Basse, III, 76, 103.
Isaksen, Christian, Landmand, IV, 64. — Peter, Gaardejer (Jordhøj), IV, 21, 64.
Iselin, Marie Margrethe, Baronesse, g. m. Christian Rantzow, I, 84.
Isse, Niels, III, 89, 105.

Jacob von Mansfeld, Graver, I, 90 ff.
Jacobsen, Procurator (København), IV, 94. — J. C., Brygger, II, 3 ff., 10, 14, 16, 20. — Thomasine, g. m. Fr. Hoffmeyer, I, 86.
Janssen, Papirfabrikant, III, 40.
Jantzen, Helvig Thal, III, 53. — Holger, Direktør, III, 53.
Jens Mogensen, Tolder (Helsingør), III, 81.
Jensen, Amanda, se Larsen. — Anders, Hotelejer, Direktør, II, 81; IV, 45. — Ane Bartholine, se Rugaard. — Christen, Købmand (Slangerup), IV, 11, 13 f., 33—39. — Chr., Sognepræst (Asminderød), I, 26. — Dorthea, g. m. P. Hvidt, IV, 13, 54. — H. M., Rektor (Hillerød), IV, 156. — Julius (Bøtterup), III, 43—47. — Karen Sofie, g. m. Heinrich Lüders, IV, 13 f. — Lars (Smidstrup), I, 45. — Marie, se Petersen. — Niels, Arbejdsmand (Slangerup), IV, 45. — N. P., Oberstløjtnant, II, 83' f. — Severin & Andr., Snedkerfirma, I, 6. — Thrine Elisabeth, g. m. Andreas Heegaard, IV, 13 f., 33. 39—49, (43), 65—70. — Thöger,

II, 43. — J. Wilhelm, Købmand og Avlsbruger, Sognefoged i Slangerup, IV, 13, 38 f., 49, 52, 65.
Jensen-Stengaarden, Peter, Landstingsmand, IV, 69.
Jesper Stenhugger, se Boegardt, Caspar.
Johan Baptista, Stenhugger, IV, 140.
Johanne Rasmusdatter, g. m. J. H. Herløv, I, 87.
Johannsen, Sv., Adjunkt, II, 100 f., 107 f.
Johansen, C. C. F., Urmager, I, 35.
Johnson, I, 75, 80.
Judichær, Søren Poulsen, Præst (Slangerup), I, 19.
Juel, Niels, Admiral, II, 22.
Jul, Herman, Lensmand p. Gotland, IV, 144.
Juliane Marie, Frederik V's Dronning, I, 40, 84.
Junge, Joachim, Præst (Blousstrød), I, 36.
Jungersen, Præst, IV, 10.
Jürgensen, Sofie, Pastorinde, I, 34 f.
Jørgen Jansen, Voldmester, IV, 136. — Jæger, IV, 144.
Jørgensen, Lars, Sognefoged, I, 38. — Mads, Hotelvært (Øresundsforeningen), II, 82 f. — Oluf, Hotelvært (Marienlyst), II, 78. — Rasmus, Smedemester (Hellebæk), I, 62.

Kaas, Niels, Kansler, II, 15 (17).
Kamp, Jens, Folkemindesamler, I, 38.
Karen, Hans Lyckovs, IV, 136, 152.
Karen Larsdatter, g. m. Kaptajn Bernt Mørch, I, 72.
Karmark, Anna Henrikke, g. m. Navigationslærer Poul Henrik Heegaard, IV, 13.
Kiempe, Niels, Sognefoged (Kregme), I, 25.
Kierkegaard, Søren, Filosof, II, 65.
Kiilerich, Carl E., Slotspræst (Hillerød), IV, 156.
Kirsten Hr. Peders, Præstekone (Tikøb), II, 117.
Kjærgaard, A., Amtsvejinspektør (Hillerød), IV, 3. — Clara Constance. se Heegaard. — Niels Christian, Købmand (Thisted), IV, 13.
Klem, Knud, Museumsdirektør (Helsingør), IV, 154 f.
Klüver, Christian August, Forstkandidat (senere Skovrider og Forstraad), I, 74, 81, 85. — Nancy, se Wilson.
Knobelauch, Fritz, Skuespiller, III, 24.
Knud den Store, II, 5 f.
Koefoed, Jens Pedersen, Kaptajn, IV, 91. — Johanne, g. m. Anders Pedersen Fyhn, IV, 91.
Kok, Fuldmægtig (Hørsholm), IV, 93.
Koltermann, Gert, Maler, III, 99.
Korffer, Wilhelm, Dønnikemester, IV, 120 f., 132, 149 f.
Krabbe, Mogens, III, 75 f.
Krabbe, Morten, III, 75.
Krag, Otte, Rigsraad, II, 20.
Kragh, Erich, Oversekretær, I, 113.
Kramer, Forvalter (Sandholm), III, 25 f.
Krause, J. G. Chr., Slotsgartner og Slotsforvalter (Sophienberg), IV, 80.
Krieger, Johan Cornelius, Overlandbygmester, I, 94.
Kristensen, Evald Tang, Folkemindesamler, I, 38, 48; IV, 89.
Krog, Købmandsenke, IV, 11, 15, 30, 63
Krognos, Mourits Olufsøn, III, 103.
Krogsgaard, Jens Nielsen, Birkedommer (Hørsholm), IV, 92.
Kruse, Caroline Charlotte, se Fasting. — Søren Marius, Kammerraad, I, 87.

von der Kula, Arendt, Lensmand p. Kronborg, II, 117 f.
Lakjer, Peder Baggesen, Præst (Ramløse), I, 42.
Lambrecht (Lambritz), Hans, Murmester, III, 86, 100 f. — Nikolaj, Generalfabrikør, Kommerceraad, IV, 71 f.
Lange, Françoise, g. m. Peter Herman Abbestée, I, 84. — Rasmus, Kapellan (Helsingør), II, 117.
Langebek, Jacob, Historiker, II, 22.
Lange-Müller, M., Frue, IV, 82. — P. E., Komponist, IV, 82. — V., Frk., IV, 82.
Langfeldt, W., I, 27.
Langholt, Maren Hansdatter, g. m. Peter Andersen Fyhn, IV, 91.
Lars Rasmussen, Gaardfæster (Udsholt), I, 44.
Larsen, Amanda, g. m. Julius Jensen, III, 43 f., 47 f. — Hans, Brygger (Hørsholm), IV, 97, 99. — Hans, Gaardejer (Udsholt), I, 45. — Hans Gerhard, Tjener (Helsingør), II, 77—95. — Joakim, Skoledirektør (Frederiksberg), II, 43. — Lars, Folketingsmand (Vejby), I, 42, 44. — Laura, g. m. Valdemar Culmsee, II, 42, 51. — Louise Nathalie, se Heegaard. — Ole, Seminarist (Ramløse), I, 42. — Ole, Sognefoged (Tikøb), IV, 13. — Rasmus, Klokker (Søborg), I, 46.
Lassen, Brænderiforpagter, sen. Gæstgiver, IV, 17, 21. — Regine, g. m. Lauritz Flesborg, I, 76, 86.
Lauertzen, Frants, Foged p. Krogen, III, 80.
Laurids Bonde (Melby), II, 118.
Laurits Iversen, se Serlin.
Lauritsen, V. S., Rektor (Roskilde Katedralskole), II, 107.
Lawaetz, Otto, Proprietær (Kalundborg Ladegaard), III, 18.
Laxmand, Poul, t. Stenholt, III, 103.
Lehbahn, Bager, Sognefoged, IV, 34, 52.
Lehmann, Orla, Politiker, IV, 30 f., 42.
Lehusen, Sachæus, Blytækker (Helsingør), III, 96.
Leiel, Frederik, Borgmester (Helsingør), III, 75 f., 103. — Joachim, Lensmand p. Frederiksborg, III, 101.
Leyst, Joachim, Frederiksborg, I, 92.
Lene, g. m. Basse Christoffersen Basse, III, 76, 103.
Lerche, Skuespiller, II, 87. — Kjerumgaard, Toldkontrollør (Vestindien), IV, 92, 95.
Leschley, Ernst Melchior, Landinspektør, I, 88. — Louise Sophie, se v. d. Recke.
Leth, Dorothea Augusta, se Holst. — Kirstine Helene, I, 75, 77, 85. — Knud, Overgraver (Frelsers Kirke), I, 85. — Signe Cathrine, I, 75, 77, 85.
Liebe, Georg Julius, Skuespiller, I, 81, 88.
Lilienskjold, Hans, IV, 82.
Lindgren, F. L. V., Skuespiller, IV, 6.
Loeb, Krigsraad, I, 71.
Lok, Hans, I, 48. — Jens, I, 48.
Louise, g. m. Frederik IV, II, 44. — g. m. Frederik II, I, 27 ff., IV, 80. — Prinsesse, I, 28. — Augusta, Hertuginde af Augustenborg, I, 84.
Lumière, Brødrene, I, 14. — fils, I, 12.
Lund, Købmand (Helsingør), IV, 94. — E. C., Stationsforstander (Helsingør), II, 93. — F. C., Kunstmaler, II, 18. — Ole, Herredsfoged, I, 52 f., 55 f., 62, 64 f. — Troels, Købmand (Helsingør), I, 52.
Lyckov, Hans, Tømrer, III, 79, 87.
Lüders, Heinrich, Købmand og

Avlsbruger (Slangerup), IV, 13 f., 28, 30. — Karen Sofie, se Jensen.
Lykke (Löcke), Jørgen, Lensmand i Mariager Kloster, III, 84.
Lyngbye, Underfoged (Helsingør), II, 94.
Lønnquist, Provst (Bara, Skaane), I, 66.

Maas, Nicolaus, Orgelbygger, IV, 128.
Mads Pedersen (Slangerup), I, 109.
Mads Sejrmager, III, 81.
Madsen, Frederik, Skuespiller, III, 24.
Malling, Ove, Forfatter, II, 76.
Malling-Hansen, dansk Døvstummelærer og Naturforsker, I, 12.
Mandern, Karel van, Maler, IV, 151. — Karel van, Tapetvæver, IV, 131, 151.
Mansa, Jacob Henrik, Litograf og Korttegner, I, 95, 99.
Maren Larsdatter (Udsholt), g. m. Hans Pedersen, I, 44.
Marie, Prinsesse, II, 93.
Marmillod, Jean, Oberst, Vejingeniør, III, 59 f.
Mathiassen, Therkel, Museumsinspektør, Dr. phil., II, 107.
Meier, Peter d. æ., Maler, IV, 122. — Peter d. y., Maler, IV, 122 f., 129, 138, 150.
Meinig, Herm. Carl, Birkedommer (Kronborg Distr.), Kancelliraad, I, 73.
Meisling, Simon, Rektor (Helsingør), I, 51 ff., 56, 64.
Meldahl, Ferdinand, Arkitekt, II, 16.
Melsted(e), Engelbrecht, Billedskærer, III, 97, IV, 119.
Mentz, C. G. J., Kroejer (Gilleleje), II, 63.
Mentzdorff, Administrator (Hellebæk), I, 62; IV, 102.
Meredin, Charlotte Amalie, g. m. D. A. v. d. Recke, I, 88.
Mette (Oxe), g. m. Hans Barnekov, III, 75 f. — g. m. Jasper (Jesper) Bogardt (Helsingør), IV, 127.
Meussen (Mus), Jacob, Stenhugger, III, 95; IV, 116, 126, 148.
Meyer, Axel Fabrikant, I, 9.
Michel Matthiesen, Maler (København), III, 98.
Moldenhawer, Administrator (Hellebæk), I, 62.
Moll, Dirk, Maler, IV, 123.
Moltke, A. G., Greve, Overhofmarskal, III, 59.
Morits, Landgreve af Hessen, IV, 151.
Morten von Kølln, Graver, I, 93; IV, 134.
Morten Jensen, Tolder (Helsingør), IV, 113, 116; III, 94.
Morten Pedersen (Melby), II, 118 ff.
Mortensen, Ane, Enkefrue (Kyndby), I, 40. — C. F. P., Kommunelærer, I, 36, 40.
Mourier, Proprietær (Høveltegaard), III, 18—34.
Mund, Peder, Lensmand p. Frederiksborg, III, 91, 100; IV, 113, 115, 143.
Munk, Jørgen, Lensmand p. Frederiksborg, I, 90, 92; III, 80—85, 89.
Mus, Jacob, se Meussen.
Müller, Skovrider (Hørsholm), IV, 94. — Sophus, Arkæolog, II, 39.
Møller, Maler, IV, 32 f. — Ane Christine, se Bager. — Anne Kirstine, g. m. Lauritz Flesborg, I, 86. — Boie, Købmand (Slangerup), I, 110 f. — Carl Vilhelm, Krigscancelli-Sekretær, I, 71—84. — Christian Didriksen, Skrædersvend, I, 79, 87. — Dorothea, se Delcomyn. — Dorothea Sophie, se Mørch. — Frederikke, se Fyhn. — J. Th., Overlæge (Helsingør), II, 82. —

Jens, Forstkandidat (senere Skovfoged), I, 74 f., 76, 83, 85. — Niels, Hofdanse-Musikinspektør, I, 71 ff., 75 f., 78, 82. — Peter, Kleinsmedesvend, IV, 96—99.
Mørch, Bernt, Justitsraad, I, 72. — Bernt, Kaptajn (Guinea), I, 72. — Dorothea Sophie, g. m. Hofdanse-Musikinspektør Niels Møller, I, 72 f., 80, 82 f. — Karen, se Karen Larsdatter.

Nansen, Hans, Borgmester, II, 18, 21.
Neergaard, Kancelliraad, IV, 81.
Neumann, Carl, Marinemaler, II, 4, 20.
Nicolaisen, Ane Kirstine, se Houberg. — Jens, Mølleejer (Stenholt Mølle), I, 86.
Niels Andersen, se Dresselberg.
Niels Hansen, Ridefoged (Kronborg Len), II, 116 f.
Niels Rebslager, IV, 129.
Nielsen, Gæstgiver (Slangerup), IV, 58 f. — Skolelærer, IV, 104. — Andreas, Værtshusholder (Helsingør), II, 91.— Anna Helene Dorothea, se Brenøe. — Frederik, Papirmager, IV, 109. — Johan Peter, Skovfoged (Nordsjælland), IV, 13. — Jørgen, Landmand (Sperrestrup), IV, 14. — Lars, Sognefoged, I, 37. — Lars, Værtshusholder („Sommerlyst"), II, 85 ff. — Marie Sofie, se Heegaard. — N. P., Skuespiller, I, 88.
Norup, Ritmester, III, 25.
de Nully, Anna (Nancy) Margaretha, se Brown. — Peter Heiliger, I, 84.
Nyrop, C., Professor, III, 37 f.; IV, 103 f.
Nørager, Fred. Chr., Byfoged (Slangerup), I, 108—112.

Olav d. Hellige, I, 17.
Ole Kollerød, IV, 16.
Olrik, Helene Christine, se Rosenørn. — J. B., Borgmester (Helsingør), I, 120.
Olsen, Anne Sophie, IV, 85—89. — Arnold, Maler (Esrom), I, 47. — Jens, Klokker (Farum), I, 38. — Jørgen, Sognefoged (Esrom), IV, 105. — Marie, g. m. P. Chr. Engel, I, 85. — Niels, Skipper (Hornbæk), I, 49. — Ole, Seminarist (Jonstrup), I, 41. — Peder, Gaardejer (Eilstrup), I, 41. — Vilhelm, Skovfoged (Høsterkøb), I, 103 f.
Oluf Hansen, Møller (Nedre Mølle), II, 118 f.
Oluf Nielsen (Haagendrup), II, 118.
Opbergen, Antonis van, Bygmester, III, 86, 105.
Ortmann, Bygmester, IV, 74.
Ostmann, Chr., Slotsgartner (Sophienberg), IV, 80.
Otto, Stachius, Billedskærer, IV, 119, 129 f., 149.
Ou, Henrik, Stenhugger, IV, 142.
Oxe, Mette, g. m. Hans Barnekov, III, 75 f. — Peter t. Gisselfeld, Rigshovmester, III, 73 f., 84.
Oxenbøll, Charlotte Christiane, g. m. J. M. Fasting, I, 76, 86.

Paaschen, Willum van, Tømrer, III, 95, 106.
Palladius, Peder, Biskop, I, 69.
Paludan, Julius, Professor, IV, 88
Panum, Hortense, Musikhistoriker, I, 49.
Pax, Mogens, Lensmand p. Roskildegaard, IV, 146.
Peder Hansen, se Basse. — Isachsen, Maler, IV, 130. — Jacobsen, Præst (Lynge), II, 119. — Mikaelsen (Slangerup), I, 160. — Steffensen, Maler (Helsingør), III, 98; IV, 122.
Pedersen, Edvard, Fisker (Gilleleje), I, 47. — Laurits, Overlærer og Historiker (Helsingør), I, 56, 60, 63, 65. — Ole, Husmand (Udsholt), I, 44 ff.
Peter Nielsen, Snedker, III, 97.

Petersen, Andreas, Gæstgiver og Brændevinsbrænder (Hillerød), IV, 61. — H. B., Gaardejer, II, 97, 107. — Jens, Papirmager, IV, 109. — Magnus, Professor, Kunstner, II, 24, 28. — Marie, g. m. Johan Wilhelm Jensen, IV, 13, 38, 52. — Mogens, Kroejer (Hornbæk), I, 48. — N. M., Litteraturhistoriker, I, 21. — Ole, Hotelejer (Helsingør), II, 92 f. — Peter L. Fotograf, se Elfelt. — Poul, Kroejer, (Søborghus), IV, 38, 52. — Valdemar Crone, Direktør (Helsingør), II, 92. — „Lange William", Skuespiller, II, 89.
Pihl, Ingeniør (Helsingør), II, 82.
Ploug, P. C., Journalist og Politiker, IV, 31.
Poul Jørgensen (Borsholm), II, 116 f.
Poulsen, Jens, Aftægtsmand (Landerslev), I, 38 ff.
Povisch, Otto, Lensmand p. Frederiksborg, II, 118 f.

Quist, Niels Sørensen, Sognepræst (Melby), II, 118 f.

Rahnn, Gotthardt, Kleinsmed (Helsingør), III, 97.
Raklev, J., Konservator, II, 99, 107.
Ramdohr, tysk Forfatter, IV, 76.
Rantzau, Breide, Statholder p. Københavns Slot, III, 100; IV, 117, 128, 139. — Charlotte Wilhelmine, se v. Huth. — Christian Friedrich Ernst, Rigsgreve, I, 71, 84. — Marie Margretha, se Iselin.
Rasmus Slotsskriver (Kronborg), III, 86. — Eilersen, Dønnikemester, IV, 139, 152.
Rasmussen, August, Skuespiller, II, 87. — Hans, Bestyrer, IV, 109 f. — Sofus, Vinhandler, II, 78.
Rathlou, Viggo Julius von Holstein, I, 19.
Rathsach, Fotograf (Hillerød), I, 14.
Razga, Konsul (Helsingør), II, 82.
Recke, Christiane, se Gandil. — Ernst David, Ritmester, I, 87.
v. d. Recke, Charlotte Amalie, se Meredin. — Didrik Adolph, Landinspektør, I, 88. — Louise Sophie, g. m. E. M. Leschly, I, 81, 88.
Deckendorff, Skuespiller, II, 81, 87.
Reiman, Hans, Brøndmester, IV, 133, 141.
Reith, Møller (Strølille), IV, 55.
Revenfeldt, Conradine, g. m. Frederik Rostgaard, I, 22.
Rink, Johannes, Apoteker (Helsingør), II, 84.
Rodsten, Jacob, II, 18.
Rolfinck, Herman, Stenhugger, IV, 135, 140, 152.
Rondahl, A., Kunstmaler, II, 30.
von Rosen, G., svensk Maler, II, 10 f.
Rosengaard, Jens, III, 76, 103.
Rosenkrantz, Erik Ottesen, Rigsraad, Lensmand p. Bergenhus, III, 75 f.
Rosenstand, Louise, g. m. Anker Henrik Heegaard, IV, 12.
Rosenørn, Christian, Greve (Ingvorstrup), I, 118 f. — Christiane Henriette, g. m. Skomager Rasmus Hansen, I, 116—121 (117). — Helene Christine, g. m. Borgmester Olrik, I, 120. — Mariane, se Sørensen. — Mathias, Kammerherre, Oberstløjtnant (Katholm), I, 118.
Rosing, Antoinette Louise, g. m. C. W. Wiehe, I, 87.
Roskilde, Peder Jensen, Præst (Ø. Hæsinge), I, 17 f., 20, 27, 30, 33, 35, 40 f., 44, 48 f, 69.
Rostgaard, Frederik, Gehejmearkivar og Oversekretær, I, 21 ff., II, 47. — Hans, Ridefoged (Kronborg Amt), I, 20 ff. —

Jens, Amtsforvalter (Kronborg), I, 23.
Rubensaadt, Matthæus, ned. Bygmester (Mester Theus?), III, 102.
Rubow, Paul V., Professor, III, 39, 48, 50; IV, 107.
Rud, Otto, t. Møgelkjær, III, 75, 103.
Rugaard, Anders, Købmand (Slangerup), IV, 11, 13, 34. — Ane Bartholine, g. m. Christen Jensen, IV, 13, 33 f., 37, 39. — Peter, Købmand (Slangerup), IV, 34. — Rasmus, Købmand (Frederikssund), IV, 13, 34. — Thomas, Købmand (Slangerup), IV, 13 f., 34. — Thrine Thomasine, g. m. Poul Heegaard, IV, 12 ff., 17, 49.
Rumler, Christian Poulsen (Esrom Mølle), II, 116 ff. — Poul, Maler (Esrom Mølle), II, 116; III, 98, 106; IV 122 ff., 128, 131, 135 f., 149.
Ryge, J. Chr., Skuespiller, IV, 6.
Rünitz, Værtshusholder (Helsingør), II, 88.
Rømer, Ole, Astronom, III, 57.
Rønne, Præst (Lyngby), IV, 36.
Rønnow, Anne, g. m. Johan Unne, III, 75 f., 103. — Eiler t. Hvidkilde, Rigsraad, Lensmand p. Hagenskov, III, 75 f., 103.
Sakse, Historieskriver, II, 9.
Salskov, Direktør (Marienlyst), II, 78.
v. Sames, Oberst, Kommandant i København, III, 64, 66.
du Sart, Felix, Entreprenør, IV, 72.
Schack, Hans, Feltherre, I, 106; II, 18.
Schade, Jens Tang, IV, 53. — Lovise Augustine, g. m. Steffen Heegaard, IV, 12, 53. — Lovise Christiane, se Stokmark.
Schaldemose, Fr., Litterat, I, 30, 50 ff., 53, 64.
Schall, se Schaltz.
Schaltz, Jacobine Sophie, kgl. Skuespillerinde, sen. g. m. Carl Winsløw, I, 74 f., 85.
Schandorph, Sophus, Forfatter, IV, 67.
Scharff, Sofie, g. m. Christian Heegaard, IV, 12.
Schierbeck, H., Konsul, II, 84.
Schimmelmann, Familien, I, 60. — Ernst, Statsmand, I, 55, 64 f.
Schimmelmannske Fideicommis, IV, 101, 106, 109.
Schmidt, Hans, Papirmager, IV, 109. — Josias Daniel, Silke- og Klædehandler, IV, 82.
Schnabel, Beate, g. m. J. D. v. Bergen, I, 88.
Schrøder, Abel, Billedsnider (Næstved), III, 97.
Schulin, Greve (til Frederiksdal), IV, 36.
Schumacher, Heinrich Christian Frederik, Hofkirurg, I, 71, 84.
Schwartz, Ulla, Artist, II, 86.
Schønheyder, J. C. E. H., Brandinspektør, IV, 8.
Seeger, Valdemar, Kommunesekretær (Fredensborg), I, 23 ff.
Seekamp, Vært paa Marienlyst, II, 79 f.
Sehested, Elisabeth, g. m. A. Falkenskjold, IV, 84.
Selmer, H. P., IV, 103.
Serlin, Laurits Iversen, III, 75 f., 103.
Sidse Hansdatter, IV, 97 f.
Sjøgren, Johan Gustaf Emil, sv. Komponist, IV, 82.
Skeel, Jørgen, Lensmand p. Kalø, IV, 145.
Skinkel, Poul, III, 75 f.
Skovgaard, Hans, Sekretær, III, 81. — Joakim, Maler, III, 48, 53. — P. C., Maler, I, 6.
Skram, Børge, III, 85.
Slange, Niels, Historiker, II, 15.
Smith, I, 73.
Soelberg, Kaptajn (Ringsted), IV, 94.

Sofie, g. m. Frederik II, III, 86, 88, 90; IV, 150. — Amalie, g. m. Frederik III, II, 18. — Hedvig, Christian V's Datter, II, 44. — Magdalene, g.m. Christian VI, I, 28 ff; IV, 71—74, 78 ff., 82.
Spleiss, Elisabeth Cathrine Antoinette, g. m. O. J. Cold, I, 85.
Spleth, Forstander (Frederiksværk), I, 6.
Sponneck, W. C. E., Greve, Statsmand, IV, 22 f.
Steenstrup, Johannes, Historiker, II, 9.
Steenvinkel, Emil, Provst, I, 46.
Stemann, Slægten, I, 120.
Stenbock, Gustav Otto, Feltmarskal, I, 105.
Stenhammer, Karl Vilh. Eugen, sv. Komponist, IV, 82.
van Stenwinkel, Hans, den ældre, Bygmester, III, 100 ff., 106. — Hans, den yngre, Bygmester, IV, 133 f., 138 ff., 150 ff. — Villum, Murmester, III, 86, 100 f., 106.
Stig Andersen, Marsk, II, 12.
von Stockenhausen, Kammerherre, II, 79 f.
Stokmark, Lovise Christiane, g. m. Jens Tang Schade, IV, 53.
Stolpe, Anna, I, 38.
Storm, Oberst, IV, 91.
Stricker, Christian, II, 82. — Johan, II, 82.
Struensee, Johan Frederik, Statsmand, I, 63; III, 61 f., 66, 70; IV, 80 f.
Suhm, P. F., Historiker, I, 36.
Svane, Hans, Biskop, I, 19, 113 ff.
Svanenskjold, Familien, IV, 37.
Svedstrup, Alexander, Forfatter, I, 61 f., 70.
Svend Tveskæg, II, 5 f.
Sweys, Lorentz, Stenhugger, IV, 125 f., 150.
v. Sydow, C. W., Professor, I, 33.
Sylvesterne, IV, 67.
Søller, Opdagelsesbetjent, IV, 15.
Søren Olsen, Slotspræst, III, 88, 105.
Søren Sørensen, Postrider (Kronborg), II, 116.
Sørensen, Kaj, Landinspektør (Hillerød), I, 95. — Mariane, g. m. Grev Christian Rosenørn, I, 119, 121.

Tang Kristensen, Ewald, se Kristensen, Ewald Tang.
Taube, Johan, Lensmand p. Frederiksborg, III, 85—87.
Terbrüggen, Hans, Snedker, IV, 119 f.
Terhorst, Mattis, Murmester, III, 100 f.
Terslin, H. C., Kommunelærer (Gilleleje), I, 47.
Thaarup, Thomas, Digter, I, 29 f.
Thalbitzer, Polly, III, 50 f. (43); IV, 111.
Theus, Mester, se Rubensaadt.
Thomsen, Vekselleer, Hotelvært (Marienlyst), II, 81.
Thulin, Konsul, II, 83.
Thura, Laurits, Biskop, I, 20 ff., 68. — Lauritz, Hofbygmester, IV, 73, 76.
Thuresen, Frederik, Stadshauptmand, II, 18.
Tietgen, C. F., Bankmand, III, 51.
Tofte, J. F., Toldforvalter (Samsø), IV, 57.
Trane, Christen Rasmussen (Kregome), II, 118 f.
Trellund, Peder, Skoleholder og Skrivelærer, IV, 127.
Trolle, Børge, Lensmand paa Jungshoved, III, 79. — Herluf, I, 89; III, 73—77, 79 f., 103. — Jakob, Lensmand p. Frederiksborg, III. 91. — Niels, III, 75, 103.
Tuxen, L., Kunstmaler, II, 9 f.
Tymme Sjællandsfar, II, 6.

Uggla, svensk Kaptajn, II, 18.
Uhrskov, Anders, Overbibliotekar, Forfatter, I, 33, 36, 38, 42, 44 f., 49; IV, 86 f.

Uldall, Kai C., Museumsinspektør, I, 37.
Ulfeldt, Mogens, Lensmand p. Kronborg, IV, 113.
Ulfstand, Gert Jensen, t. Bønnet, III, 75 f., 103. — Holger Gregersen, t. Skabersø, III, 103. — Thale Holgersdatter, g. m. Poul Laxmand, III, 75 f., 103.
Ulstrup, Chr., Amtsforvalter (Hørsholm), IV, 72. — Regnar, Konsul, II, 84.
Urne, Fr., Lensmand p. Kronborg, II, 118. — Johan, Rigsraad, III, 75 f., 103.

Wagner, Julie, g. m. Anker Henrik Heegaard, IV, 12.
Wahl, E. J., Borgmester (Helsingør), II, 84.
Valborg Hansdatter, g. m. Johannes von Wick, IV, 131.
Valdemar Sejr, II, 11. — den Store, II, 9 f.
Valeur (Neble), IV, 94.
Valkendorf, Christoffer, Rigshofmester, III, 54, 88.
Wandler, G. G., Kaptajn, II, 83 f.
Wanscher, Vilh., Kunsthistoriker, IV, 150.
Warhuus, Frederik Vilhelm, Copist, I, 83, 88.
Wedel-Wedelsborg, Wilhelm Ferdinand, Amtmand (Frederiksborg), II, 49.
Venstermand, Morten, Lensmand p. Frederiksborg, III, 90.
Werner, A., Lektor, II, 107.
Westermann, Julie, Artist, II, 86.
Wexschall, Violinist, I, 88. — Anna Helena Dorothea, se Brenøe.
Wiberg, Jens, Pottemagersvend, IV, 93.
Wick, Johannes v., Maler, IV, 122, 130 f., 149.
Wiehe, Antoinette Louise, se Rosing. — Carl Wilhelm, Justitsraad, Havnesekretær, I, 80, 87. — Michael, Skuespiller, I, 87.
Vilhelm Erobreren, II, 8 f.
Wilson, Nancy, g. m. Chr. A. Klüver, I, 85.
Wimmer, H., Sagfører, Branddirektør (Hillerød), IV, 154.
Vind, Ole, Præst, II, 18 (19).
Winding, Andreas, Præst (Sønderhaa-Hørsted), IV, 12, 58. — Andreas, Præst (Vridsted og Fly), IV, 58. — Hedvig, se Heegaard. — Hedvig Christine, IV, 3 f. — Helene, se Heegaard.
Vingaard, Kjeld Mogensen, Præst (Sundby), I, 19.
Winsløw, Carl, Skuespiller, I, 74 f., 77, 85; IV, 6. — Jacobine Sophie, se Schaltz. — Kirstine, Oldfrue (Frederiksborg Slot), I, 77, 87.
Winther-Clausen, Helene Sophie, g. m. Pastor Poul Henrik Heegaard, IV, 3, 12, 53.
Wittroch, Albertine Dorothea, g. m. Pastor Anker Heegaard, IV, 12.
Volkersen, F. D., Kaptajn, II, 84.
Worm, Jørgen Ernst, Kammerjunker, III, 90.
Worsaae, Jens Jacob Asmussen, Oldforsker, II, 8.
Vosbein, Albrecht, Mølleforpagter (Stenholt Mølle), I, 86. — Nicoline, se Hybner.
Wulff, Hans, Klejnsmed (Helsingør), III, 96.
Vulstand, Gert, se Ulfstand.
Wynn, Grenville, IV, 86 f. — Henry, britisk Gesandt, IV, 86.

Zacharias Jacobsen, Tingfoged (Mosegaard), II, 118.
Zahle, Fr., Højesteretssagfører, III, 52.

Øberg, Generalkonsul, II, 77.
Østrup, Berthel Mathias, Præst (Snesere), I, 87. — Sophie, se Fasting.

STEDNAVNE

Af Stednavne er kun medtaget dem, der vedrører Amtet.

Aalsgaarde, I, 47, 53, 55 ff., 62, 64; II, 73.
Abrahamstrup, IV, 147, 152.
Allerødsø, I, 89 ff., 94 ff., 99 f.
Allerødsø-Kanalen, I, 95, 99 ff., 102 f.
Alsønderup, III, 82.
Ammendrup, III, 98.
Annisse, I, 41, 69; III, 82.
Arresø, I, 96; III, 3, 14.
Arresødal, I, 65 f.
Asminderød, I, 28, 34 f., 70; III, 82 f.; IV, 86.
Asserbo, III, 14, 76.
Avderød (Karlebo S.), II, 39.

Badstuen, I, 93; III, 86—88, 105; IV, 151.
Bagsværd, II, 39.
Birkerød, I, 19, 36 f., 70; III, 24. — Kro, 32, 34. — Præstegaard, I, 19 f., 36 f.
Bistrup Hegn (Birkerød S.), I, 37.
Bistrup (Tikøb S.), III, 51.
Blidstrup, I, 23, 42, 44 ff., 65, 67 ff.; II, 73; III, 83.
Bloustrød, I, 36; II, 60; III, 24, 31, 54, 82.
Boderne, I, 48.
Bomvej (i Gribskov), I, 96 f.
Bomvej (i Folehave), III, 61.
Borholt (Borilte), forsv. By (Grønholt S.), III, 83.
Borsholm, II, 116 f.
Bregnerød (Farum S.), I, 38, 70; III, 54.
Brudeseng, II, 74.
Brødeskov, I, 89, 94 f., 99 ff., 102
Brødeskov-Kanalen, I, 102.
Børstingerød, III, 74.
Børstingerød Mose, I, 99.
Brønsholm, IV, 71.
Brønsholmsdal, IV, 102 f.
Bukkeballegaard, IV, 81.
Bøgholm Sø, IV, 85, 89.
Bøtterup, IV, 109.

Dageløkke, III, 77, 84, 104; IV, 145, 153.
Deputatvangen, III, 61, 68 f.
Donse, II, 41.
Dronningholm Len, III, 83.
Dyrehave, Lille, se Indelukket.
Dyrehave, Store, I, 89 f., 101 f., III, 54, 57; IV, 147, 153.
Dæmpegaard, Skovridergaard, (Bloustrød S.), II, 24, 27, 42.
Dæmpegaardsdyssen, II, 24—29 (27), (29).

Ebbeløb, III, 83.
Egebæksvang, II, 87.
Egelund, III, 57.
Egespur (Egespor), forsv. Bebyggelse (Frederiksborg Slotssogn), III, 74.
Ejlstrup, I, 41.
Ellekilde, I, 48; II, 74 f.
Ellekildehage, II, 73.
Elleslette Gaard, III, 67.
Endrup, IV, 86.
Esbønderup, I, 47; III, 82. — Distriktslægebolig, I, 47.
Strand-, II, 61.

Eskemark Skove, III, 19.
Espindrup, se Esbønderup.
Esrum, I, 47, 71, 76; III, 79, 82, 85; IV, 101. — Aa, II, 74. — Kloster, I, 76. — Kro, IV, 53. — Mølle, II, 166; IV, 150. — Sø, I, 73; III, 57. — Tingbakke, II, 73.
Evetofte, II, 118 ff.

Farum, I, 19, 37 f., 70; III, 82; IV, 61. — Sø, II, 39.
Favrholm, Hgd., III, 73 f., 78 f. — Ladegaard, III, 78 f., 89, 104. — Mølle, I, 100; III, 73.
Ferslev, IV, 87.
Fielholtgaard, III, 77, 104.
Filekinstrup, III, 78, 88, 105.
Fiskebæk, III, 54.
Flægmose, I, 98.
Folehaveskov, III, 68 f.
Fredensborg, I, 27 f., 64, 68, 80 f.; II, 77. — Slot, I, 28 f., 74; III, 59, 68; IV, 72.
Fredensborg-Chausseen, III, 59 f.
Frederiksborg (se ogsaa Hillerød), I, 89—104.
Amt, II, 48 ff., 57, 59; IV, 65 f., 67, 69, 92.
Amts Avis, IV, 68.
Amts Centralsygehus, IV, 154. — Amts Centralsygehus' Kapel, IV, 156.
Amtsraad, II, 55.
Amts Sogneraadsforening, II, 43, 55, 60.
Birk, IV, 36.
Birketing, III, 83.
Karpedamme, III, 87.
Ladegaard, III, 82, 104; IV, 146.
Latinskole, IV, 51, 150.
Lem, III, 82 ff., 104; IV, 143 f., 147, 152.
Det nationalhistoriske Museum, II, 3—23.
Rytterdistrikt, II, 45.
Frederiksborg Slot, Frederik II's (se ogsaa Hillerødsholm), III, 54, 78—93, 104; IV, 113 ff., 148.
Apotek, III, 92, 105; IV, 115, 134, 151.
Bryggers, III, 79, 87, 92, 105.
Bryllupssalen, III, 85.
Fadebursstue, I, 94; III, 91, 105; IV, 115, 148, 151.
Fogedens Kammer, III, 92; IV, 115.
Herluf Trolles Taarn, III, 79, 104 f.; IV, 150.
Hovedbygningen (det store Hus), III, 91, 105; IV, 114.
Kirken, III, 81, 85, 92, 104 f.; IV, 115.
Køkken, III, 79, 104 f.; IV, 115, 134, 151.
Oldfruens Fløj, se Fadebursstuen.
Porten (= Byporten), III, 92, 105; IV, 115.
Runddelene, III, 80, 104 f.
Skolen (=Herluf Trolles Taarn), III, 92, 104 f.; IV, 115.
Skriverstue (= vestlige Runddel), III, 92, 105; IV, 115, 151.
Slotsherrens Kammer (= østlige Runddel), III, 93, 105; IV, 115.
Stegers, se Køkken.
Sølvkammeret, III, 92; IV, 115.
Vaskehuset, I, 92 ff.; III, 91.
Frederiksborg Slot, Christian IV's, II, 116; IV, 16, 66, 79, 113—148.
Amtmandsboligen, I, 93 f.; IV, 129, 136 f., 139.
Audienshuset, se Mønten.
Balustrader, IV, 135, 151.
Broer, IV, 136, 142, 152.
Dansesalen, se Riddersalen.
Dronningens Gemak, se Vinterstuen.
Dronningens Runddel, IV, 120.
Dronningens Smykkekammer, IV, 120, 122, 149.
Dronningens Sovekammer, IV, 120.
Dronningeøen, IV, 151.
Fangetaarnet, IV, 140 ff., 150, 152.

Fru Mutters Gemak, IV, 123, 150.
Galleriet mellem Kirke- og Prinsessefløj, se Terrassen.
Galleriet ved Kongefløjen, IV, 125 f., 150.
Grave, IV, 129, 134—137.
Haveanlæg, III, 99 f.; IV, 134, 137, 151.
Jægerbakketaarnet, IV, 120, 149.
Kancellibygningen, I, 93; IV, 136, 138 f., 142, 152.
Kirkefløjen, IV, 126—131, 150.
Kirken, IV, 127—130, 148, 150.
Klokketaarnet, IV, 129, 150.
Kongefløjen, IV, 116—126, 149.
Kongens Esskammer, se Rosen.
„ Gemak, se Sommerstuen.
Kongens Læsekammer, IV, 124, 150.
Kongens Runddel, IV, 119, 123.
„ Sovekammer, IV, 123.
Krydshuset, IV, 120, 122, 149.
Køkken, IV, 132 f.
Løvebrønden, IV, 133, 151.
Møntgangen, IV, 129, 135, 137.
Møntporten, I, 92 f.; IV, 135, 137, 151 f.
Møntportalléen, I, 93.
Mønttaarnet, IV, 119, 123.
Neptunbrønden, IV, 139 f., 152 f.
Portal foran den indre Slotsgaard, IV, 127, 134, 151.
Porttaarnet, se Fangetaarnet.
Prinsessefløjen, IV, 118, 131 ff.
Riddersalen, IV, 130 f.
Ridderstuen, se Rosen.
Ringridningsport, IV, 138, 152.
Rosen, IV, 120 ff., 149.
Skanser, IV, 136, 142, 151 f.
Skibsgemakket, IV, 123, 125.
Slotsherrens Hus, se Amtmandsboligen.
Sommerstuen, IV, 119 f., 122 f., 125, 149.
Sølvkammeret, IV, 120, 149.
Terrassen, IV, 118, 127, 134, 141, 148, 150 f.
Vinterstuen, IV, 119 f., 123, 149.
Vogngaarden, IV, 136.
Frederiksborg Slotshave, I, 93 f. — Hesteskodammen, I, 94.
Frederiksborg Slotsmølle, I, 90, 92, 94, 97, 102 f.; IV, 136.
Frederiksborg Slotssø, I, 89 ff., 92 ff., 95, 99 f., 102 f.; IV, 61 ff., 66.
Frederiksborg Statsskole, IV, 154, 156.
Frederiksborgvejen, I, 100 f.; III, 54.
Frederikssund, IV, 16, 21, 26, 67.
Frederiksværk, I, 6. — Den classenske Skole, I, 6.
Fruebjærg, I, 89, 97.
Fruebjærg-Søerne, I, 96 f.
Frue Kilde, I, 97.
Frydenborgsdam, I, 98.
Frydenlund Slot, III, 61—64, 66, 68.
Funkedam, Store-, I, 101 f.
Funkehus, I, 101.
Funkevang, I, 89.
Furesøen, II, 39.
Gadevang Forsamlingshus, I, 97.
Ganløse, III, 82.
Gerlev, II, 57.
Gilbjerg, II, 68.
Gilleleje, I, 44, 47; II, 61—76. — Gaden, II, 63. — Havnevej, II, 63. — Kirkestræde, II, 66. — Skidtenstræde, II, 63. — Store Strandstræde, II, 63. — Fiskerimuseum, II, 76. — Havnen, II, 74. — Kirke, II, 62. — Kro, II, 62 f. — Skole, II, 62. — Gillebro, II, 63. — Stejlebakken, II, 64, 71. — Enemarken, Enemarkslodderne, II, 63. — Sandlodderne, II, 63.
Gille Mølle, II, 62.
Goydam, I, 98.
Gressit, Gressede, se Græse.
Gribskov, I, 89.
Gribsø, I, 89 f., 92, 94, 96, 99, 102. — Kanalen, I, 103.
Grubbe Mølle, III, 76, 103.
Græse (Gressedt), III, 77, 82. —

Aa, II, 96. — Dobbeltjættestuen, II, 96—108 (99 ff.). — Hgd. (forsv.), III, 77. — Rygaard, II, 96 f. — Vandmølle, II, 96; III, 77.
Græsted, II, 73.
Grøftemose, I, 96.
Grønholt, III, 76 f., 82, 85.
Grønnehave, I, 107.
Gunderød, Lille-, II, 39.
Gurre (Gurffue), III, 82. — Aa, III, 36, 42, 53.
Gøgehus, I, 98.
Gøgehusvej, I, 97.
Gørløse, III, 82.

Halsnæs, III, 83.
Hamlets Gaard, II, 79. — Grav, II, 81.
Hammermølleskoven (Hellebæk S.), I, 50, 57, 60; II, 87.
Hammersholt, I, 90, 102; III, 74.
Hammersholtvejen, se Frederiksborgvejen.
Hanebjærg (Hanebere) Aa, I, 92, 102. — Mølle, I, 90, 92, 102; III, 73, 102.
Hareskovene, II, 39.
Harridshøj, I, 48.
Havelse Aa, I, 96, 99 f., 102. — Skov, III, 89, 105.
Havreholm Bore- og Slibemølle, IV, 101. — Papirfabrik, III, 35—53 (47, 49); IV, 100—112. — Savværk, III, 52 f. — Vandmølle, III, 36. — Vejrmølle, III, 42, 53. — Rekreationshjem, III, 42. — gl. Skole, III, 42, 48 ff. — „Slot" III, 42 f., 48, 51, 53. — „Charlottenborg", III, 46. — „Gibraltar", III, 46. — „Halmbakken", III, 45. — „Sebastopol", III, 46.
Hedsbjerg, II, 73.
Hellebæk, I, 23, 47, 50 f., 53 ff., 56 f., 59 f., 62 ff., 67 f., 70; II 85; IV, 86 ff. — gaard, I, 55, 61 f., 64 f., 68. — Hammermøllen (Geværfabrikken), I, 47, 50 f., 53—56, 64; III, 36; IV, 101 f., 106, 109. — Kro, I, 52, 55, 65; IV, 85. — skov, I, 51, 56.
Helsinge, I, 42; III, 82.
Helsingør, I, 29 f., 48, 51, 53, 58, 62, 64, 67 f., 70 f., 106; II, 61, 63, 74, 76, 81; IV, 91, 93, 127, 140, 154. — Latinskole, I, 30, 51. — Olai Kirke, II, 73, 75. — Hotel Belle Alliance, II, 89. — Jernbanehotellet, II, 92 f. — Klubben, se Øresundsforeningen. — Sommerlyst, II, 85—87, 91. — Staldgaarden, II, 79, 94 f. — Hotel Øresund, II, 91. — Øresundsforeningen, II, 81—84. — Tivoli-Casino, se Sommerlyst. — Gamle Værtshuse, II, 87—95. — s Teatre, II, 87. — s Avis, I, 51. — posten, I, 30, 60. — Teglovn, IV, 116. — Toldboden, IV, 113 f.
Herlev, Nørre-, III, 73.
Herlef Aa, I, 92.
Hesselbjerg, I, 44.
Hesselø, II, 68.
Hestebakke (Karlebo S.), II, 39.
Hestehaven (Frederiksborg Slotssogn), I, 89.
Hesteskodammen (Frederiksborg Slotshave), I, 94.
Hillerød (se ogsaa Frederiksborg), I, 41, 48, 91, 95; III, 38, 78, 83, 104; IV, 16, 56 f., 65—70, 144 f., 153 f. — Byraad, IV, 62 f. — Bakkegade, IV, 151. — Kirken, IV, 136, 152. — gl. Kro, III, 78, 104; IV, 132. — Petersborggaard, IV, 152. — Slotsgaden, I, 95; IV, 150. — Slotskroen, IV, 61—70. — Slusen, I, 91, 95, 100. — Slusebroen, I, 95. — Slusebakken, se Slusen. — Torvet, I, 95, 99; IV, 150. — Den første Vindmølle, I, 103.
Hillerødsholm, I, 98; III, 54, 73—78, 104.
Holbo H., III, 75 ff., 82 f.
Holløse, III, 76, 82. — Bakker, III, 3.

Hornbæk, I, 35, 47 ff., 68, 70; II, 74, 76, 117; IV, 86.
Horneby, I, 48.
Horns H., I, 26, 38, 40, 44, 69, 90; III, 77, 84; IV, 67.
Horsebjerg, III, 4, 9, 17.
Hulerød, II, 74.
Hundested, II, 76.
Huseby (Annisse S.), I, 5 f.
Hvidesten, I, 99.
Høgholt (= Højelt?), III, 74, 102.
Højsager, III, 77.
Højstrup, I, 16.
Hørsholm, Hirschholm, I, 36; III, 25, 28, 59, 61, 88; IV, 91—99. — Amt, IV, 71, 93. — Amtstue, IV, 99. — Birk, IV, 92, 95. — Kirkegaard, III, 61. — Slot, III, 61—63; IV, 72 ff., 76—80, 82, 93. — Slotshave, Havepalæ i, IV, 73. — vejen, II, 40.
Hørup, I, 112.
Høveltegaard, III, 18—34.

Indelukket (ved Hillerød), I, 89, 92 f., 99; III, 87; IV, 137, 151.
Isterød Vandmølle, IV, 79.

Jordhøj, I, 112.
Julebæk, II, 94 f.
Jægerspris, I, 27 f., 38; II, 44, 51, 57 f. — Stiftelse, II, 58.
Jørlunde, I, 109; III, 77, 82, 89.

Kall Søe, I, 95.
Kokkedal, IV, 82. — s Skov, IV, 82.
Kapelgaarden, forsv. (Asminderød S.?), III, 83.
Karlebo, I, 23, 35, 62, 65, 68, 70; III, 82 f. — Missionshus, II, 39.
Karlsminde, Store-, II, 61.
Karlssø, I, 91, 95, 100 ff.
Kassemose Overdrev, III, 3.
Kirkeltedysserne. II, 30 ff., (31).
Kirkelte Hegn, II, 30.
Klosterris Hegn, III, 51.
Kokkedals Skov, IV, 82.
Kollerød Aa, I, 99, 102.
Kollerødsø, I, 89, 92, 94 f., 99, 102 f.
Kongevejen København—Hillerød (den ny Vej), III, 30, 33, 54—60, 89, 91.
Kongevejen, IV, 151.
Krabbedams Skole, II, 57.
Kratmøllen (ved Slangerup), IV, 151.
Kregme (Kreumme), I, 25, 42; III, 82 f.
Kregme Birketing, II, 118.
Kreumme, se Kregme.
Krogen Slot, III, 74, 79, 82 f., 85.
Krogerup, I, 20—23.
Krogsgaard, III, 61, 69 f.
Krogskilde Leje, II, 69.
Kronborg, II, 14, 73, 117; III, 86 ff., 105 f.; IV, 119. — Amt, II, 48. — Fæstning, I, 105—107; II, 20. — Ladegaard, I, 106. — Len, III, 93; IV, 116, 144, 146 f. — Rytterdistrikt, II, 45. — Urtehave, III, 100
Kvinderup, I, 112.
Kvistgaard St., III, 44, 51 f.
Kyndby, I, 40.

Landerslev, I, 38, 44, 69; II, 57; III, 78.
Langerød, III, 77.
Langstrup, III, 77.
Lappen, II, 79, 90.
Laugø, I, 42.
Lave Skov, Tingbakken, II, 87.
Leerbakkehuus, I, 116.
Lillerød, I, 36, 89, 91, 95, 99; II, 39; III, 54, 82. — Station, I, 99.
Lindholm (Uggeløse S.), I, 112.
Lottesminde (Tikøb S.), III, 51.
Lottesminde, IV, 111.
Lundbyelilde, se Lyngby, Lille-.
Luserødmarken, III, 34.
Lyngby, Lille-, I, 112; III, 82. — Store-, III, 74.
Lynge (Liunge), III, 78, 82.

Lynge-Kronborg H., I, 36; III, 77, 83.
Lyngerup, III, 78.
Lystrup, I, 112.
Lønholt, III, 85.

Maarum, I, 41 f.; III, 83; IV, 104.
Magdalenekilde (Hørsholm S.), IV, 79.
Maglebjerg (Birkerød S.), IV, 72.
Maglemose (Hørsholm S.), III, 62.
Manderup (Slangerup S.), I, 112.
Marienlyst, I, 51; II, 77—81, 93; IV, 45. — Slot, II, 80. — Slotsparken, II, 95.
Mathildestien, III, 61, 67.
Mathildevejen, III, 61—71, (62, 65, 67).
Melby, III, 82. — Overdrev, III, 3.
Mikkelborg (Hørsholm S.), IV, 71, 73.
Mynter Dam, se Sortedam.
Mørdrup (Tikøb S.), I, 116, 119.

Nakkehoved, II, 74, 76.
Nedre Mølle, II, 118 ff.
Nejlinge, III, 76.
Nellerupgaard, II, 62, 66.
Nellerød, I, 3—15, 41.
Nivaa, II, 39; III, 80.
Nordbanen, IV, 63, 66.
Nordskov Mølle, II, 73.
Nygaard, I, 120.
Nyrup, I, 116, 119. — gaard, I, 117, 119 f.
Nysø (forsv.), I, 101. — gaard, I, 95, 101.
Nyvangs Hus, I, 100 ff.
Nødebo, I, 71, 73; III, 82. — Kirkegaard, I, 73.

Odinshøj, I, 48.
Oppesundby, III, 77, 82.

Paastrup (Postruppe), III, 77.
Pibe Mølle, I, 77.
Plejelt, IV, 102.
Præstevang, I, 100.
Pøleaa, I, 96 f., 100.

Raageleje, II, 76.
Ramløse, I, 42; III, 83. — Aa, III, 4. — Bakker, III, 3. — gaard, III, 77. — Sand, III, 3.
Rankeskov, I, 89, 97.
Ravnsholt Skov, III, 74, 102.
Rolands Mølle (Asminderød S.), III, 76, 103.
Rudersdal, III, 60. — Kro, II, 71.
Rungsted, II, 44; IV, 71 ff. — gaard, IV, 80. — Kro, IV, 74 f.
Runneholm, II, 63.
Ryet, forsv. Bebygg. (N. Herlev S.?), III, 74, 102.
Rødemølle (Røe mølle), forsv., (Asminderød S.), III, 76.
Rønne (= Rønnevang?), III, 74, 102.

Saltbodleje, III, 76.
Sandbjærg By, III, 62, 68 ff. — Østerskov, III, 61 f, 67—70.
Sandholm, III, 22, 25, 32.
Saunte, IV, 86.
Selskov, I, 89, 94, 98.
Selsø Gods, I, 26, 58.
Sigerslev (Siersløf), I, 112, R.; III, 74, 77. — vester, III, 82.
Sindshvile, Gd., I, 120.
Sjælsø, II, 39, 41; III, 19 f., 24; IV, 79. — lund, II, 39.
Skovsholm, II, 58.
Skovnæssene, II, 73.
Skyrødz Fang (N. Herlev S.), III, 73.
Skævinge (Skeffuinge), I, 113; III, 82.
Slaaenbæk, I, 99 f.
Slagslunde, III, 82.
Slangerup, I, 38, 108—112; III, 82 f., 104 f.; IV, 3, 5, 11—65. — Gæstgivergaard, IV, 51. — Kirke, III, 90, 101, 106. — Kongensgade, IV, 40, 58. — Præstegaarden, IV, 60. — Torvet, IV, 34, 38, 52. — banen, IV, 58.
Slettebjærg, I, 90, 101 f. — Kanalen, I, 102. — søerne, I, 101.
Smidsbjærg (Karlebo S.), II, 39.
Smidstrup (Blidstrup S.), II, 74.

Smidstrup (Hørsholm S.), III, 61.
Smidtenstraa, II, 68.
Snostrup, III, 82.
Sommariva, II, 93 f.
Sophiekilde (Hørsholm S.), IV, 79.
Sophienberg Slot, IV, 71—84, (75, 81). — Haven, 79, 82.
Sortedam, I, 93 f., 101.
Sparepenge, II, 116; III, 93—100, 105 f.; IV, 136, 151. — Stald, III, 87, 106.
Sperrestrup, III, 77.
Starsevang, II, 39.
Stavnsholt, I, 37, 70.
Stejlebakke (Hørsholm S.), IV, 71, 73.
Stenholt Hdg., III, 76. — Vandmølle, I, 71—88.
Stenløse, II, 109; III, 82.
Strandgaarden, II, 79.
Strø, I, 91 f., 98, 102, 112; III, 82. — Mølle, IV, 54.
Strødam, I, 89, 92, 98. — Hovedbygningen, I, 98.
Strølille Mølle, IV, 33, 55.
Sundby Færge, IV, 113 f., 143, 145, 153.
Svanholm Gods, IV, 37, 39.
Svenskegrøften, I, 94, 98.
Svenskehullet, I, 94, 98.
Søborg, I, 25, 46 f., 70; II, 61, 66.
Søgaard, se Nyrupgaard.
Søgrøften (Lillerød), I, 99.
Søvang Rekreationshjem, IV, 84.

Taarnhøj, II, 77.
Teglgaard Sø, I, 89, 91, 95, 100 ff., 103.
Thuoult, se Toelt.
Tibirke, III, 11 ff., 14, 76, 83. — Bakker III, 3. — Ellemose, III, 3—17 (5). — Kirke, III, 3. — Oldtidsvejen, III, 3—17 (6—8, 10—13). — Sand, III, 3. — Sandagergaard, III, 15.
Tikøb, I, 25, 27 ff., 30 f., (31), 33, 35, 48, 53, 62, 64 68 f. 70; III, 83. — Kirke, II, 116. — Kirkegaard, IV, 104. — Præstegaard, I, 31.
Tisvilde, II, 67; III, 76. — Hegn, III, 14.
Tjæreby (Thierrebye), III, 82.
Toelt (Asminderød S.), I, 62; III, 77, 104.
Toelt Gadekær (Tibirke S.), III, 14.
Togerup, III, 76. — Bakker, III, 3.
Tokkekøb Hegn, Dyssebygden, II 24—42 (35). — Firkammerdyssen, II, 32 f. (33), 40.
Tokkerup (forsv.), I, 96. — Enghave, I, 96. — Mose, I, 96.
Torup, III, 76, 82.
Torup (Tortorp), forsv. (Tibirke S.), III, 14.
Tovebæk, III, 14.
Tranemose, I, 100, 102.
Truntehus (i Selskov), I, 94, 98.
Try H., III, 73—77.
Trørød By, 67 ff. — Skov, III, 62.
Tuekøb Skov, I, 98. III, 77.
Tørkerissø, I, 91, 95, 100 f., 103.

Udesundby, I, 19, 38, 70; III, 82. — Mølle, IV, 32 f.
Uggeløse, I, 38; II, 33; III, 82, 89.
Uvelse (Vuolse), III, 82.

Valby, III, 83.
Vallen, II, 75.
Vallerød, IV, 71, 77, 81.
Vassingerød, I, 38.
Vedbæk, III, 62, 67; IV, 35.
Vejby, I, 42 f., 44, 69; II, 73; III, 83.
Veksø, III, 82.
Vellerup, IV, 87.
Veyelbye (Horns H.), III, 77.
Villingebæk, II, 61, 64, 76.
Vinderød, III, 82.
Vindinge, I, 61 f.
Vuolse, se Uvelse.
Værebro, III, 75.

Æbelholt, III, 79, 82.

Ødam, I, 99.
Øerne, I, 120.
Ølskøb, forsv. By (Tjæreby S.), III, 78, 85; IV, 145, 153.
Ølsted, III, 74, 82.
Ølstykke, II, 109; III, 11, 77, 82. — Herred, I, 38.
Ørby Bakker, III, 3.
Østede, se Ølsted.
Østrup, forsv. By (Asminderød S.), III, 83.
Øverød, I, 36.

RETTELSER:

1941.

S. 8, Lin. 17 f. n. noget pekuniært, læs: ikke noget pekuniært.
S. 112, Lin. 9 f. o. Strøagerslev, læs: Sigerslev.

1944.

S. 93, Lin. 17 f. o. Lunn, læs: Lund.

1945.

S. 27, Lin. 8 f. n. hendes, læs: Herrens.
S. 102, Lin. 10 f. n. Hannebjerg Høj, Melløse, Lille Lyngby Sogn, læs: Hannebjerg Høj, Nørre-Herlev Sogn.

1946.

S. 12. Lin. 13 f. o. Jens Hansen, læs: Jens Holm.
S. 17, 19, 49, 55, Columneoverskriften: Købmand Henrik Heegaard i Slangerup, læs: Købmand Andreas Heegaard i Slangerup.

Denne Aarbog for 1946 er udgivet
paa Frederiksborg Amts historiske Samfunds Vegne
af H. Boisen (†), Knud Klem og
Anders Uhrskov

*